

T.C.
NIĞDE ÖMER HALİSDEMİR ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
SOSYOLOJİ ANABİLİM DALI

**KADININ KAMUSAL ALANDAN DIŞLANMASI:
DERİNKUYU ÖRNEĞİ**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Hazırlayan
Merve ŞEN

Niğde
Eylül, 2021

T.C.
NİĞDE ÖMER HALİSDEMİR ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
SOSYOLOJİ ANABİLİM DALI

KADININ KAMUSAL ALANDAN DIŞLANMASI:
DERİNKUYU ÖRNEĞİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Hazırlayan

Merve ŞEN

Danışman : Prof. Dr. Yücel CAN

Üye : Doç. Dr. Abdülkadir ZORLU

Üye : Dr. Öğr. Üyesi Nagihan TÜRKÖZ

Niğde

Eylül, 2021

YEMİN METNİ

Yüksek Lisans Tezi olarak sunduğum 'Kadının Kamusal Alandan Dışlanması: Derinkuyu Örneği' Başlıklı bu çalışmanın, bilimsel ve akademik kurallar çerçevesinde tez yazım kılavuzuna uygun olarak tarafımdan yazıldığını, yararlandığım eserlerin tamamının kaynaklarda gösterildiği ve çalışmanın içinde kullandıkları her yerde bunlara atıf yapıldığını belirtir ve bunu onurumla doğrularım
...../...../.....

Merve ŞEN

ÖN SÖZ

Toplumsal cinsiyet, kadın ve kamusal alana dair yapılmış olan çok sayıda araştırma ve yazılmış çok sayıda kitap ve tez çalışması vardır. Bu alanlarda geniş bir literatür olmasına rağmen kadın görünürlüğü konusunda çalışmalar çeşitlenmektedir.

Kadınların özel alanla, erkeklerinse kamusal alanla tanımlanmasından kaynaklı olarak kadın ve kamusal alanlar arasında gerilimli bir ilişkinin varlığından söz edebiliriz. Bu gerilimli ilişki zaman zaman kadınların kamusal alanları kullanırken sorun yaşamasına sebep olmaktadır. Kadınların kamusal alanla bu sorunlu ilişkisinin Derinkuyu özelinde de yaşandığını fikrinden yola çıkarak bu çalışma yapılmıştır. Bu doğrultuda Derinkuyu’da yaşayan kadın ve erkeklerle görüşmeler yapılmış ve Derinkuyu’daki kadınların ve erkeklerin kamusal alan deneyimleri incelenmiştir.

Bu çalışmanın hazırlanma sürecinde bana yol gösterip yardımcı olan tez danışman hocam Prof. Dr. Yücel Can’a, çalışmak istediğim konuyu söylediğimde bana yol gösteren, okuma önerileri söyleyen Prof. Dr. Bayram Ünal’a, şimdiye kadarki eğitim hayatımda üzerimde emeği olan tüm hocalarıma, tez sürecinde bana her zaman destek olan aileme ve dostlarıma, görüşmeler sırasında benden yardımlarını ve samimiyetlerini esirgemeyen tüm görüşmecilerime teşekkür ederim.

Merve ŞEN

ÖZET
YÜKSEK LİSANS TEZİ

KADININ KAMUSAL ALANDAN DIŞLANMASI: DERİNKUYU ÖRNEĞİ

ŞEN, Merve
Sosyoloji Anabilim Dalı
Tez Danışmanı: Prof. Dr. Yücel CAN
Eylül 2021, 116sayfa

Bu çalışmada Derinkuyu örneğinde kadınların kamusal alandan dışlanması araştırma konusu yapılmıştır. Çalışmanın amacı kadınların kamusal alandan dışlanmasına etki eden süreçlerin anlaşılmasıdır. Bu çalışmada deneyimlere önem verilmesi, sosyal dünyanın yaşanılan deneyimlerle öğrenilen dinamik bir yapı olarak görülmesi sebebiyle nitel araştırma yöntemlerinden bir tanesi olan fenomenolojik araştırma yöntemi tercih edilmiştir. Bireylerin toplumsal cinsiyet ve kamusal alana dair görüşlerini ve deneyimlerini öğrenmek için toplumsal cinsiyet ve kamusal alana dair sorulardan oluşan yarı yapılandırılmış form üzerinden Derinkuyu’da ikamet eden bireylerle görüşmeler yapılmıştır. Araştırmanın evreni Nevşehir iliyken; örneklem ve saha çalışmasının yapıldığı yer Derinkuyu ilçesidir. Görüşmeciler Derinkuyu ilçe merkezinde yaşayan ve Cumhuriyet Mahallesi, Fatih Mahallesi, Demirci Mahallesi ve Namık Kemal Mahallelerinde ikamet eden kadın ve erkeklerden seçilmiştir. Herkese ulaşmak amaçlandığı için görüşmeciler seçilirken herhangi bir kriter belirlenmemiş sadece gönüllülük esası dikkate alınmıştır. Kamusal alanda asıl sorun yaşayanların kadınlar olduğu görüşünden yola çıkıldığı için ağırlıklı kadın görüşmeci tercih edilmiş ve 14 kadın, 6 erkek görüşmeci olmak üzere toplam 20 kişiyle görüşme yapılmıştır. Görüşmecilere kamusal alana ve toplumsal cinsiyete dair ayrı ayrı sorular yöneltilmiştir. Görüşmelerde elde edilen veriler daha önce belirlenen temalar doğrultusunda sınıflandırılmış, betimsel ve içerik analizine tabi tutularak yorumlanmıştır.

Kadın ve erkek tanımlaması yaparken görüşmecilerin toplumsal cinsiyet algısına bağlı oldukları görülmüştür. Kadın tanımlaması yaparken genellikle; kadın evini çekip çevirmeli, kadın çocuklarına bakmalı, evin temel direği kadın gibi ifadeler kullanırlarken; erkek tanımlaması yaparken genellikle; erkek evin geçimini sağlamalı, erkeğin eli iş tutmalı, erkek dış işleri bakanı gibi ifadeler kullanmışlardır. Kadından eşlik ve annelik rollerini yerine getirmesi beklenirken; erkekten beklenti evin geçini sağlaması yönündedir. Beklentinin farklılaştığı durumları ise genç görüşmecilerin

cevaplarında görülmüştür. Gençler kadınların ve erkeklerin sadece kendilerine çizilen sınırlar ve kendilerinden beklenen davranışlardan ibaret olmadığını, bu sınırların esnemesi gerektiğini söylemişlerdir.

Derinkuyu, kırsal alan özelliklerinin hâkim olduğu ve temel geçim kaynağı tarım ve hayvancılık olan bir ilçe olduğu için kadın ve erkek arasında iş bölümü açısından bir farklılık yoktur. Herkes her işi yapabilir. Kadın ve erkek arasındaki farklılaşma kamusal mekânları kullanımlarında görülmektedir. Kadınların kamusal mekânları kullanımında toplumsal cinsiyet özellikleri belirleyici bir etkidir. Kadınlar daha çok kendilerine uygun görülen yerleri kullanmakta ve bu alanların dışına çıktıklarındaysa sorun yaşamakta ve rahat edememektedir. Kadınlar kamusal alanları toplumsal cinsiyet rolleri doğrultusunda ve sınırlı düzeyde kullanabilmektedir. Bazı mekânlar kadınların mekânı olarak görülürken bazı mekânlarınsa erkeklerin mekânı olarak sınıflandığı ve bireylerin kendilerine ait görülen yerlerde rahat ettikleri, bu alanların dışına çıktıklarındaysa sorun yaşadıkları görülmüştür.

Anahtar Kelimeler: Kamusal Alan, Kadın, Mekân, Toplumsal Cinsiyet.

**ABSTRACT
MASTER THESIS**

EXCLUSION OF WOMEN FROM PUBLIC AREA: DERİNKUYU SAMPLE

**SEN, Merve
Department of Sociology
Thesis Advisor: Proffessor Dr. Yücel CAN
September 2021, 116 pages**

In this study, the exclusion of women from the public sphere in the case of Derinkuyu has been the subject of research. The aim of the study is to understand the processes that affect the exclusion of women from the public sphere. In this study, the phenomenological research method, which is one of the qualitative research methods, was preferred because of giving importance to experiences and seeing the social world as a dynamic structure learned through lived experiences. In order to learn the views and experiences of individuals on gender and public sphere, interviews were conducted with individuals residing in Derinkuyu through a semi-structured form consisting of questions about gender and public sphere. While the universe of the research was Nevşehir; The place where the sampling and field study was conducted is Derinkuyu district. The interviewees were selected from men and women living in Derinkuyu district center and residing in Cumhuriyet District, Fatih District, Demirci District and Namık Kemal Districts. Since it was aimed to reach everyone, no criteria were determined while selecting the interviewees, only the voluntary basis was taken into account. Based on the view that women are the ones who have real problems in the public sphere, predominantly female interviewees were preferred, and a total of 20 interviewees, 14 female and 6 male, were interviewed. The interviewees were asked separate questions about the public sphere and gender. The data obtained from the interviews were classified in line with the previously determined themes and interpreted by subjecting them to descriptive and content analysis.

While defining men and women, it was observed that the interviewees were dependent on their perception of gender. Generally, when defining women; women should run their house, women should take care of their children, while they use expressions such as the woman who is the pillar of the house; generally when defining a male; They used expressions such as men should provide for the house, men should work, and men should be foreign ministers. While the woman is expected to fulfill the

roles of accompaniment and motherhood; The expectation from men is to provide for the household. The situations where the expectation differed were seen in the answers of the young interviewees. Young people said that women and men are not just about the boundaries drawn for them and the behaviors expected from them, but that these boundaries should be stretched.

Since Derinkuyu is a district dominated by rural characteristics and the main source of livelihood is agriculture and animal husbandry, there is no difference between men and women in terms of division of labor. Everyone can do anything. The differentiation between men and women is seen in their use of public spaces. Gender characteristics are a determining factor in women's use of public spaces. Women mostly use the places that are suitable for them and when they go out of these areas, they have problems and cannot be comfortable. Women can use public spaces in line with their gender roles and to a limited extent. While some spaces are seen as women's spaces, it has been observed that some spaces are classified as men's spaces and that individuals feel comfortable in their own places, and experience problems when they go out of these spaces.

Keywords: Public Space, Women, Space, Gender.

İÇİNDEKİLER

ÖN SÖZ.....	ii
ÖZET	iii
ABSTRACT.....	v
İÇİNDEKİLER	vii
TABLolar LİSTESİ.....	ix
ŞEKİLLER LİSTESİ	x
FOTOĞRAFLAR LİSTESİ.....	xi

BİRİNCİ BÖLÜM

GİRİŞ

1.1. PROBLEM DURUMU.....	3
1.2. ARAŞTIRMANIN AMACI.....	3
1.3. ARAŞTIRMANIN ÖNEMİ.....	4
1.4. ARAŞTIRMANIN SINIRLILIKLARI.....	4

İKİNCİ BÖLÜM

KAVRAMSAL ÇERÇEVE

2.1. TOPLUMSAL CİNSİYET	6
2.1.1. Ataerkillik Kavramı.....	15
2.1.2. Kadınlık ve Erkeklik.....	17
2.1.3. Hegemonik Erkeklik.....	17
2.1.4. Cinsiyetlendirilmiş İş Bölümü.....	20
2.1.5. Feminizm.....	23
2.2. KAMUSAL ALAN.....	26
2.2.1. Habermas'ın Kamusal Alan Kavramı.....	29
2.2.2. Hannah Arendt'te Kamusal Alan Kavramı	35
2.2.3. Kamusal Alanın Cinsiyeti.....	50

2.3. MEKÂN SOSYOLOJİSİ	56
2.3.1. Lefebvre’de Mekân Anlayışı	62

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

ARAŞTIRMA YÖNTEMİ

3.1 YÖNTEM	66
3.2. ARAŞTIRMA MODELİ	67
3.3. EVREN VE ÖRNEKLEM.....	67
3.4. VERİ TOPLAMA TEKNİKLERİ	68
3.5. VERİLERİN ANALİZİ	68
3.6. KATILIMCILARIN ÖZELLİKLERİ.....	69

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

BULGULAR VE TARTIŞMA

4.1. TOPLUMSAL CİNSİYET	71
4.1.1 Ataerkillik.....	74
4.1.2 Cinsiyete Dayalı İş Bölümü.....	76
4.1.3 Hegemonik Erkeklik.....	80
4.1.4 Modernleşmenin Kadınlar Üzerindeki Etkisi	81
4.1.5 Toplumsal Cinsiyet Algısı	85
4.2. KAMUSAL ALAN.....	88
4.2.1 Kamusal Alanın Cinsiyeti.....	91
4.3. MEKÂN SOSYOLOJİSİ	93
SONUÇ VE ÖNERİLER.....	102
KAYNAKÇA.....	113

TABLULAR LİSTESİ

Tablo 2.1. Feminist kuram çeşitleri.....25

Tablo 2.2. Habermas'a göre kamusal alan ve özel alan ayrımı.....31

ŞEKİLLER LİSTESİ

Şekil 2.1. Postmodernliğin Durumu59

FOTOĞRAFLAR LİSTESİ

Fotoğraf 4.1: Derinkuyu’da Bulgur Kaynatan Bir Kadın.....	80
Fotoğraf 4.2: Derinkuyu’da Ekmek Pişiren Bir Kadın.....	80
Fotoğraf 4.3: Derinkuyu’da Yer altı Şehri Civarında Hediyelik Eşya Satan Kadınlar	84
Fotoğraf 4.4: Kadınların Mahalle Oturmalarından Bir Görüntü	95
Fotoğraf 4.5: Derinkuyu Çarşısından Bir Görüntü.....	98
Fotoğraf 4.6: Derinkuyu’da Kurulan Pazardan Bir Görüntü	99
Fotoğraf 4.7: Derinkuyu’daki Kültür Park’a Ait Bir Görüntü.....	100

BİRİNCİ BÖLÜM

GİRİŞ

Kadın ve kamusal alan ilişkisi toplumsal hayatın en çetrefilli konularından birisidir. Kadının toplum içindeki konumunun doğrusal bir çizgide olduğunu söyleyemeyiz. Kadın konusu farklı disiplinlere konu olmuştur. Kadın konusu oldukça geniş bir literatüre sahiptir. Değişen sosyal ve ekonomik şartlar kadınların konumunda değişikliği de beraberinde getirmiştir. Modernleşme, küreselleşme ve kadınların çalışma hayatına katılımıyla kadınlar kamusal alanda görünür olmaya başlamıştır.

Kadına ve kamusal alana dair çok fazla şey söylenmiştir. Bu iki alana dair literatür oldukça geniş olmasına rağmen ‘kadın görünürlüğü’ söz konusu olduğunda konunun çeşitlendiğini ve alana dair ilginin daha az olduğunu söylemek mümkündür. Kadın konusu daha çok feminist çalışmalar bağlamında gündeme gelmiş ve güncelliğini koruyan bir konudur. Günümüzde değişen sosyal ve ekonomik şartlar, kadın sivil toplum kuruluşlarının etkisi, uluslararası anlaşmaların da etkisiyle kadınların kamusal alandaki görünürlükleri artsa da bu artış istenen oranda olmamıştır.

Tarihsel olarak bakıldığında kadınların kamusal alanla gerilimli bir ilişkisi vardır. Bu durumda toplumsal cinsiyet rollerinin etkisinden bahsetmek mümkündür. Toplumsal cinsiyet çalışmaları, kadın ve erkek arasındaki eşitsiz ilişkilerde toplumsal ilişkilere ve anlamlara vurgu yapar. Cinsiyet rollerinin doğuştan kazanılmadığını ve sosyalleşme sürecinde kadınlara ve erkeklere öğretildiğini söyler. Kadınlara ve erkeklere biçilen roller vardır ve toplumda bu rollerin iki cinsin yerine getirmesini bekler. Kadınlara iyi bir eş ve anne olmak öğretilirken; erkeklere çalışmak, ev geçindirmek öğretilmiştir. Kadın ev içi alanla sınırlı kalırken, erkeğe kamusal alana çıkmayı öğrenmiştir. Kadına öğretilen roller ev içi alanla sınırlı olduğu ve erkeklerin alanının kamusal alan olması kadınların kamusal alanda sorun yaşamasına ve kamusal alandan dışlanmasına sebep olmuştur. Kamusal alanda kadın erkeğin ötekisidir, kamusal alana dâhil edilmeyendir. Kamusal alan yapısı gereği homojen ve tek bir yapıya sahip olmasa da erkek egemen bir yapıya sahiptir. Kamusal alan ekonomik ve politik bir alan olarak algılanması sebebiyle erkeklere atfedilmiştir.

Alanların cinsiyete denk gelmesi yani kamusal-erkek, özel alan-kadın ayrışması kadınların toplumsal yaşama katılımında belirleyici rol oynamıştır.

Kamusal alan kadınlara kapatılmış ve kadınların bu alana dâhil olma çabası kadınların doğasıyla açıklanmış ve istenmemiştir. Kadının kamusal alandaki görünürlüğü geçmişe nazaran artsa da hala istenen düzeyde değildir. Kadınların kamusal alanla hala sorunlu bir ilişkisi vardır. Bu sorunlu ilişkinin Nevşehir Derinkuyu’da yaşandığı fikriyle yola çıkılmış ve ‘kamusal mekânda kadın’ çalışmalarına katkıda bulunmak amaçlanmıştır.

Kadınların kamusal alana çıkması kendilerine izin verildiği oranda mümkün olmaktadır. Kadınlar genellikle kendilerine öğretilen rollerle kamusal alanda yer alırlar. Mesela kermeslerde, düğünlerde, cenazelerde, dini aktive olarak yapılan sohbetlerde kamusal alanda bulunurlar. Çünkü bu işler ‘kadın işi, kadınların bildiği işlerdir. Bu işleri yapmak için kamusal alana çıkmalarında bir problem yoktur. Söz konusu durumu Derinkuyu’da kadınlar yaşamaktadır. Derinkuyu ilçe olmasına rağmen kırsal kalkınma açısından yeterli düzeyde değildir. Kamusal mekân diyebileceğimiz yerler sınırlı düzeydeyken kadınların da bu sınırlı mekânlarla ilişkisiye oldukça sorunludur. Bu sebeple kadınların kendi alanları olarak kabul edilen evin dışına ne şartlarda çıktıkları, kamusal alanları ne ölçüde kullandıkları ve genelde hangi kamusal mekânları kullandıklarına bakmak amaçlanmıştır. Kamusal alandan kastımız da herkese açık olan sosyal mekânlardır(çarşı, park, sokaklar vs).

Mekân, Lefebvre’nin dediği gibi toplumsal ilişkilerden bağımsız değildir. Mekân, toplumsal bir üründür. Mekânların üretildiğini ve toplumsal ilişkilerden bağımsız olmadığını ifade eder. Kamusal alanda toplumsal cinsiyet rolleri kapsamında erkekler tarafından yeniden üretilmekte ve bu durum kadınların ataerkil uygulamalara maruz kalmasına sebep olmaktadır. Mekân maddi bir yapı değildir. Mekânın bir içeriği vardır. Mekânlar toplumsal ilişkilerden bağımsız değildir. Kamusal mekânların temsilinde erkek egemenliği söz konusudur ve kadınlar da bu alanda yer edinme çabasıdadır. İnsana dokunan her yerde sosyoloji olduğu için mekânlar da sosyolojinin konusu haline gelmiştir. Çünkü mekânlar insan davranışlarını ve toplumsal ilişkileri etkileyen bir yapıya sahiptir. Kadın ve kamusal alan ilişkisi gibi çetrefilli bir konuya mekân bazında bakmak ve kadınların erkeklerin ötekisi olarak görüldükleri için dışlandıkları kamusal alanda ne ölçüde var olduklarını görmek amaçlanmaktadır.

1.1. PROBLEM DURUMU

Kadın ve kamusal alan ilişkisi oldukça çetrefilli bir konudur. Günümüzde yaşanan ekonomik ve sosyal gelişmelerin etkisiyle kadınların kamusal alandaki görünürlüğü artmış olsa da kadınların hâlâ kamusal alanla sorunlu bir ilişkisi vardır. Kamusal alan homojen bir yapıya sahip değildir ama eril bir yapıya sahiptir. Kadınlar genelde özel alanla tanımlanırken; erkekler kamusal alanla tanımlanmıştır. Kadınların kamusal alana çıkmasıysa kendilerine izin verilen ölçüde ve cinsiyet rolleri doğrultusunda olmuştur. Kadınlar kamusal alanda genellikle ‘kadın işi’ olarak tanımlanan işleri yapmaktadır. Kermeslerde, düğünlerde, sohbetlerde kadınlar daha görünürdür ve bu onlar için bir sorun teşkil etmemektedir. Bazı mekânlar ve yerlerdeyse kadınların görünür olması rahatsız edicidir çünkü kadın o mekâna ve o alana ait değildir ve orada bir işi yoktur. Bu çalışma kapsamında kadın ve kamusal alan ilişkisinin sorunlu olduğu düşüncesinden hareketle Nevşehir ili Derinkuyu ilçesi bağlamında konu kadınlara ait mekânlar ve herkese ait ortak mekânlar bazında değerlendirilmiştir. Mekânlar toplumsal ilişkilerden dolayısıyla toplumsal cinsiyet ilişkilerinden bağımsız değildir. Bu çalışmada da kadın ve kamusal alan arasındaki ilişkiye mekânsal bağlamda değinilmeye çalışılmış ve bu sorunlu ilişkide toplumsal cinsiyet rollerinin etkisi incelenmiştir.

1.2. ARAŞTIRMANIN AMACI

Feminist çalışmaların da etkisiyle kadın çalışmalarıyla ilgili oldukça geniş bir literatür oluşmuştur. Edebiyattan sinemaya, tarihten sosyolojiye kadar birçok disiplin kadın konusunda çalışmalar yapılmıştır. Kadın ve kamusal alan ilişkisine dair de çok fazla şey söylenmiştir. Bu iki alanda da geniş bir literatür olmasına rağmen ‘kadın görünürlüğü’ konusunda bu iki alanda da eksikliklerin olduğu söylenebilir. Bu çalışmanın amaçlarından bir tanesi ‘kadın görünürlüğü’ konusunda görülen bu eksikliği doldurabilmektir. Son zamanlarda zaman çalışmaları kadar mekân çalışmaları da sosyolojinin ilgi odağında olan bir alandır. Lefebvre, Harvey, Castells gibi isimlerinde etkisiyle mekân, toplumsal bir ürün olarak kabul edilmeye başlanmıştır. Mekân çalışmaları yansızlıktan kurtarılmış ve politika, ekonomi, iktidar, sınıf bağlamında çalışılmıştır. Mekân sanki cinsiyetsiz bir alanmış gibi çalışma konusu olmuştur. Bu çalışmada amaçlarımdan bir diğeri, mekânın toplumsal ilişkilerden bağımsız bir ürün olmadığı fikrinden yola çıkarak mekânın cinsiyetten ve toplumsal cinsiyet rollerinden ayrı düşünülemez bir alan olması sebebiyle

Derinkuyu'daki toplumun ortak alanı olan kamusal mekânlara cinsiyetçi bir gözle bakmak amaçlanmıştır. Bu çalışmada mekân ve toplumsal cinsiyeti birleştirip mekâna cinsiyet ilişkileri bağlamında bakmak amaçlanmıştır.

1.3. ARAŞTIRMANIN ÖNEMİ

Kadın ve erkek arasındaki farklılığın ve eşitsizliklerin cinsiyet kavramıyla açıklanamaması üzerine kadınlık ve erkekliğin toplum tarafından belirlenen kültürel durumlar olduğunu öne süren toplumsal cinsiyet çalışmaları farklılığının sebebini kültürde aramaktadır. Bazı toplumlarda sadece kadınların yaptığı işleri bazı toplumlarda erkekler yapmakta ya da kadın erkek beraber yapmaktadır. Günümüzde sosyal ve ekonomik gelişmelerle birlikte kadınlar özel alandan çıkmış ve kamusal alanda kendilerine yer bulmuştur. Erkekler ev geçimini sağlama görevini kadınlarla da paylaşır duruma gelmişken; kadınların da erkek işi, erkek mesleği olarak görülen otobüs şoförlüğü, mühendislik, askerlik gibi işler/meslekler yaptığını görmekteyiz. Kadınlar kamusal alana çıkarken sorun yaşasalar da başarılı oldukları zaman gerek kadınlar gerekse erkekler tarafından başarıları takdir edilmektedir. Toplumsal cinsiyet rolleri değişen ve dönüşen rollerdir. Bu çalışmayla kadın ve kamusal alan arasındaki sorunlu ilişkide Derinkuyu ilçesindeki kadınların kamusal mekân deneyimlerinde toplumsal cinsiyet özelliklerinin ne derece etkili olduğu, toplumsal cinsiyet özelliklerinin taşra özelliklerine sahip diyebileceğimiz Derinkuyu ilçesinde ne derece değiştiği veya değişmediği, kadınların Derinkuyu ilçesinin sahip olduğu özellikler; geçim kaynağının tarım ve hayvancılık olması, kalkınma açısından kamusal mekânların azlığı açısından mı yoksa toplumsal cinsiyet rollerinden mi kaynaklı olarak kamusal mekânlarda sorun yaşadığını veya yaşamadığını görmek ve toplumsal bir ürün olan mekânlara cinsiyetçi bir gözle bakmak açısından önemlidir.

1.4. ARAŞTIRMANIN SINIRLILIKLARI

Ele alınan konu açısından erkeklik ve kadınlık rollerini, beklentilerini görmek, erkeklerin kadınların kamusal mekânları kullanmalarına bakışını görmek, kadınların kamusal mekânları kullanmalarını kendi deneyimleri açısından görmek maksadıyla kadınlar ve erkeklerle mülakatlar yapılmıştır. Çalışma nitel yöntem benimsenerek yapıldığı için genelleme amacı taşımamaktadır. Derinkuyu, mekânsal olarak taşra özelliklerine yakın diyebileceğimiz bir ilçedir. Derinkuyu ilçesinin turistik bir yanı olsa da (yer altı şehrinin varlığı) temel geçim kaynağı tarım ve hayvancılık olması

sebebiyle erkekler ve kadınlar arasında iş bölümü ve uzmanlaşma görülmezken farklılık daha çok kamusal mekânları kullanım yönünden olmaktadır. Bu sebeplerden dolayı bu çalışmayla sadece Derinkuyu ilçesindeki toplumsal cinsiyet algısının etkisiyle kamusal mekânların kullanımını kadınların ve erkeklerin gözünden görmek amaçlanmaktadır. Görüşmeler yapılırken Derinkuyu'ya bağlı olan köyler ve kasabalar dahil edilmemiş ve çalışma ilçe merkeziyle sınırlandırılmıştır. Tez çalışmasında pandemi şartlarından dolayı görüşme şartları ve kişilerde sınırlamaya gitme gereği duyulmuştur. İlçedeki vaka sayıları ve dışarıda kamusal olarak kullanılan mekânların kapanması ve bu mekânların azlığından dolayı görüşmeciler seçilirken kendi ikamet ettiğim mahalle olan Cumhuriyet Mahallesi ve bu mahalleye yakın olan mahallelerden görüşmeciler seçilmiştir. Kadın ve erkeklerle görüşmeler yapılmış ama kamusal alanda asıl problemi kadınların yaşaması sebebiyle kadın görüşmeci sayısına ağırlık verilmiştir. Çalışmada nitel yöntem ve deneyimler önemsenmiş ve olgu bilim olarak tanımlanan fenomenolojik yaklaşım benimsenmiştir. Bu sebepten görüşmelerde kadınların Derinkuyu ilçesindeki kamusal mekânları kullanırken yaşadığı deneyimler, varsa hikâyeler öğrenilmeye çalışılmış, kamusal mekânlardaki kadın deneyimleri üzerinde daha fazla durulmuştur. Görüşmeler yapılırken varsa kadınların kamusal mekân hikâyeleri dinlenmiş ama öyle bir deneyim yaşamamışlarsa hazırlanan görüşme formunun dışına çıkılmamıştır.

İKİNCİ BÖLÜM

KAVRAMSAL ÇERÇEVE

2.1. TOPLUMSAL CİNSİYET

Cinsiyet ve toplumsal cinsiyet kavramları zaman zaman birbirlerinin yerine kullanılan kavramlar olsalar da ifade ettikleri anlamlar bakımından birbirlerinden farklıdırlar. Kadınların toplumsal hayatta daha görünür olması, kadın çalışmalarına artan ilgi ve feminizmin de etkisiyle kadın-erkek arasındaki ayırım ve eşitsizliği birçok disiplin konu edinmiştir. Medya araştırmalarında kadın, sinemada kadın, edebiyatta kadın-erkek ayırımı işlenmiş ve genellikle kadınlar bu ayırmda dezavantajlı kesim olarak görülmüştür.

Kadın ve erkek arasındaki yaklaşımları farklı olan bu kavramlardan cinsiyet; kadın ve erkek arasındaki biyolojik ve anne karnındayken sahip olduğumuz eril ve dişil özelliklerdir. Üreme organlarındaki farklılıklar, kromozom yapıları, fiziksel özellikler gibi erkek veya kadın olmayı sağlayan özelliklerdir. İnsanlar doğuştan bu iki cinsiyetten birine sahip olur. Toplumsal cinsiyetse cinsiyetten farklı olarak sonradan kazanılan ve kültürün ve sosyal yapının da etkisiyle öğrenilen özellikler rollerdir. Kadın ve erkek olmanın toplumsal anlamıdır toplumsal cinsiyet. Toplumun kadın olmaya ve erkek olmaya yüklediği anlamlar ve roller vardır. Toplum bireylerden bu rollerin gereğini yapmalarını bekler ve bu konuda bireylere baskı uygular. Bu rollerinin yerine getirilmemesi de sapma davranışı olarak görülür ve bireyler yaptırımlarla karşılaşır. Beauvoir'nın dediği gibi; Kadın doğulmaz kadın olunur(Çaha, 2017;47). Kadınlar ve erkekler arasındaki farklara vurgu yapmasına rağmen toplumsal cinsiyet çalışmalarının merkezinde 'kadın' vardır. Meselenin özünüyse kadınların 'eşitliği' oluşturmaktadır. Kadınların bu talebinin görünür yüzlerinden birisi de feminizm ve feminist çalışmalarıdır.

Giddens Sosyoloji(2013,95), kadın ve erkek arasındaki farkların biyolojiden değil de kültürel ve toplumsal farklardan kaynaklı olduğunu ve bu farkların sırf biyolojiyle açıklanamayacağını söyler. Toplumsal cinsiyet kavramı verili bir kavram değildir. Gündelik hayat pratiklerimizle ve toplumsallaşmayla, sosyal aktarımla oluşturduğumuz ve aktardığımız bir kavramdır.

Cinsiyet rolünün gelişimi, cinsiyet farklılıklarının ortaya çıkışı ya da cinsiyet kalıp yargılarının kullanımı gibi cinsiyetle ilgili davranışların açıklamalarını veren

çeşitli kuramlar vardır. Bu kuramları, genel hatlarıyla üç ana başlık altında toplamak mümkündür:(1) Biyolojik kökenli açıklamalar getiren kuramlar(örneğin, psikanalitik kuram, biyolojik kuram ve sosyobiyojoloji kuramı),(2)bilişsel yaklaşımlı kuramlar (örneğin, bilişsel gelişim kuramı, toplumsal cinsiyet şema kuramı, toplumsal cinsiyet semasıyla bilgiyi işleme kuramı ,sosyal bilişsel kuram),(3)sosyal etkileri ve etkileşimi vurgulayan kuramlar (örneğin, sosyal rol kuramı, benlik sunuşu kuramı)(Dökmen, 2009:92).

1) Psikanalitik Kuram

Bu yaklaşım Freud'un görüşlerine dayanmaktadır. Eleştirilen ve geliştirilen yanları olsa da toplumsal cinsiyetin gelişimine dair ilk yaklaşımlardan sayılmaktadır. Freud kuramını 'libido' kavramsallaştırmasıyla ifade eder. Libido, biyolojik temelli olan cinsel enerjidir. Freud, erkek cinsel organını merkeze alır ve anatominin kader olduğunu söyler.

Freud'un psikoseksüel gelişim kuramı yaygın olarak bilinen gelişim kuramlarından biridir. Freud, psikanalitik yaklaşımın bir bölümünü oluşturan bu kuramında bireylerin psikoseksüel gelişimi beş dönemde tamamladıklarını söyler. Oral, anal, fallik, latent ve genital. Oral dönemde(0-18 ay arası) bebeğin ilgisi ağız bölgesindedir ve ağızla ilgili etkinlikler(emme, ağza alma) haz sağlar. Anal dönemde(1,5-3,5 yaş aralığı) ilgi anüstedir(makattadır),dışkılama ve ilgili süreçler önemlidir. Fallik dönemde (3-5 yaş arası) ilgi, henüz yetişkinlik düzeyinde olmamakla birlikte cinsel organa yönelir. Latent dönemde(5-13 yaş arası)cinsel ilgiler ve güdüler azalıyor, hatta kayboluyor gibi görünür. Genital dönemde(12-13 yaştan sonra) ise cinsel dürtüler yeniden cinsel organ odaklı ve yetişkin cinselliği anlamında ortaya çıkar. Bu psikoseksüel dönemlerin sonuncusudur(Dökmen, 2009:42).

Doğumdan itibaren erkek ve kız çocukların cinsiyet ve toplumsal cinsiyet deneyimleri aynıdır. Erkek çocuklar, yaşama erkek anatomisine sahip olarak başlarlar, libidoları erkek cinsel organıyla yani penisle bağlantılı olarak erkektir ve anneleriyle ilişkileri de karşı cins ilişkisidir. Kız çocukları anatomik olarak iki cinsiyetlidir; dişilik organı olarak vajinaları, erkeklik organı olarak da klitorisleri vardır. Yani ilk dönemde kız çocukların da erkek çocukların da cinsiyetleri erkektir ve toplumsal cinsiyetleri de erkeksidir(Dökmen, 2009:43).

Freud'un görüşleri erkeklik merkezlidir. Bu yüzden de çocukların yalnızca erkeklik cinsiyetini bildiğini söyler. Bu anlayışa göre çocuklar için cinsiyet farkı penise sahip olmak ya da olmamaktır. Bu dönemlerde erkek çocuklarının penislerini kaybetme korkusu olan hadım edilme korkusu yaşarken; kız çocuklarının da penisleri olmadığı için cinsel organlarının olmadığını düşündüklerini ve bir gün penise sahip olma umuduyla elektra kompleksi yaşadıklarını söyler.

Toplumsal cinsiyet rolünün kazanımının ödipal döneminde, anneleri için babalarıyla erkeklik yarışına giren erkek çocuklar, kastrasyon (hadım edilme) korkusuyla babalarıyla olan çekişmelerinden ve annelerine olan cinsel yönelimlerden vazgeçer, babalarıyla özdeşleşirler. Freud'a göre, kız çocuklarının anneleriyle tamamen özdeşleşme sorunu zorunlulukları olmadığı için süper egoları da erkek çocukları kadar gelişmemiştir. Bu nedenle, Freud'a göre kadınlar hem cinsel olarak hem de ahlaki olarak erkekler kadar üstün değillerdir(Dökmen, 2009:44-45).

Freud'un kuramı Erikson, Gilligan, Chodorow gibi isimler tarafından eleştirilmiştir. Bazı feministler de Freud'un kuramını benimseseler de 'anatomik kaderdir' görüşünden dolayı eleştirmişlerdir. Erikson ise, kadınların penis kıskançlığı yaşamadığını ama erkeklerin kadınların doğurganlık özelliğini kıskandıklarını söyler.

2) Biyolojik Açıklamalar:

Kadın ve erkek arasındaki farklılıkları biyolojik özelliklerle açıklamaya çalışırlar. 'Biyoloji kaderdir' anlayışını benimserler. Kadın ve erkek arası farklılıkları beyin yapısı, üreme organları, hormonlar gibi biyolojiden kaynaklı etkenlere dayandırarak açıklamışlardır. Anelik iç güdüsünün beynin bir bölgesinde yer aldığını, kadın beyni ve erkek beyninin farklı yapılara sahip olduğunu ileri sürmüşlerdir. Androjen hormonu olarak bilinen erkeklik hormonu düzeyinin yüksek olduğu kız çocuklarının diğerlerine göre daha farklı davranışlar sergilediklerini söylemişlerdir. Androjen hormonu yüksek olan kızların diğerlerine göre daha saldırgan olduklarını, erkek çocuklarıyla oynamayı seçtikleri, bebeklerle oynamayı sevmedikleri, ev işleri yapmaya yönelmedikleri gibi davranışlar sergilediklerini belirtmişlerdir.

3) Sosyobiyolojik Kuram(evrin psikolojisi):

Sosyobiyoloji, Darwin'in doğal ayıklanma ilkesini, sosyal davranışı açıklamak için kullanır. Sosyobiyoloji, sosyal davranışın biyolojik süreçlerden ve genetik

faktörlerden etkilendiği görüşünü ileri süren bir disiplindir. Bu disipline göre, diğer türler gibi insanoğlu da kendi genlerinin geleceğe taşınmasını ve genetik özelliklerinin kuşaklar boyu yaşamasını sağlama yollarını geliştirmiştir. Bu görüşe göre toplumsal cinsiyet rolleri de bu amaçla ortaya çıkmıştır. Sosyobiologlar, kadınların sadece doğurabildikleri ve bebekleri sütleriyle besleyebildikleri için ilgi ve bakım yönelimli olduklarını ileri sürerler. Yine benzer bir şekilde, erkeklerin fiziksel olarak daha güçlü oldukları için savaşçı ve avcı rolünü üstlendiklerini belirtirler. Sosyobiologlara göre günümüzde geleneksel sayılan cinsiyet rolleri, insan türünün hayatta kalmasını ve soyunun devamını sağladığı için geliştirilmiştir(Dökmen, 2009:53-54).

Sosyobiologlar kadın ve erkekler arasındaki farklılıklara dair bazı kanıtlar öne sürmüşlerdir. Saldırganlık özelliği, anne-baba olma, eş seçme ve üremedeki fonksiyonlar da bu kanıtlardan bazılarıdır. Hormonlarının etkisiyle pek çok türde erkeklerin dişilere göre daha saldırgan olduğunu ifade ederler. Kadınlarda ve erkekler üreme fonksiyonlarının da farklı olduğunu söylerler. Erkeklerde sperm sayısı çoktur ve kolay bulunur ama kadınlarda yumurta sayısı sınırlıdır. Bu yüzden kadın tek bir erkek tarafından döllenebilirken erkekler birçok kadınla ilişki kurabilir. Bu durum kadınların eş seçiminde daha seçici olmalarını sağlarken erkeklerde ayırt ediciliğin olmamasına sebep olmuştur. Ebeveynlik rolünün de erkeklerde ve dişilerde farklılık gösterdiğini ifade ederler. Dişilerin yavruya daha iyi baktıkları ve ona daha çok emek verdiklerini söylerler. Çünkü dişilerin sahip olabileceği yavru sayısı sınırlıdır. Erkekse daha çok eş bularak daha çok döl üretmek için arayış içindedir. Çünkü erkeğin daha çok döl üretmesi mümkündür ve ne kadar çok döl üretirse yavrusunun hayatta kalma şansı da genlerinin aktarılmasını kolaylaştıracaktır. Bu yüzden kadınların tek eşli olması ve erkeklerinde çok eşli olması, sadakatsizliği evrimsel bir durum olarak algılandığı için normal karşılanmıştır. Bu anlayış da bu kuramın eleştirilen yanlarından biridir.

Sosyobiolojik kuram, farklı kültürlerde, bazı cinsel değerler, eş tercihleri, kadın-erkek arasındaki yakın ilişki davranışları bakımından gözlenen benzerlikleri kısmen açıklayabilir. Ancak büyük bir kültürel çeşitlilik olduğu da gerçektir. Ayrıca uzun evrim sürecinin neredeyse başlarında şekillendiği iddia edilen geleneksel cinsiyet rollerinin günümüzde hâla devam etmesi ve değişmez bulunması şiddetle eleştirilir (Dökmen, 2009:56-57).

Kadınla erkeğin farklı olduklarını belirleyen araştırma sonuçlarını temel alarak bunların evrim sürecindeki farklılaşmaya dayandığını ileri sürmüştür. Ancak, kadınla erkeğin farklı olmalarının birinin diğerinden daha üstün ya da zayıf olması anlamına gelmediğini de belirtmiştir. Nasıl ki kuşun kanatları, balığın yüzgeçlerinden ya da kangurunun ayaklarından daha üstün olarak değerlendirilemezse, kadın ve erkek de uyum sağlama süreçlerinde farklı sorunlarla karşılaştıkları için farklı mekanizmalar geliştirmişlerdir. Bu farklı mekanizmalardan birinin diğerinden üstün ya da aşağı olması söz konusu değildir. Ayrıca Buss'a göre evrime bağlı olarak ortaya çıkan cinsiyet farklılıkları, genellikle sanıldığı gibi değiştirilemez ya da kontrol edilemez değildir. Tersine eğer değişme isteniyorsa bu cinsiyet farklılıklarının kaynağını anlamayla mümkün olabilir (Buss (1998)'den Akt:Dökmen, 2009:58).

4)Sosyal Öğrenme Kuramı:

Sosyal öğrenme kuramı iki tür öğrenmeden bahseder; edimsel koşullanma ve model alma ve taklit yolu. Edimsel koşullanma yoluyla öğrenme sürecinde ödüllendirilen davranışın tekrarlanıp pekiştirileceği, cezalandırılan davranıştan kaçınılacağı ve tekrarlanmayacağını söyler. Cinsiyete uygun davranış tekrarlanıp benimsenirken cinsiyete uygun görülmeyen davranışın cezalandırılması sonucunda o davranıştan kaçınılır. Ağlamak, kız çocukları için normal görülen bir eylemken erkek çocukları için aynı şey söz konusu değildir. Erkek çocukları için hakim görüş 'erkekler ağlamaz' şeklindedir. Bu yüzden ağlayan kız ve erkek çocuklarına farklı tepkiler verilir.

Model alma ve taklit yoluyla öğrenme sürecindeyse etrafımızda gördüğümüz kişiler ve onların davranışları etkilidir. Anne, baba, öğretmen, arkadaş gibi figürlerin benimsenip tekrarlanmasıdır. Cinsiyet rollerini öğrenirken de kız çocukları annelerini, erkek çocuklarıysa babasını örnek alır. Bu duruma uygun tabirlerimiz vardır; 'annesinin kızı, babasının oğlu' gibi. Çocuklar anne ve babalarının yaptıklarını kendilerine örnek alır ve o davranışları yaparlar. Kitap okumayan anne ve babanın çocuğuna kitap oku demesi çocukta etki yapmaz. Çünkü anne babasından o davranışı görmüyor. Çocuklar bir ailenin içine doğuyor ama sınırları hep aileyle kalmıyor. Okula başlıyor ve kendine yeni modeller buluyor. Okulda öğretmeni ve arkadaşları oluyor. Öğretmeni kendine örnek alıyor ve zaman zaman annesine 'öğretmenim böyle söylemedi' diye tepki verebiliyor çünkü artık yeni bir modeli vardır.

Sosyal öğrenme kuramı cinsel farkların başkalarının davranışlarını gözlemleyip taklit veya ceza yoluyla o davranışın şekillendiğini söyler. Cinsiyet rollerinin öğrenilmesinde medya, tv, kitaplar da cinsiyet rollerinin öğrenilmesinde etkilidir.

5)Sosyal Biliş Kuramı:

Sosyal bilişsel kuramda, toplumsal cinsiyetin gelişimi üçlü karşılıklı nedensellik ile açıklanır. Üçlü karşılıklı nedensellik modelinde, kişisel faktörler, davranış örüntüleri ve çevresel olaylar birlikte ele alınır. Kişisel faktörler; bilişsel, duygusal ve biyolojik olayları, cinsiyet bağlantılı kavramlaştırmaları, davranışsal ve yargısal standartları ve benlik düzenleyici etkileri içerir. Davranış, cinsiyetle bağlantılı etkinlik örüntülerini ifade eder. Çevresel faktörlerse, günlük yaşamda karşılaşılan geniş bir sosyal etkiler ağını gösterir. Bunlar karşılıklı etkileşim içindedir(Dökmen, 2009:63).

6)Bilişsel Gelişim Kuramı:

Toplumsal cinsiyeti bilişsel bir yaklaşım getirerek açıklayan ilk yaklaşımın Kohlberg'e ait olduğu söylenir. Toplumsal cinsiyeti bilişsel yaklaşımla açıklayanlar cinsiyet rolünü kazanmayı çocuğun bilişsel süreçleriyle açıklarlar. Onlara göre çocuk sosyalleşmede aktif bir yapıdadır ve kendi cinsiyet rolünü oluşturur.

Kohlberg'e göre, çocuklar bilişsel olarak olgunlaştıklarında kendilerini kadın ya da erkek olarak kategorileştirirler ve bu cinsel kimlikle bu kategoriye uygun olduklarını düşündükleri şekilde davranmaya çalışırlar(Dökmen, 2009:65). Bilişsel yaklaşımda çocuğun erkek ve kadın olma özelliklerini, davranışlarını bilişsel yapılarıyla açıklar. Çocuğun erkeksi veya kadınsı olmasının kendini tanımladığı kimlikle ilgili olduğunu söyler.

Kohlberg'e göre çocukların rol gelişimleri üç dönemde gerçekleşir: Cinsiyeti etiketleme, cinsiyetin kararlılığı, cinsiyetin değişmezliği. Cinsiyeti etiketleme döneminde çocuk insanların kız veya erkek olarak iki cinsiyete ayrıldığını bilir ama bu cinsiyetlerin ayrımını yapamaz. Cinsiyetin kalıcılığını kavrayamamışlardır. Örneğin, bir kız çocuğu baba olmak istediğini söyleyebilir. Cinsiyetin kararlılığı evresindeyse çocuklar cinsiyetin sürekliliğini anlamaya başlar. Kız veya erkek olan çocukların büyüdüğü zaman da öyle kalacağını bilir. Cinsiyetin değişmezliği evresindeyse çocuklar artık cinsiyetin değişmezliğini kavramışlardır. Bu dönemde

çocuklar artık cinsiyet kimliklerini benimsedikleri için ona uygun davranışlarda, etkinliklerde bulunurlar.

Bilişsel gelişim kuramı da toplumun ve kültürün cinsiyet rollerine yüklediği anlamları ihmal ettiği gerekçesiyle eleştirilmiştir.

7)Toplumsal Cinsiyet Şeması Kuramı:

Sandra Lipsitz Bem'in ileri sürdüğü bir kuramdır. Bem'in görüşlerinden özetle bu kuram aktarılacaktır(Bem'den Akt: Dökmen, 2009:68). Bem'e göre çocuk toplumdaki kadınlık ve erkeklik tanımlarını öğrenir. Daha sonra çocuk bu öğrendiği bilgisi benimser ve ona göre şemalar oluşturur veya olan şemalara öğrendiği bilgiyi yerleştirir. Şemalar bilişsel yapılarıdır. Çocuk cinsiyete dair öğrendiklerini zihninde şemalara kodlar ve tipleştirir. Bu duruma göre de zayıf olmak, nazik olmak, hassas olmak kızlar için tipleştirilirken; atılgan olmak, güçlü olmaksızın erkek çocukları için oluşturulan şemalardır. Çocuklar cinsiyetle ilgili öğrendikleri bilgileri şemalarla tipleştirir ve ayrımını yapar.

Toplumsal cinsiyet şeması kuramı, bir süreç kuramıdır, içerik kuramı değildir. Cinsiyetleri-ayrıştıran bireyler, kültürün kadın ve erkeğe ait olarak tanımlandığına uyan ve buna göre bilgiyi işleyen bireyler olarak ele alınırlar. Bu nedenle, kuramın esasını toplumsal cinsiyet şeması temel alınarak dünyanın iki sınıfa ayrılması işlemi oluşturur. Bu iki sınıfın içeriğiyle ilgilenilmez(Dökmen, 2009:70).

Cinsiyeti tipleştiren bireylerle cinsiyeti tipleştirmeyen bireylerin davranışları ve bu davranışlara verdikleri tepkiler de farklılık gösterir. Örneğin, cinsiyeti tipleştiren bireyler için erkeklerin ev işlerinde yardımcı olması, duygularını belli etmesi şaşırılan ve endişelenen durumlardır. Çünkü cinsiyet tipleştirilmesinde ev işleri yapmak ve duygusallık kadınsılık özelliğidir ve erkeklerin bunu yapması kaygı verici ve uygun olmayan davranışlardır. Oysa cinsiyeti tipleştirmeyen bireyler için bu davranışların kadınsılık veya erkeksilikle ilgisi yoktur. Bu tür davranışlar insanı özellikler olmasıyla sergilenen davranışlardır. Toplumsal cinsiyet şemalarının temelini toplumun cinsiyet ayrımını ve iki cinsiyetin varlığını vurgulaması oluşturur.

Dökmen(2009,72) Bem'in bu konu üzerine, toplumsal cinsiyet şemalarının olduğu bir toplumda cinsiyet şeması olmayan çocukları yetiştirmenin zor ama imkansız olmadığını söylediğini ifade eder. Toplumsal cinsiyet şeması olmayan çocukları yetiştirme sürecinde de anne babaların tutumlarına vurgu yapar. Anne-

babalar kadın ve erkek arasındaki biyolojik farklılıkları öğretirken toplumun cinsiyetle ilgili görüşlerini vermeden anlatmasını söyler. Kadın ve erkek oluşun üremedeki farklılık olduğunu ve kadın ve erkekleri tipleştiren durumlardan uzak durulmasını söyler. Anne-babalar çocuklar toplumsal cinsiyet şemalarını öğrendiğinde onlara farklı bakış açıları da sunabilmeliler. Örneğin, Ahmet çok güzel yemek yapabiliyorken; Ayşe de araba sürmeyi öğreniyor. Araba sürmenin veya yemek yapmanın cinsiyetle ilgili özellikler olmadığını çocuklara öğreterek farklı bakış açıları kazanmaları sağlanabilir.

Bem, kuramına uygun olarak 'Bem Cinsiyet Rolü Envanteri' ölçeğini geliştirmiştir. Daha önce geliştirilen cinsiyet ölçeklerinde cinsiyet rolleri kadınsılık ve erkeksilik olarak iki uçla sınırlandırılmıştır. Bireylerinde ya kadınsılık ucunda ya da erkeksilik ucunda olması beklenmiştir. Bu durum da eleştirilen bir durumdur çünkü bireyler bazen kadınsılık ve erkeksilik davranışlarını birlikte sergileyebilir. Bem'in cinsiyet envanteri ölçeği ise üç ölçütten oluşur: kadınsılık, erkeksilik ve sosyal beğenilirlik.

Bem'in çok fazla kullandığı kavramlardan biri de 'androjenlik' kavramıdır. Androjenlik kavramı kadınlık ve erkeklik kavramına karşı çıkar ve bireylerin hem kadınsı hem de erkeksi olabileceğini söyler. Androjen kimlikler gerektiğinde erkeksi gerektiğinde kadınsı davranışları gösterebilirler. Örneğin, androjenler, gerektiğinde erkeksi 'bağımsızlık', gerektiğinde kadınsı 'oyunculuk-şakacılık' davranışlarını gösterebilirler(Dökmen, 2009:75).

8)Toplumsal Cinsiyet Şemasıyla Bilgi İşleme Kuramı:

Toplumsal cinsiyet şemasıyla bilgi işleme kuramı, çocuğun cinsiyeti öğrenirken ve ona uygun davranışı sergilerken aktif olduğunu söyler. Çocuk, cinsel kimliğini öğrenir ve etrafında gördüğü davranışları buna göre yorumlayıp seçer. Örneğin, kız çocuklarının bebeklerle oynar ve ev işi yapar bilgisini öğrenilir. Daha sonra bu bilgiyi öğrenen kız çocuğu cinsiyetiyle uygun gördüğü bu davranışları yapmak ister ve bebeklerle oynayıp ve ev işleri yapmaya yönelir. Cinsiyet şemasıyla ilgili öğrenilen bir bilgi daha sonraki davranışların belirleyicisidir.

9)Sosyal Rol Kuramı:

Rol, toplum tarafından belirlenen ve toplumun bireylerden beklediği davranışlardır. Bu davranış bir kişiye veya toplumdaki bir gruba karşı da beklenen

davranışlar olabilir. Cinsiyet rolü olarak da kadınlardan ve erkeklerden beklenen belli roller vardır. Bu roller toplum tarafından belirlenmiştir ve birey zamanla bu davranışları öğrenir. Toplum bireylere bu davranışları yapması konusunda baskı uygular ve beklenen davranışlar yerine getirilmediğinde toplum bireylere yaptırım uygular.

Toplumun belirlediği cinsiyet rolleri de vardır. Bu bağlamda toplumun kadından ve erkeklerden beklediği roller farklılık gösterir. Kadınlardan anne ve eş rollerini yerine getirmesini bekler. Erkeklerdense baba ve evin geçimini sağlaması beklenir. Ev işleri, çocuk bakımı gibi konular kadından beklenen davranışlarırken erkeklere karşı bu konuda daha az sorumluluk yüklenmiştir. Bir kadının birincil görevi ev işleri olması çalışan kadınlar için sorumluluğun ikiye katlanması demektir. Kadınlar ev işlerinin aksaması durumunda eleştirilerin hedefi olurken erkeklere bu konuda sorumluluk yüklenmemektedir.

10) Benlik Sunuşu Kuramı:

Benlik sunuşu kuramına göre, kişinin duruma göre değişen davranışları kendi toplumsal cinsiyet kavramlarına, ortama, başkalarının beklentilerine uygun davranma kararına bağlıdır(Dökmen, 2009:87). Montepare ve Vega(1988) tarafından yapılan bir araştırmada bu kurama destek sağlamıştır(Franzoi'den akt. Dökmen, 2009:88). Bu araştırmada üniversite öğrencisi kadınların özel erkek arkadaşlarıyla(flörtleriyle) ve sadece arkadaş oldukları erkeklerle yaptıkları telefon konuşmaları kaydedilmiştir. Daha sonra hakemler ses örüntülerini ve konuşma biçimlerini değerlendirmişlerdir.

Kadınlar flörtleriyle olan konuşmalarında daha kadınsı(daha sıcak, daha yumuşak, daha alttan alıcı) ve daha çocuksu olarak değerlendirilmişlerdir. Bu kadınlara bu iki tip konuşmada bir farklılık olup olmadığı sorulduğunda çoğu bu farklılıkların farkında olduklarını, flörtleriyle konuştuklarında seslerini duygularını gösterecek şekilde değiştirdiklerini söylemişlerdir(Dökmen, 2009:88). Benlik sunuşu kuramında algılayan, davranışı gerçekleştiren ve ortam belirleyici etkenlerdir. Bu etkenlere göre davranışlar farklılık gösterir.

11) Çok Faktörlü Toplumsal Cinsiyet Kimliği Kuramı:

Toplumsal cinsiyet özelliklerinin tek faktörle açıklanamayacağını söyleyen Spence 'çok faktörlü toplumsal cinsiyet kimliği kuramını' önermiştir. Bu kurama göre toplumsal cinsiyeti birbirleriyle etkileşim halinde olan faktörlerle açıklamak gerekir.

Toplumsal cinsiyetle ilgili fenomenler. Dört önemli boyuta ayrılabilir: 1-Toplumsal cinsiyet kimliği ya da benlik kavramı(kişinin temel kadınsılık ve erkeklik duyumu), 2-Araçsal ve dışavurumcu kişilik özellikleri(kalıp yargılı olarak kadın veya erkekle ilgili olduğu düşünülen özellikler), 3-Toplumsal cinsiyetle ilişkili ilgiler, rol davranışları ve tutumlardır, 4-Cinsel yönelim(Dökmen, 2009:88).

Kadın olsun erkek olsun kişinin çeşitli özellikleri vardır. Erkeklere atfedilen bir spor olmasına rağmen çok başarılı kadın futbolcular olabileceği gibi genellikle kadınların tercih etmesi istenen bir meslek olan öğretmenlik mesleğini seçen ve çokta başarılı olan erkekler vardır. Bu yüzden cinsiyeti açıklarken de birkaç faktörle bakmak yerine birden çok etkene bakmayı önerir.

Toplumsal cinsiyet kavramını açıklamak için geliştirilen bu kuramların kendi içlerinde doğruluk payı olan ve eleştirilen yanları vardır. Her kuramın açıkladığı ve ihmal ettiği için eleştiri alan yanları vardır. Toplumsal cinsiyete dair değerlendirme yaparken tek bir kuram açıklama için yeterli olmayabilir. Bu yüzden toplumsal cinsiyete dair getirilen açıklamalarda birden fazla kuramdan yararlanmak daha doğru bakış açıları getirmemizi sağlayacaktır.

2.1.1. Ataerkillik Kavramı

Ataerkillik kavramı en genel anlamıyla toplumsal yaşamda erkeklerin egemen olduğu eril hakimiyeti ifade eden bir kavramdır. Kadın ve erkek arasındaki ilişki her dönemde sorunlu, toplumsal değişim ve dönüşümlerden etkilenen bir konudur. Kadınlar cinsiyet rollerinin ve ataerkil kültürün de etkisiyle erkekler karşısında ikincil konumda yer almıştır. Ataerkil düzende hakimiyet erkektedir. Soy erkek tarafından belirlenir. Miras erkeğe bırakılır. Otorite ve belirleyici olan erkektir. Kadınsa ev işleriyle ve daha çok ev içi alanla sınırlandırılmış ve ‘anne ve eş’ olarak tanımlanmıştır. Erkekler ataerkilliğin de verdiği eril hakimiyetle kadınlar üzerinde baskı ve denetleme kurmayı kendilerine hak olarak görmüştür.

Ataerkil dönemden önce ‘anaerkil’ değerlerin hakim olduğu bir dönemin olduğunu belirten görüşler de vardır. Engels ve Malinowski, anasoylu bir dönemim hakim olduğunu ifade etmiştir. Anasoylu dönemde soy anne tarafından belirlenir. Otorite anne üzerindedir ve toplumsal düzenin belirleyici kadındır. Engels, özel mülkiyetin ortaya çıkması ve erkeklerin miraslarını güvence altına almaya karar vermesiyle ataerkilliğin hakim olmaya başladığını söyler. Üretim araçlarındaki

gelişmeler ve sanayi devrimi de erkeklerin toplumdaki hakimiyetlerini güçlendiren gelişmelerdir. Üretim araçlarının erkek eliyle üretilmesi ve kullanılmasında daha çok güce ihtiyaç duyması kadınlar için dezavantajlı bir durumdur. Sanayi devrimiyle birlikte ev ve iş yeri ayrımı meydana gelmiştir. Sanayi devrimi ailenin üretici olma vasfını elinden almıştır. Erkekler tam zamanlı işler bulup çalışabilirken kadınlar ve çocuklar çok çalıştırılıp daha az ücret verilen kesimi oluşturur. Ayrıca kadınların tam zamanlı iş bulma konusunda yaşadığı zorluklar da kadınların ev içi alanla sınırlı kalmasına sebep olurken erkeklerin hakimiyetini güçlendirmiştir.

Toplumsal gelişmeleri (üretim araçları, kapitalizm, sanayi devrimi vs.),toplumsal cinsiyet rollerinin ve ataerkil düzenin de etkisiyle erkekler toplumda egemen hale gelmiştir. Ataerkil zihniyetin etkisiyle soyun erkekten devam etmesi, mülkiyet anlayışı, erkeklerin toplumda daha saygın bir yere gelmesini sağlarken; kadınların toplumda pasif, ev içi alanla sınırlı, erkek tarafından kontrol edilen ve denetlenen, annelik ve eşlik vasıflarıyla tanımlanmasına sebep olmuştur.

Eril hâkimiyeti ifade eden bir başka kavram ise Bourdieu'nun 'eril tahakküm' kavramıdır. Eril tahakküm, "belirli erkek gruplarının güç ve zenginliği nasıl ellerinde tuttıkları, tahakkümü yaratan toplumsal ilişkileri nasıl meşrulaştırdıklarını ve yeniden ürettiklerini" anlamaya yönelik oluşturulmuş bir kavramdır(Carrigan'dan Akt.Sankır, 2010:7). Eril tahakküm, sosyal ortamda erkeklerin kadınlara yönelik tanımlamış olduğu toplumsal cinsiyet düzeni içerisinde kurgulanan ve kadınlar ve erkekler arasında iktidar ilişkilerini sürdüren toplumsal bir yapılanma ortaya koyar. Eril tahakküm, erkeğin iktidarının meşruiyeti ve devamlılığını sağlamak üzere tüm iktidar ilişkilerini düzenlemek durumundadır. Bu anlamda erkeklerin kendi aralarında kurdukları iktidar ilişkilerine yönelik tüm mekanizmalar sosyal ortamdaki tüm üretim süreçlerini elinde bulundurmaya ve yeniden üretmeye yöneliktir. Burada en başta ekonomik ve neslin devamı gibi her türlü üretim ilişkisi eril tahakkümün kontrolü altındadır (Sankır, 2010:7).

Kamusal alanın erkeğin alanı, özel alanın kadınların alanı olarak görülmesi ve bu ayrımın toplumsal cinsiyet algısıyla kadınlar ve erkekler tarafından öğrenilip benimsenmesi kamusal alandaki eril hâkimiyeti güçlendirmiş ve erkeklerin kamusal alanı kendilerine göre düzenlemesine sebep olmuştur. Eril tahakküm, erkeğin iktidarını ve gücünü ifade eden bir kavramdır. Kamusal alan, eril değerlerin hâkim olması erkeklerin kamusal alanlarda gücü de elinde bulundurmasına sebep olmuştur.

2.1.2. Kadınlık ve Erkeklik

Toplum kadına ve erkeğe farklı roller ve sorumluluklar vermiştir. Kadınlık rolleri olarak ev işleri, çocuk bakımı, aile bireylerinin bakımı gibi roller tanımlanmıştır. Erkekler içinse evin geçimini sağlamak, kamusal alana çıkmak, otorite sahibi olmak erkeklik rolleri olarak algılanmıştır. Toplum kadınlardan ve erkeklerden bu rolleri yerine getirmelerini bekler. Yerine getirmediği zamanda bireylere yaptırım uygular. Toplumsal cinsiyet çalışmalarında kadınlık ve erkeklik rollerinin cinsiyet rolleri gibi doğuştan kazanılmadığı ve toplum tarafından sonradan öğretildiğine vurgu yapılır. Kadınlık ve erkeklik kültürle ve toplum tarafından belirlenen rollerdir. Toplum bu rolleri kadına ve erkeğe öğretir. Toplumdan topluma ve kültürden kültüre farklılık gösterse de kadınlar bu konuda erkeklere göre daha dezavantajlı konumda yer alırlar.

2.1.3. Hegemonik Erkeklik

Toplumsal cinsiyet çalışmaları sosyal bilimlerin ilgi odağında olan bir konudur. Bu çalışmalarda genellikle kadınlar ve kadınların dezavantajlı oldukları, erkekler tarafından baskı altına alındıkları ve sorunlar yaşadıkları üzerinde durulur. Feminizmin, kadın hareketlerinin de etkisiyle kadınların sorunları tam çözülmese de sesleri duyulan bir konuma gelmiştir. Erkeklik çalışmalarıysa daha geri planda kalan bir alan olmuştur. Oysa erkeklerin kadınlara uyguladığı baskı kadar erkeklerin diğer erkekler üzerinde de baskı uyguladığını söylemek mümkündür. Toplumun beklediği kadınlık rolleri olduğu gibi erkeklik rolleri de vardır. Erkekler de bu rolleri yerine getirmediği zaman gerek toplum tarafından gerekse kendi cinsleri tarafından tepki almaktadır. Örneğin, erkeklere duygusal olmamaları ve ‘erkekler ağlamaz’ diyerek duygularını belli etmemeleri öğretilmiştir. Bu yüzden ağlayan ve duygusal erkekler diğer erkekler tarafından endişeyle karşılanır çünkü bu durum onlara yabancıdır.

Erkeklik çok fazla konuşulan ama yeterince irdelenmemiş bir konudur. Bu duruma etki eden faktörlerden bir tanesi feministlerin çokça bahsettiği ‘ataerki’ kavramıdır. Ataerki, erkeklerin her alanda kadınlar üzerinde uyguladığı tahakkümü açıklamak için kullanılan bir kavramdır. 1970’lerde ataerki kavramı uzun süre feminist çalışmalara damgasını vurmuş ve birçok politika ve stratejinin arkasında ataerki kavramının olduğu iddia edilmiştir.

1980'lere gelindiğindeyse durum değişmiştir. 1980'li yıllarda ataerki kavramının kendisi tartışılır hale gelmiştir. Kadın üzerindeki erkek tahakkümünü sistematik hale getiren ve bu durumun toplumsal ilişkilerle nasıl sürdürüldüğünü ve modern iktidar ilişkilerini açıklayacak analizlere ihtiyaç olduğu vurgulanmıştır. Egemen erkeklik tarzlarını üreten modern iktidar ilişkilerinin politik-teorik bir mesele haline getirilmesine uzun süre engel olan temel etkenin, o güne kadar sosyal bilimler alanındaki egemen olmuş biyoloji kökenli cinsiyet tanımı olduğunu söyleyebiliriz. Bu tanım erkekliğin doğuştan sahip olunan biyolojik/genetik ve hormonal bir özellik, 'doğal' bir hal olduğunu söyler. Erkeklik büyük ölçüde biyoloji, anatomi ve kısmen de psikolojinin araştırma konusu olmakla birlikte, erkekliğin toplumsal bağlamda şekillenen bir şey olduğunun kabulü ilk kez feminist kuramların sosyal bilimler alanına getirdiği bakış açısı sayesinde gerçekleşmiştir. Erkekliğin kendisinin de tıpkı kadınlık gibi, cinsiyet rejimi ilişkileri içinde şekillenen yani 'cinsiyetlendirilmiş' toplumsal ilişkilerin bir ürünü olduğu ve bizzat ve her an yeniden yeniden oluşmakta olduğu yavaş yavaş kabul gören bir önerme haline gelmiştir (Kimmel ve Messner'den Aktaran: Sancar, 2009:24).

Erken dönem feministler kadınların sınıf, ırk fark etmeden ortak bir ezilmişlik yaşadıklarını söylediler. Farklı kadınlık halleri ve farklı kadınlık deneyimlerini ihmal ettiler. Daha sonra kadınların bu farklılıklarını da anlama gereğinin ortaya çıkması erkeklik çalışmaları için de yolu açmış oldu. Kadınların maruz kaldığı eril tahakküm olduğu kadar farklı erkekliklerinde (eşcinseller, farklı azınlıktan olan erkekler vs.) hakim erkeklik söyleminin baskılarına maruz kaldıklarını görüldü. Böylece erkeklik olgusunun da biyolojiyle açıklanamayacak, toplumsal ilişkiler bağlamında incelenmesi gereken çelişkili bir konu olduğu fikri ortaya çıktı. Farklı kadınlık halleri olduğu gibi farklı erkeklik halleri de vardır ve erkeklik de kadınlık gibi verilmiş değil sonradan öğrenilmiş bir olgudur. Erkeklik çalışmaları da tıpkı kadın çalışmaları gibi toplumsal cinsiyet farklarını ve oluşumunu temele alan bir alan olarak ortaya çıkmıştır.

İlk dönem erkeklik çalışmaları 'erkeklik' deyince neyin anlaşılması gerektiğini, erkeklerin hangi özelliklere sahip olması gerektiğini anlamaya çalıştılar. Evrensel bir erkeklik tanımının olmadığını söylediler. Cinsiyetin doğal olduğu fikrine karşı çıktılar. Erkekler için belirlenen özelliklere bazı erkeklerin itiraz ettiğini ve bu açıdan sorunlar yaşadıklarını söylediler. Farklı kadınlıkların olabileceği gibi farklı

erkeklik tarzlarının da olabileceği fikrini öne sürdüler. Erkeklikler arasındaki farkları araştırmak önem kazandı: beyaz, orta sınıf, heteroseksüel, orta yaşta, tam gün iş sahibi erkeğin özelliklerine denk düşen 'hegemonik erkeklik' tanımı ve bunun yanı sıra bundan sapan farklı erkeklik deneyimlerinin anlamı tartışılmaya başlandı. Hegemonik erkeklik kavramı etrafındaki tartışmalar, bu tanıma uymayan erkeklerin nasıl yönetildiğini ve denetlendiğini anlamayı olanaklı kıldığı iddiasıyla ortaya atıldı (Sancar, 2009:27).

Kadınlık ve erkeklik toplumsal olarak inşa edilen kavramlar olduğu fikrinin hakim olmaya başlamasıyla erkek özgürlük hareketleri de görülmeye başlandı. Erkekler, erkekler arasında azınlık olan bir kesimin belirlediği erkeklik değerlerinin kabul edilmek zorunda olmadığını ve bu hakim değerleri benimsemeden de erkek olunabileceğini, farklı erkekliklerin de mümkün olduğunu iddia ediyorlar. 'Hegemonik erkeklik' ve 'farklı erkeklikler' ayrımı üzerinden ilerleyen tartışmalar erkek olmanın belirli, sınırları tanımlanmış bir erkek grubuna dahil olmaktan farklı olarak, evrensellik iddiasına ve kaba genellemelere uymayan, karmaşık bir olgu olarak görülmesi gereğini ortaya çıkardı. Bu bakış açısının etkisi yayıldıkça siyahların erkekliliği, maço erkeklik, gay erkekliliği, orta sınıf erkekliliği gibi erkekliliğin tikel hallerine hasredilmiş araştırmaların sayısı da artmaya başladı(Sancar, 2009:30).

Hegemonik erkeklik kavramı erkeklik araştırmalarında önemli bir isim olan R.W.Connell tarafından ortaya atılan bir kavramdır. Hegemonik erkeklik kavramı, 'erkek olmak ne anlam ifade eder ve erkek olmak için hangi özelliklere sahip olmak gerekir' sorularına verilen cevaplarda kazananların konumunu ifade eder. Hegemonik erkeklik en genel anlamıyla, 'iktidarı elinde tutan erkelerin sahip olduğu erkeklik imgesine' işaret eden bir kavram olarak tartışmaların merkezine oturdu. Hegemonik erkeklik izninin aranacağı genel harita aşağı yukarı şöyle çizildi: Genç, kentli, beyaz, heteroseksüel, tam zamanlı bir iş sahibi, makul ölçülerde dindar, spor dallarından en azından birisini başarılı bir şekilde yapabilecek düzeyde aktif bedensel performansa sahip erkeklerin temsil ettiği erkeklik (Sancar, 2009:30). Hegemonik erkeklik çalışmaları azınlık olan bir kesimin nasıl gücü elinde bulundurup da bu gücü meşru hale getirdiğini anlamaya çalışır. Hakim olan erkeklik değerleri kadınlar ve erkekler tarafından onaylanan ve normal görülen davranışlardır. Erkekler ve kadınlar bu hakim değerlere ikna edilmiş ve bu değerlerin hegemonyası altına girmiştir. Hakim olan erkeklik modelleri kadar devletin, dinin, piyasanın, ordunun, okullarda üretilen

erkeklik modellerinin, ailenin etkisini de unutmamak gerekir. Erkeklik inşasında sadece kültürel öğelerin değil kurumsallaşmış yapıların da etkisi vardır.

Toplumsal değişimlerin ve dönüşümlerin yaşandığı ve toplumların da bu değişimlerden nasibini aldığı zamanlarda farklı erkeklik pratiklerinin ve farklı erkeklik kimliklerinin görülmesi de doğal bir gelişmedir. Farklı erkeklik pratiklerinin artması hakim erkeklik değerlerine daha fazla insanın karşı çıkmasına, daha fazla erkeğin bu duruma direnmesine yol açmaktadır. Farklı erkeklikleri çalışırken erkeklerin sınıfsal ve etnik kökenlerini de hesaba katmak gerekir. Farklı erkeklikleri ya da başka bir deyişle karşı erkeklik modellerinin daha iyi anlaşılması için daha yakın araştırmalara ihtiyaç vardır. Her ne kadar ülkemiz hala erkek egemen değerlerin hakim olduğu ve farklı erkeklik tiplerinin ikincil plana itildiği bir yerde olsa da bu durum farklı erkeklik kimliklerinin olabileceği gerçeğini de göz ardı etmemek ve konuları da tartışmaya açmak gerekir.

2.1.4. Cinsiyetlendirilmiş İş Bölümü

Cinsiyetçi iş bölümüyle kadın ve erkek olmak durumları iki farklı cinsiyetin birbirinden farklı alanlarda, farklı işleri deneyimlemesine yol açmaktadır. Bu çerçevede, erkekler güç, iktidarla ilişkili kamusal alana yönlendirilirken, kadınlar fizyolojileriyle ilişkilendirilerek ev içi alanın hizmet ve bakım ağırlıklı işlerine yönlendirilmektedir(Şaşman Kaylı, 2009).

Maddi ve erke dayalı kaynakların kullanımı erkeğin kontrolünde olduğu için, erkekler kamusal yaşamdaki rekabetçi profesyonel meslekleri yapabilmek adına her türlü eğitim olanaklarından ve iş deneyimlerinden yararlanabilmektedir. Özel alanla ilişkilendirilen kadınların deneyimlerinin ev içi alanın bakım ve hizmete dayalı işleriyle sınırlı olması onların kamusal yaşamın uzmanlaşmış profesyonel mesleklerle ilişkilendirilmesini zorlaştırmakta ve bu durum da onların toplumdaki fırsatları erkeklerle eşit paylaşamamasına neden olmaktadır. Yaşanan bu farklılaşma toplumda gündelik yaşamın hemen hemen her alanında cinsiyet ayrımcılığına neden olmaktadır. Cinsiyet farklılığına dayalı biçimlendirilen bu iş bölümü, toplumsal faydadan yararlanma durumunda kadınları dezavantajlı hale getirerek eğitim, sağlık, çalışma ve siyaset gibi alanlarda eşitsizliklere neden olmaktadır(Şaşman Kaylı, 2017:62).

Kadınların birinci görevlerinin ev işleri ve annelik olduğu görülür. Bu iki konu da kadınlar için oldukça tartışmalı konulardır. Annelik olgusuna dair, tarihi eski,

kabul edilirligi en yüksek yaklaşımlardan biri olan, özgü bakış açısına göre annelik, kadına özgü, doğal ve içgüdüsel bir olgu olarak tanımlanmaktadır. Bu bakış açısında, bebeği taşıyan, doğduktan sonra besleyen, kadının beden fizyolojisi annelik içgüdüsünün kaynağı olduğu için bebeğin bakımından kadının sorumlu olması, kadınlık durumunun tamamlayıcısı olarak kabul edilmektedir. Babanın rolü korumak, beslemek ve ideal aileyi temsil etmek için kurgulanmıştır. Bu kurgu, sadece annenin bebeğe bakabileceği, babanın bunu istese de yapamayacağı kabulünü destekleyerek bebeğin bakımından babayı dışlamış ve ideal kadınlığı annelikle eş tutmuştur. Özcü yaklaşım, tüm kadınların mutlaka anne olmak isteyeceğinden hareket ettiği için çocuk doğurmak istemeyen ya da çocuğu olmayan kadınları ideal kadınlığın kıyısında ya da uzağında kabul ederek anne olan ve olmayan/olamayan kadınlar arasında bir mücadeleyi ya da ayrımı öngörmüştür. Ebeveyn olmayı seçmek, olgun bir yetişkin olmak ve normal olmak hayatın anlamını bulmak olarak görülecektir(Engwall'den Aktaran: Şaşman Kaylı 2017:64).

Kadınlar toplumda annelik ve eşlik görevleriyle tanımlanmaktadır. Ayrıca bu tanımlamalar kadınlar üzerinde baskı mekanizması olmaktadır. Kadınlar evlenmeyi erteledikleri zaman 'yaşın geçti, evlen artık' baskılarına maruz kalmaktadır. Evlendiği zamansa görevlerinden birini yerine getirmiştir sıra ikici göreve yani 'annelik' olgusuna gelmiştir. Evlenen kadınlar bu sefer de 'daha çocuk düşünmüyor musunuz' baskısına maruz kalmaktadır. Kadınlar ev içi alanla tanımlanması sebebiyle iş hayatına atılmak istedikleri zaman da sorunlar yaşamıştır. Eğer maddi açıdan zor durumda değilse kadınların çalışmak istemesi çokta hoş görülen bir durum değildir. Kadından evde çocuk bakması beklenir çünkü zaten evin geçimini sağlamak erkeğin görevidir. Kadına bu konuda sorumluluk verilmemiştir. Erkekta bu görevi yerine getirip evini geçindirecek bir işe sahipse ve para kazanıyorsa kadının çalışmasına gerek yoktur.

Toplumsal cinsiyet hiyerarşisinin kurulmasında ve eşit olmayan iktidar ilişkilerinin tesis edilip devam ettirilmesinde ev içi alanın bakım ve hizmet işleri önemli bir yer tutmaktadır. Ataerkil ideoloji çerçevesinde kadının aile içindeki hizmet ve bakım yükü hem maliyetsiz hem de sevgi emeği olarak kodlanarak toplumsal cinsiyete dayalı iş bölümünün yarattığı eşitsizliğin sürdürülmesine katkı sağlamaktadır. Kadınlar tarafından karşılanan ücreti olmayan, görünmeyen bakım ve hizmet emeği, ideal anne, eş, gelin, kız kardeşler tarafından yapılarak bakım ve

hizmet ihtiyacı geleneksel ataerkil ideolojinin biçimlendirdiği cinsiyet rolleriyle karşılanarak cinsiyet eşitsizliği pekiştirilmektedir(Şaşman Kaylı, 2017:72).

Kapitalist toplumlarda ücretli işin sosyal yurttaşlık hak ve imkânlarından yararlanmanın temel koşulu olduğu düşünüldüğünde kadınlar bu imkânlardan salt ücretsiz emek sorumlulukları(bakım hizmetleri ve ev işleri) nedeniyle ya mahrum kalıyor ya da erkeklere göre daha sınırlı bir şekilde yararlanıyorlar. Çoğu zaman toplumsal olarak yüklenen bu sorumluluklarıyla uyumlu işlerde uyumlu iş ve statülerde yoğunlaşmak zorunda kalıyorlar(Urhan, 2016:120).

Kadınların çalışma hayatlarında ve meslek seçimlerinde genellikle bakım ve yeniden üretim hizmetleriyle ilgili mesleklere yöneldikleri görülmüştür. Hemşirelik, öğretmenlik, hizmet sektörü, yaşlı bakımı, çocuk gelişimi gibi meslek ve bölümler kadınlara uygun görülen ve kadınların çoğunlukta olduğu mesleklerdir. Kadınlar mühendislik gibi akademisyenlik gibi mesleklerde de varlık gösterirler fakat bu alanlar kadınların daha da azınlıkta kaldığı alanlardır.

Kadınların birincil görevlerinden sayılan ev işleri ve diğer aile üyelerinin bakımı konusu yani başka bir deyişle 'karşılıksız ev emeği' konusu 20.yüzyılın son çeyreğinden günümüze kadar tartışılan bir konu olmuştur. Ev işleri ve bakım hizmetleri kadınların doğası gereği kadınlara daha uygun görülmüş ve kadınların görevlerinden sayılmıştır. Avcı ve toplayıcı toplumlarda da kadın ve erkekler arasındaki iş bölümü farklılaşmaktaydı. Erkekler daha güçlü olmaları ve aletleri kullanmaları sebebiyle avcılıkla görevlendirilirken; kadınlarsa sebze ve bitkileri toplamakla görevlendirilmiştir. Daha sonra toplumsal gelişmelerle tarım aletlerinin yapılmasıyla birlikte bu aletleri kullanmak için daha fazla kas gücüne ihtiyaç duyulmuş ve erkekler zamanla üretim faaliyetlerini kadınların elinden almıştır. Sonraki süreçte işin çeşitlenmesi ve iş bölümünün artması, sermayenin erkeklerin elinde toplanması kadınların üretim fonksiyonunu kaybetmesine ve mülkiyetin erkeklere geçmesine sebep oldu. Erkekler mülkiyeti eline geçince miras bırakmak istediler ve böylece soyun da artık babaya dayanması yani 'ataerkil' düzenin gelmesine sebep oldu. Artık soyda ve soyun devamında belirleyici erkek oldu.

Ev emeği; hane içinde kişisel bakım, beslenme, temizlik gibi kişilerin kendileri için yaptıkları faaliyetlerle televizyon izlemek gibi boş zaman aktiviteleri gibi işlerin dışında kalan bütün faaliyetlerdir. Bunlar günlük beslenme için gıda

maddesi üretimi, ev ve ev içinde kullanılan eşyaların temizliği, hijyeni, çocuk hasta ve yaşlı bakımı, ev düzeninin devamı için yapılan bütün faaliyetleri içerir (Akduran'dan Aktaran: Urhan,2016:122). Ev işleri kadınlar çalışıyor olsalar bile üzerlerinden atamadıkları bir sorumluluktur. Kadınlar çalıştığı zaman hem iş sorumlulukları hem de ev işi sorumlulukları olur. Başka bir deyişle ev işleri kadınlar için 'ikinci vardiya' olarak da adlandırılır.

Karşılıksız kadın emeğinin bazı özellikleri vardır. Karşılıksız ev emeği görünmeyen emektir. Yani kadınlar ev işlerini yapar ve bunun karşılığında bir ücret almaz. Kadın ev işlerini yapar ve karşılığında bir ücret almaz ve ücret almadığı gibi bu işler kadın doğasının bir gereği olarak kadının zaten yapması gereken işler olarak görülür. Karşılıksız kadın emeğinin bir başka özelliği de miktarının ve zamanının belirsiz olmasıdır. Kadın evde 'şu kadar işi şu kadar zamanda yapayım' gibi bir planlama yapamaz. İş ne kadar sürede yapacağını planlar ama o işi yaptıktan sonra işi bitmez. Teknolojik gelişmeler kadınların ev işlerindeki yükünü hafifletmiş olsa da yine de kadınlar için yeteri kadar zaman sağlamaya yetmemiştir. Çamaşır makinesi, bulaşık makinesi yükü hafifletse de ev işleri kadınları hala çok fazla oyalamaktadır. Karşılıksız ev emeği ölçülemediği için piyasa da mübadele edilemez. Sadece kullanım değeri yaratan işlerdir ev işleri. Üretken bir değer olmadığı için de ekonomi dışına itilen bir emek türüdür. Bu işler kadınların doğası gereği yapması gereken işlerdir ve bu yüzden harcadıkları emek de iş değil davranış biçimi olarak görülür.

Karşılıksız ev emeği kadınların fazlaca vaktini aldığı için kadınların kendileri için belirlenen alanın dışına çıkıp kamusal alanda varlık göstermesinin önündeki engellerden birisidir. Kadınlar evde o kadar çok vakit harcıyor ki kamusala çıkıp da yer edinmeye vakti kalmıyor. Doğa-beden, kamusal-özel, akılcı-duyusal, üretim-yeniden üretim gibi ikilikler toplumsal hayatta sıklıkla karşılaştığımız ikiliklerdir. Erkekler genelde ilk özelliklere(üretim, akıl, doğa, kamusal gibi) sahip olarak tanımlanırken; kadınlar genellikle ikincilerle tanımlanır(beden, yeniden üretim, özel alan gibi).Bu özellikler toplumsal cinsiyet rolleri, toplum ve kültürün de etkisiyle kadınlar ve erkeklerle özdeşleştirilen, öğretilen özelliklerdir.

2.1.5. Feminizm

Feminizmi, temelde kadın ve erkek arasındaki iktidar ilişkisini değiştirmeyi amaçlayan siyasal bir hareket olarak tanımlamak mümkündür. Kadınlara erkek

arasındaki ilişkiyi aile, eğitim, iş dünyası, siyasal hayat, kültür ve tarihe kadar geniş bir yelpaze içinde sorgular. Feminizm, kadın- erkek arasındaki ayırmda erkek üstünlüğünü ve erkek merkezli toplumsal normları sona erdirmeyi, yerine kadınsı değerleri ikame etmeyi amaçlayan bir siyasal hareket olarak gelişmektedir(Çaha,2017:43).

Feminizmi kadınların gözünden sosyal hayata ve kamusal alan deneyimlerine bakış olarak da tanımlayabiliriz. Toplumsal cinsiyet rolleriyle kadınlar eşlik ve annelik vasıflarıyla tanımlanmış ve özel alana ait görülmüştür. Erkeklerse kamusal alana çıkan, evin geçimini sağlayan vasfıyla öne çıkmıştır. Kadın ve erkek arasındaki bu farklılık kamusal alanda kadınların erkeklerin gerisinde kalmasına sebep olmuştur. Feministler ise geliştirdikleri politikalarla kadınları özel alana ait olan vasfından çıkarıp kamusal alanın bir parçası haline getirmeye çalışmışlardır. Feminizmi, kadınların kamusal alanda var olma çabası olarak tanımlayabiliriz. Sanayi devrimiyle birlikte kamusal alanın ve özel alan ayırımının belirginleşmesiyle kadınlar özel alana ait görülmüş; erkeklerse kamusal alana çıkmıştır. Bu durum kadınların kamusal alanda kendilerine yer bulmalarını zorlaştırmıştır.

Bu ayırmadan etkilenen kadınların temel dertleri kamusal alanda sosyal, hukuksal, ekonomik olarak varlık gösterebilmektir. Bu sebeple kadınların kamusal alanda var olma mücadelesi feminizmin ortaya çıkmasını ve kadınların var olmak için mücadele etmesini, kadınların farklı konularda hak talebinde bulunmasını ve mücadele etmesini sağlamıştır.

Feminist teorinin gelişimi ve feministlerin geliştirdikleri politikalar zaman ve şartlara göre farklılaşmaktadır. Bazı kuramcılar feminizmi üç dalga halinde açıklarken bazı kuramcılar ise feminizmin iki dalga halinde görüldüğünü söylemektedir.

Birinci dalga feminist hareketler;1848-1920 yılları arasını kapsamaktadır. Bu dönemde feministler kadınların oy hakkı ve politik süreçlere katılımı için mücadele etmişlerdir. Erkeklerle eşit şartlarda çalışma, eşit ücret alabilme ve eğitim açısından da eşitlik gibi haklar talep etmişlerdir. Kadınlar dışlandıkları kamusal alanda kendilerine de yer bulmak ve siyasal açıdan temsil edilmek istemişlerdir. Oy hakkı, politik süreçlere katılım, eğitim hakkı, eşit ücret gibi konular için mücadele vermişlerdir.

İkinci dalga feminizm hareketi; 1960- 1990 yılları arasını kapsamaktadır. Fakat feminizmin esas gelişme ivmesini 1960'lardaki öğrenci hareketlerinin oluşturduğunu söyleyebiliriz. Hareket içinde başka amaçlara hizmet ettiklerini düşünen bazı kadınlar ikinci feminist dalgayı ortaya çıkaracak, farklı amaç ve söylemlerle bugün değişik ülkelerde sayısı binlere ulaşan grupların ortaya çıkmasına öncülük edeceklerdi. Bu tarihten sonra feminizm, hem teorik tartışmalarla hem de fiilen gerçekleştirdiği siyasi eylemlerle gelişme gösterdi. Kürtaj hakkı, bu tarihlerde feminist eylem ve kampanyaların merkezi kavramıydı(Çaha,2017:47). Bu dalgada kadınlar kadınlık özelliklerini de vurgulamış ve bu yönde haklar için mücadele vermişlerdir.

Üçüncü dalga feminizm ise 1980 sonrasını ve günümüzü kapsamaktadır. 1980 sonrası sivil toplumun hareketli ve etkin olduğu zamanlardır. Kadın hareketleri, yeni toplumsal hareketler ve çevreci hareketler gibi çeşitli grupların aktif olduğunu söyleyebiliriz.

Tablo 2.1. Feminist kuram çeşitleri

Feminist kuramın temel çeşitleri— Tanımlayıcı “Peki ya, kadın?” sorusuna cevap verir.	Kuramlar arasındaki ayrım— Açıklayıcı “Kadınların durumu niye böyle?” sorusuna cevap verir.
<i>Cinsiyet Farkı</i>	
Kadınların çoğu durumdaki konumu ve deneyimi o durumdaki erkeklerinkinden <i>farklıdır</i> .	Kültürel Feminizm Fenomenolojik Kurumsal Etkileşimsel/ etnometodolojik
<i>Cinsiyet Eşitsizliği</i>	
Kadınların çoğu durumdaki konumu sadece erkeklerinkinden farklı değil aynı zamanda daha az ayrıcalıklı ve eşitsizdir.	Liberal feminizm Rasyonel Tercih feminizmi
<i>Cinsiyet Baskısı</i>	
Kadınlar sadece farklı ya da eşitsiz değil, aynı zamanda baskı altındadır ve erkekler tarafından aktif olarak kısıtlanır, şekillendirilir, kullanılır ve taciz edilir.	Psikanalitik feminizm Radikal feminizm
<i>Yapısal Baskı</i>	
Kadının fark, eşitsizlik ve baskı deneyimleri kapitalizm, patriarki ve ırkçılık içinde şekillenen sosyal konumları yüzünden farklılık gösterir.	Sosyalist feminizm Kesişme Kuramı

Kaynak: Ritzer ve Stepnisky,2015:167

Feminizm kadınların gözünden sosyal hayata bakarken bakış açıları da farklılaşmaktadır. Yukarıdaki tabloda da ifade edildiği gibi feminist teoride kadınların

“Peki ya kadın, Neden?” gibi sorulara kadınların verdiği cevaplar farklılaşmış ve farklı feminizm türlerinin ortaya çıkmasına sebep olmuştur. Liberal feminizm, sosyalist feminizm, radikal feminizm gibi farklı feminist bakış açılarının olduğunu söyleyebiliriz. Feministler, kadınların varlık mücadelesinde, bende varım demelerinde etkili olmuşlardır. Kadınların da bir birey olduğunu ve toplumun görmezden gelinemeyecek bir kesimini oluşturduklarını göstermişlerdir.

2.2. KAMUSAL ALAN

Tarihsel bir kategori olarak karşımıza çıkan ve Eski Yunana kadar giden kamusal alan kavramının 14.yüzyılda kullanılan ‘public’ kelimesiyle ifade edilmiştir. Bu kavram genelin gözetimine, bilgisine açık anlamına gelmektedir. 17.yüzyılda ise kamusal alan ve aynı zamanda özel alan kavramının kullanımı gittikçe belirginleşmeye başlamıştır. ‘Kamusal’ kavramına, ‘herkesin denetimine açık olan’; ‘özel’ kavramına da, ‘kişinin kendisi, ailesi, arkadaşları ve dostlarıyla olan ilişkisini sınırlayan bir yaşam alanı(mahrem alan)’ şeklinde bir anlam yüklenmiştir(Onat, 2013:10).

Türkçede günlük konuşmalarda ‘kamu’ denildiğinde, toplum bireyleri açısından ilk akla gelen devlet ya da devlet işleridir. Kamusal alan, toplumsal yaşantımızla bağlantılıdır ve toplumda yer alan tüm yurttaşların ortak bir şekilde oluşturduğu alandır. Kamusal alan, modern toplumlarda demokratik bir örgütlenme alanı olarak gelişmiştir. Bu alanda yurttaşlar, ortak sorunlarını eşit ve özgür koşullar içinde, eylemler aracılığıyla, dil kullanımıyla ve ek olarak açıklıkla ilkin çözümlenmeye ardından da çözmeye çalışmaktadırlar. Bir toplumda, var olan kamusal alanın genişliği veya sınırları, söz konusu toplumdaki düşünce, ifade, toplanma, örgütlenme, tanınma ve diğer insan hakları ve özgürlüklerinin gelişmişliği ile çoğunluğun durumuna bağlıdır. Öyleyse kamusal alan kavramı siyasal bir içerik de taşır(Onat, 2013:11).

Kamusallığın en belirgin özelliği herkese açık olmasıdır. Yani bir eylem ya da yeri herkese açıksa bu kamusaldır. Kamusal dendiği zaman ilk akla gelen devlet bile bu özelliğiyle kamusaldır. Buna göre basit olarak ifade etmek gerekirse kamu herkes, kamusal da herkese açık olan demek olur. Kamu’nun öznesi de genel olarak halktır. İnsanlar çoğalıp düzen sağlayıcı ayrı bir siyasal yapı(devlet veya mukabil mekanizmalar) ortaya çıkınca fert ile siyasal olan arasında ortak bir alan doğmuştur ki

işte bu fert için önemli olan bu ikincil ara dünyaya kamu alanı adı verilmektedir(Aydın, 2015:95).

Tarihsel örneğinde de ilk kamusal alan Antik Çağ Yunan sitelerinde gösterilmektedir. Kamu-özel ayrımının ilk temellendiği yer olan Yunan kent devletlerinde kamusal hayat Pazar meydanlarında, Agora'da(Melis) cereyan ederdi. Mahkemeler, savaş kararları gibi genel eyleme(praxis) ilişkin olaylar kamusal alanla ilgili olaylardı. Ne var ki bu hayata katılmanın şartı özel hayat alanında özerk olmaktı(Aydın, 2005:100).

Antik Yunan'da özel hayat daha çok haneye/eve ait bir alan olarak görülür. Ekonomik hakimiyette özel alanda vurgu yapılır. Çünkü egemenliğin ölçüsü olarak görülür. Özel alanda insan yeterince özgür olarak görülmez. İnsanın özgür olabilmesi için dışarı yani kamusal alana çıkması gerekir. Kamusal alan eylem ve söylem alanı olarak görülür. Yunan'da özel alan 'oikos' kavramına denk gelir ve bu alan hanenin alanıdır. Kamusal alana karşılık gelen kavramsa 'kaine' kavramıdır ve bu alan da siyasi yaşam alanı ve polis alanı olarak görülür. Erkeklerin görevi bireysel ihtiyaçları karşılamak, kadının göreviyse türün devamını sağlamaktır. Bu yüzden kadınlar özel alan yani hane içi alanla sınırlandırılırken erkeklerin alanı kamusal alan olarak tanımlanmıştır.

Orta Çağ'da başka bazı gelişmeler de olmuş, egemenliği simgeleyen şeyler(mesela prens mührü) kamusal alan olarak algılanmış, yine feodal temele dayanan bir kamusal alan uzun süre devam etmiştir. Feodal kamusal alan, ortaklaşmacı üretim cemaatine ilişkin unsurlarla ilgilidir. Buna göre baltalık, çeşme, pazar yeri vb. kamusal alan, yani halka açıktır. Bunun üzerinde de burjuva kamusal alanı yükselir. Burjuva kamusal alanı, pazar alanı Pazar ekonomisiyle gelişir ve devlet karşıtlığını ifade eder(Aydın, 2015:100).

18.yüzyıldan itibaren, bir liberal kamusal alan meydana gelmiştir. Burjuva kamusal alanının daha gelişmiş biçimi olan bu ortamda, siyasal yapı kendisini bir refah devleti olarak göstermiştir. Kamusal alan, bu örgütlenmiş kitle demokrasilerinde daha ideolojik bir boyut kazanmıştır. Bunun en açık görüntüsü bireysel alanın çıkarlarının kamusal gösterilmesidir(Habermas'tan Aktaran:Aydın, 2015:101).

18.yüzyıl sonlarına gelindiğinde bu sürece bir şey daha eklenir, devletle toplum arasında ilkece bir ayrım yapılır; özelden kamusal alan çok devletin dışındaki

iş/hayat olarak anlaşılır. Ama kamusal ile devletsel olan birbirine yaklaşmaya başlar. Mesela, hükümet binaları için ‘kamu binaları’ deyimi kullanılır. Bu arada kurumların konumları da değişir. Mesela, din bir kamu kurumu olmaktan çıkar ve gittikçe özel hayata ilişkin bir sistem olur, hukuk devlete tevdi edilir, sanatsa belirgin bir biçimde siyaset dışı kalır, ekonomiyse kamusalın payına düşer. Sözün kısası kamusal kapsamlı bir çözümlüş sürecine girer(Aydın, 2015:101).

Özel alan/kamusal alan ayırımına cinsiyet bazında bakıldığı zaman kadının özel alanla, erkeğinse kamusal alanla tanımlandığını görürüz. Neredeyse bütün toplumlarda ‘erkeklik’ olgusu ‘kadınlık’ olgusundan daha değerli bir kavram olarak görülmüş ve önemsenmiştir. Bu yüzden erkekle ve erkek işleriyle ilişkilendirilen alanlara daha fazla değer atfedilmiştir. Kamusal alan/özel alan ayırımının temelleri sanayi devrimine kadar gitmektedir. Sanayi devrimi çok şeyi değiştirmiştir. Sanayi devrimiyle birlikte ailenin temel işlevlerinden olan üretim işlevi fabrikalara geçmiştir. Üretim işlerinin fabrikalara geçmesiyle birlikte ev ve iş yeri ayrılmıştır. Aile kurumu yerine getirdiği işlevleri kamusal alandaki kurumlara devretmiştir. Özel alan, haneyle tanımlanmış ve kadın da bu alanın baş aktörü olarak görülmüştür. Politik olmayan, doğal olduğu varsayılan ilişkileri kapsayan, mahrem alan olarak kabul edilir özel alan. Kamusal alansa, hane dışında, erkeklerin baş aktör olduğu, politik alan olarak görülmüştür.

Doğa/kültür, özel/kamusal, uysallık/saldırganlık gibi ikiliklerde kadınlar birinci özelliklerle tanımlanırken; erkekler genellikle ikinci özelliklerle tanımlanmıştır. Kadınların ev içi alanla tanımlanmasında ataerkil ideolojinin de payı vardır. Kadınlar, doğaları gereği uysal ve duygusal oldukları ve doğurganlık özellikleri sebebiyle bedenleri doğayla özdeşleştirilmiştir. Kadının yeri evidir. Göreviyse türün devamını sağlamaktır. Erkeklerinse uygarlığı kültürü temsil ettikleri düşünülmüş bu yüzden de dışarı çıkıp kültür üretmekle görevlendirilmiştir. Cinsiyetçi bakış açısının alanlara hakim olmasıyla kadınların kamusal alana çıkması hoş karşılanan bir durum olmamıştır. Kadınların kendilerine ait görülen alanın dışına çıkmaları bu çıktıkları alanda sorunlar yaşamalarına ve erkeklerin kamusalda kadınları ‘öteki’ olarak görmesi sebebiyle kadınları dışlanmalarına ve kadınların baskılara maruz kalmasına sebep olmaktadır.

Zamanla yaşanan gelişmelerle birlikte kamusal alanın ve özel alanın sınırları belirsiz hale gelmiştir. Modernleşmenin olgunlaşmasıyla birlikte geleneksel özel alan

unsurlarının kamusal alanla bütünleşmelerinin yanında diğer bir gelişme de özel alandaki varlıkların farklı birer kimlikle kamusal alanda yer alarak bu alanı çoğulcu bir yapıya kavuşturmalarıdır. Geleneksel toplumlardaki çoğulcu özel alanlar bu çoğulculuğu bir bakıma kamusal alanda sergilemeye başladılar. Özel alanın etrafındaki duvarın aşınmasıyla bu alandaki geleneksel unsurlar kamusal alana iki şekilde dahil oldular. Bir yanda kamusal alanın ortak varlığı olan ‘ulus’un genel potası istikametinde uyumlu bir dönüşüm sağlayarak buraya eklemlendiler. Bu eklemlenme özellikle cemaatçi yapının bireysel bir karakter kazanmasıyla sağlandı. Öbür yandan kendilerini kamusal alanda yeniden üreterek bu alanın aktif ve aynı zamanda farklı bir öznesi haline getirdiler. Bu dönüşümü özellikle üç unsur bazında görmekteyiz: kadınlar, etnik gruplar ve dini cemaatler. Aile eksenli özel yaşam alanını aşarak kamusal alana dahil olan kadın burada bireyselleşerek vatandaşlık elde etmenin yanı sıra feminizm gibi sosyal ve siyasal bir hareketle genel vatandaş kategorisinden ayrı bir katman olarak da kendisini yeniden üreterek var etti(Çaha, 2015:149).

2.2.1. Habermas’ın Kamusal Alan Kavramı

Kamusal alan kavramını popüler hale getiren düşünürün Habermas olduğu herkesçe biliniyor. Habermas’ın altını çizmeye çalıştığı kamusal alan, Avrupa’da sanayileşmeyle birlikte ortaya çıkan yeni toplumsal ve siyasal alandır. Habermas’ın dikkat çektiği nokta, aile ile kapalı komünler etrafında örgütlenmiş olan geleneksel toplumun sanayileşmeyle birlikte kazandığı yeni görünümüdür. Bu görünüm, ailenin ve cemaatlerin etrafındaki geleneksel barikatların kaldırılarak insanların ortak bir alanda buluşmasını ve burada bir aleniyet kazanmasını anlatmaktadır. Habermas, özellikle karşılıklı tartışmaların ve diyalogların yoğunlaştığı ortak mekanların gelişmesiyle birlikte, geleneksel toplumun özel alanlarında görünmez olan birtakım değerlerin ve sembollerin kamusal alanda bir aleniyet kazandığını vurgular. Kamusal alandaki karşılıklı etkileşim üzerinde odaklanan ilişki biçimini Habermas başka bir çalışmada ‘iletişimsel eylem’ (communicative action) kavramıyla ifade ederek bir bakıma kamusal alanda tezahür eden ilişki ve eylem biçimine dikkat çeker(Çaha, 2015:143).

Habermas’ın altını çizdiği kamusal alanı birkaç noktada özetlemek mümkündür. Birincisi, bu kamusal alan sanayi toplumunun bir ürünüdür. Habermas’ın deyimiyle burjuva toplumunun diğer bir adıdır. İkincisi, bu kamusal alan inşa edilmiş bir kamusal alan değildir. Başka bir deyişle modernleşmeyle birlikte kendiliğinden doğup gelişmiş bir alandır. Üçüncüsü, bu kamusal alan aleniyetin

tezahür ettiği bir alandır. Geleneksel toplumun örttüğü, görünmez kıldığı unsurlar, tartışma konuları, değerler, semboller, aktörler bu alanda alenilik kazanmıştır (Çaha, 2015:143-144).

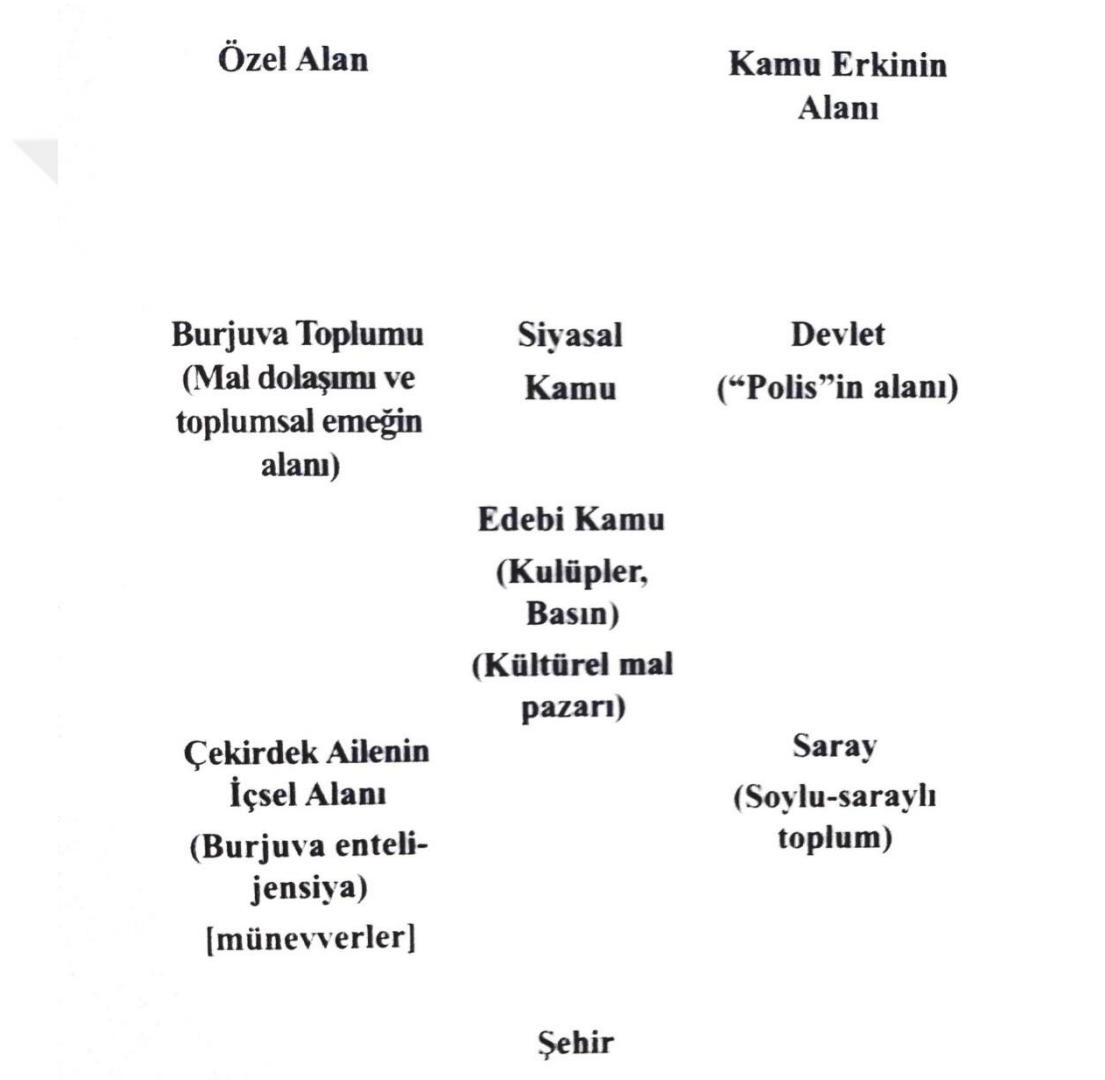
Habermas, kamusal alanı tarihsel ve normatif bir kategori olarak ele alır. Bu anlamda burjuva kamusal alanı belli bir döneme özgü kategori olmasıyla tarihsel, ilke olarak mevcut siyasal rejimi eleştirmesi yönüyle de normatiftir. Habermas, kamusal alan anlayışını siyasal nitelikli liberal modeli örnek alarak geliştirmiştir. Liberal model, genel anlamda 1775 yılında başlar ve 1873'te başlayan büyük çöküntüyle birlikte 1875 yılında sona erer. Liberal model, küçük bir meta ekonomisine dayanır ve yalnızca bireysel mal sahipleri arasındaki yatay mübadele ilişkilerini öngörür. Liberal kamusal alan, hukuksal hakların geçerli olduğu ve devletin müdahalesinin olmadığı bir alandır. Söz konusu kamusal alan, ekonominin dışında bir kamusal alandır ve bu alanda gazeteler, dergiler ve yayınevleri gibi yazınsal örgütlenmeler vardır. Bu bağlamda piyasa ilişkilerinden, aileden ve siyasal iktidardan farklı işlevler üstlenir. Söz konusu işlevlerin hukuksal tanımı kamusal alan ile devlet organları arasındaki ilişkiyi sağlamak açısından önemlidir. Kamuoyunun parlamento üzerindeki gücü ne kadar etkiliyse parlamenter demokrasi de o kadar güçlü hale gelecektir(Onat, 2013:90-91).

Avrupa'da yaşanan tarihi, sosyal, kültürel, ekonomik gelişmeler(Rönesans, reform, sanayi devrimi, Fransız ihtilali gibi) Avrupa tarihinde çok şeyi değiştirmiş ve dönüştürmüştür. Burjuva sınıfı da bu değişim ve dönüşüm sürecinde ortaya çıkan, toprağa dayalı gücü kabul etmeyip ticaretle uğraşarak sonradan kendi çabasıyla zengin olan bir sınıf olarak ortaya çıkmıştır. Burjuva kelimesi Türkçeye 'kentsoylu' olarak çevrilmiştir. Burjuvadan kast edilen ticaretle uğraşan sonradan zengin olan ve kentte yaşayan insanlardır. Malların dolaşımı ve haberleşmenin yaygınlaşması insanların her şey hakkında bilgi sahibi olmasıyla Avrupa toplum yapısında çok şey değişti. Üretim artık ev ekonomisi olarak değil pazar ekonomisi olarak yapılabilecek hale geldi. Gazetelerle birlikte dünyada olup bitenlerden(savaşlar, ekonomik gelişmeler vs.) insanlar haberdar olmaya başladı. Modern devletlerin oluşmasıyla birlikte halk içinde 'tahsillilerden' oluşan yeni bir burjuva sınıfı ortaya çıktı. Öğretmenleri, hukukçuları, subayları bu sınıf içinde saymak mümkündür.

Yaşanan tarihsel olaylar sonucu, kamunun devletle toplum arasında aracı bir rol üstlenerek burjuva toplum düzenine doğru evrimleşme süreci gerçekleşti. Söz

konusu toplumda kamu, öncelikle burjuva sınıfının siyaset ilişkilerinde kendini hissettirir. Kamunun siyasal karakteri vardır. Bu anlamda burjuvalar, hükümetin düzenlemiş olduğu nizamnamelere bağlı olan kamuoyunu devlete karşı örgütlemeye çalışır. Tartışılan her sorun herkese ulaşır ve bilinirse o ölçüde kamusal olur. Akıl yürütme, yazınsal yani edebi yapıtlar üzerinde yapılan tartışmalarla gerçekleşir. Bu tartışmalar daha sonra okuma mekanlarında, konser, tiyatro, müze ve kahvehanelerde sürdürülür (Onat, 2013:76).

Tablo 2.2. Habermas’a göre kamusal alan ve özel alan ayrımı

Kaynak: Habermas’tan aktaran Onat 2013:77

Bu tabloda da görüldüğü gibi Habermas kamusal alan ve özel alanı birbirlerinden farklı alanlar olarak adlandırır. Kamuyu devletin alanı olarak ifade ederken özel alanıysa dar anlamda burjuva toplumunun alanı olarak ifade ediyor. Yani

Habermas'a göre asıl kamusal alan özel alanda görülür. Burjuva kamusal alanında devletin ve dinin etkisi ortadan kaldırılmış ve bu alana hakim olan ilke 'laiklik' ilkesi olarak benimsenmiştir. Burjuva kendi içtenlik alanında geliştirdiği düşüncelere dayanarak kamuoyu yaratma ve böylece Pazar ilişkileri üzerinde devletin yani monarşinin yürütmüş olduğu siyasal baskı ve kontrolünü zayıflatma mücadelesi veriyordu. Söz konusu mücadelede sanat ve edebiyat ürünleri önemliydi. Bu bağlamda burjuva kamusalılığı ya da sivil toplum kendini siyasallaştırıyordu. Burjuva kamusalılığının siyasal ödevi, sivil toplumun farklı bir biçimde düzenlenmesini sağlamaktı. Bu anlamda içtenliğin alanı ya da özel alanda yaşanan deneyimlere bağlı olarak monark egemen güce karşı mücadele vermek gerekmekteydi(Onat, 2013:80).

Kamusal alanı oluşturan unsurlar, her ülkenin öznel koşullarına göre değişiyordu. Yüzyılın ilk yarısında düşün insanların eleştirileri, edebiyat, din ve sanat alanında gerçekleşir. Siyasal konularda gerçekleştirilen eleştiriler ansiklopedik yayın aşamasında ortaya çıkar. Kamusal eleştirinin öncülüğünü yapan düşün insanları Fizyokrat olarak adlandırılan Quesnay, Mirebea ve Turgot'ydü. İktisatçı olarak da yeni bir konum kazanan bu filozoflar, kamuoyunun ilk temsilcileri oldular. Söz konusu düşün insanları kendi evlerinde, kulüplerinde ve gazetelerinde kendi öğretilerini dile getiriyorlardı. Entelektüellerin yardımıyla siyasal düşünce üreten kamusal alan, yavaş yavaş burjuva sınıfının kendi çıkarlarını ortaya koyan bir kamusal alan haline geliyordu. Süreç içerisinde 'Şikayet Defterleri' aracılığıyla kamusalılığı ilgilendiren sorunlara yönelik kamunun akıl yürütmesine izin veriliyordu(Onat, 2013:83).

18.yüzyıldan itibaren piyasa ilişkilerinin gelişmesi ve kamu erkinin piyasaya müdahalesinin azalması, rekabet koşullarının gelişmesine bağlı olarak sivil toplum da devlet otoritesi karşısında gittikçe bağımsızlaştı. Bu bağımsızlaşmayla birlikte sivil toplum kendi özel kurumları aracılığıyla kendisini yeniden dönüştürerek devlet siyasetini etkiler hale geldi. Toplumun bu türü devlet siyasetini etkilemeyi ise siyasal işlevli kamusal alanın olanaklarıyla elde ediliyordu. Siyasal işlevli kamusal alan aynı zamanda sivil toplumun düzenlenmesini ifade eder(Onat, 2013:85).

Kamuoyu kavramı burjuva kamusal alanının niteliğini anlama konusunda kilit rol oynar. Burjuva kamusalılığı düşüncesine giriş yapabilmek için kamuoyu kavramının içeriğini anlamamız gerekir. Burjuva kamusalılığının siyasal işlevi bir kamuoyu oluşturmaktır. Kamuoyu ya da 'opinion' Latince'deki 'kanaat' ya da 'tam

olarak kanıtlanmamış belirsiz yargı' anlamlarına gelen 'opinio'dan türetilmiştir. Kamuoyu kavramının gelişimi düz bir çizgi izlememiştir. Dönemsel olarak farklılıklar taşıyabilir. Örneğin; feodal dönem ve günümüzde 'ün', 'itibar' gibi anlamlara gelen 'reputation' anlamında kullanılması da söz konusudur. Kamuoyu yani 'opinion' kavramı 18.yüzyıl sonlarında muhakeme yeteneği ve akıl yürütmeyele ilişkilendirilen 'public opinion' biçimiyle kullanılmaya başlandı(Onat 2013:86).

Kamunun siyasal işlevinin öne çıkmasında düşün insanlarının önemli bir etkisinden söz edebiliriz. Örneğin; üniversiteler önemli kamusal alanlardır. Üniversiteler bağımsız, özgür düşüncelerin serbestçe dile getirildiği yerlerdir.

Habermas'a göre burjuva kamusal alanı, 1873 yılında ortaya çıkan ekonomik çöküntüden sonra dönüşüme uğramış; artık burjuva kamusunun yıkılışını haber veren bir oluşum başlamış(Onat, 2013:92). Özel alanın konularının kamusal alanın içine çıkarılması ve bu iki alanın birbirine karışmasını Habermas burjuva kamusal alanının çöküşü olarak değerlendirir. Sermayenin biçim değiştirmesi, müdahale ilişkilerinin oluşması, devletin toplumsal ilişkilere müdahil olması ve toplumun da devlete bağımlı kılınması yani devletleştirilmesi süreçleriyle birlikte kamu yararının kamusal unsur olarak özel hukukun unsuruyla karışır. Başka bir deyişle, bu yeni alanda artık siyasal akıl yürüten özel şahısların aracılığı olmaksızın devlet ve toplum sahaları iç içe geçer. Sözü edilen bu yeni anlamda ne saf anlamda özel ve/veya kamusal kavranabilir, ne de özel ve kamu hukuku dalları içerisinde değerlendirilebilir. Söz konusu olan bu yeni alan yani sosyal devletin siyasal kamusal alanı burjuva kamusal alanının çöküşü üzerinde gelişen bir yapı özelliğine bağlı olarak toplumun üyelerini yönlendiren bir kamusal alanı temsil eder. Kamusal alanın yönlendirilme üzerinde geliştiği için artık eleştirel olması karakterini de yitirmiş olur. Eleştirel saydamlığın yerini yönlendirici saydamlık alır.(Onat, 2013:92).

Devlet ve toplum arasında değişen ilişkiler aile kurumunu da etkiledi. Sosyal ve ekonomik hayatta yaşanan gelişmelerle birlikte aile ve iş hayatı birbirinden ayrıldı. Aile önemli bir üretim mekanizmasıyken aile özel alanda kaldı ve meslekler kamusal hale geldi. Aile hayatı ve iş hayatı olarak iki ayrı ayrışma meydana geldi. Aile üretim işlevini kaybedince tüketim işlevini koruyarak özel alanına hapsoldü. Çalışma(iş) dünyasıysa ailenin birçok işlevini devralır. Aile kurumu zamanla aile bireylerinin aldığı tek maaşa kalır ve bu durum da aile bu ihtiyaçları karşılayacağı(işsizlik, ölüm, hastalık, yaşlılık gibi) durumlarla karşı karşıya kaldığında sosyal devlete ve sosyal

politikalara olan ihtiyaç kendini gösterir. Sosyal devletin verdiği yardımlarla ve desteklerle bu ihtiyaçlar karşılanmaya çalışılır. Kamusal alan ve özel alan arasındaki ilişkinin bozulmasıyla aile sadece üretici vasfını kaybetmekle kalmadı mahremiyet alanını da kaybetti. Aile içinde kalan kavgalar, yaşantılar da artık aile içinde kalmamaya başlamış ve yaşanan mimari gelişmelerle artık aileyi etraftan saklayan duvarlar da yıkılmıştır. Artık komşular birbirlerinin en mahrem sayılan alanlarına kadar görmekte ve duymaktaydı. Bir komşu kendi evinden başka bir evde yaşananları görebilir hale gelmiş ve ailenin mahremiyeti de elinden alınmıştır.

Kitle iletişim alanında yaşanan değişimlerden yayıncılık faaliyetleri de nasibini almıştır. Yayıncılık ticarileşmiş ve kamuoyu reklam aracına dönüşmüştür. Yayıncılığın belli bir kesimin kontrolüne geçmesi yayın faaliyetlerinin eleştirel vasfını kaybetmesine sebep olmuştur. Kitle iletişim araçlarında yaşanan değişimle ve kapitalizmin gelişmesiyle insanların tüketici yanına daha çok vurgu yapılmış ve insanları eleştirel yanı ellerinden alınmıştır. İnsanlar artık iletişim araçlarına sahip olan kesim tarafından yönlendirilmekte, bilinçleri yok edilmektedir.

Habermas'ın, kamusal alanı normatif bir kategori olarak değerlendirmesi, onu siyasi düzeni eleştirebilmeyi olanaklı kılan bir ilke olarak görmesiyle bağlantılıdır. Kamusal alanı oluşturabilmek için gerekli iletişim koşullarının sağlanması gerekir. Böylesi durumda kamusal alan artık akli temele alan eleştirel ve demokratik bir ortam olacaktır. Bu alanda siyasi sorunlar, müzakere ederek çözülür. Devletin yaptıklarının denetlenmesi sadece hukuk yoluyla olmaz. Devletin denetlenmesini, karar alma olanaklarını ve iletişimi sağlayacak bir kamusal alana ihtiyaç vardır. Böyle bir kamusal alan, devletin hükmetme aracı olmasını yok edecek, parlamenter demokrasi anlayışına dayalı bir sistem geliştirecektir. Belirtilen sistemde kamusal alan söylem merkezlidir. Akılcı ve eleştirel tartışmadan doğan irade, söz konusu kamusal alanın söylem merkezli olmasının temelini oluşturur. Birey, kendi dünyasından çıkıp kamusal alanda hiçbir baskı unsuruyla karşılaşmadan rasyonel, eleştirel ve özgürce tartışmalara katılabilme olanağı bulmalıdır. Günümüzde sistemin yarattığı yaşam dünyasına ait sorunlar ancak böylesi bir alanda aşılabılır. Sorunların aşılmasını sağlayacak olan siyasal içerikli liberal burjuva kamusal alan modeline ihtiyaç vardır. Bu modelde kamusal alan, devlet müdahalesinin ve ekonominin dışında yer alan bir alandır. Bu alan aileden, ekonomi dünyasından ve devlet erkenden farklı olacaktır(Onat, 2013:100).

Habermas'ın kamusal alanı; bireylerin özgür oldukları, uzlaşmacı, eleştirel düşüncenin hakim olduğu, devlet müdahalesinin olmadığı, bireylerin özgür davranışlarla birbirleriyle iletişim kurdukları ortamları kast etmektedir. Habermas'ın kamusal alanı sivil toplumla ortaya çıkan ve kendine özgü yapısı olan bir kavramdır. Kamusal alanın olmazsa olmaz özelliklerinden birisi de demokrasidir. Sağlıklı bir kamusal alan için demokrasinin gerekli olduğunu söylemiştir. Habermas'a göre kamusal alan, toplumdaki bireylerin bir araya gelip iletişime geçtiği ortak bir tartışma alanıdır. Habermas, herkese açık, bireylerin özgürce var olabildiği, tartışabildiği, uzlaşmacı, eleştirel bir kamusal alan tasvir eder.

2.2.2. Hannah Arendt'te Kamusal Alan Kavramı

Kamusal alan kavramı hâlâ belirsizliğini sürdüren, tartışılan ve tartışılmaya devam edilen bir kavramdır. Ne olduğu, neye ve nerelere kamusal alan denmesi gerektiği üzerine ortak bir görüş olmadığı için net bir kamusal alan tanımı yapmak mümkün değildir. Kamusal alan, farklı düşünürler ve farklı disiplinler tarafından yorumlanmış ve tartışılmış bir kavramdır. Kamusal alan kavramına dair görüşlerden bahsederken Hannah Arendt'i de unutmamak gerekir.

Hannah Arendt, iki dünya savaşının yaşandığı bir dönemde, toplumsal acılara ve sorunlara tanıklık eden bir düşün insanı olarak kendi kamusal alan modelini geliştirmeye çalışmıştır. Arendt, insan olmanın ne anlama geldiğine ilişkin sorunun çözümünü yine insanların yapıp etmelerine bakarak ortaya koymaya çalışmıştır. Arendt'in yaşadığı 20.yüzyıl şiddetin egemen olduğu bir dönemdi. Arendt, felsefi söyleminde ele aldığı sorunların kaynağına inerek sorgulamasını ve araştırmasını sürdürmüştür. Arendt, insan yaşamının devamını sağlayan etkinliklerin ve koşulların neler olması gerektiğine yönelik çalışmalar yapmıştır. Bu anlamda insan etkinlikleri içerisinde siyaset yapmaya özel bir önem vermiştir(Onat, 2013:27).

Arendt, kamusal alan tanımlamasını polis, eylem, özgürlük, çoğulluk, emek, iş, şiddet gibi kavramlar üzerinden inşa eder. Kamusal alan kavramını tanımlarken eylem üzerinde çok fazla durur. Arendt, eylem filozofu olarak geçmektedir. Polis kavramını kamusal alan tanımlamasının merkezine yerleştirmiştir. Polis, Antik Yunanda siyasetin, özgürlüklerin alanıdır. Arendt'te özneler farklılıklarıyla kamusal alanda kendine yer bulur. Eylem kavramı üzerinde de çok fazla durur ve eylemden kast ettiği insanlar arasında geçen etkinliklerdir.

Arendt, kendi kamusal alan modeline göre yurttaşların konuşma ve eylemde bulunabilecekleri her yerde onların, kamusal alanı oluşturabilecek olanaklara sahip olduklarını ileri sürer. Bu olanak, bireylerin uyum içerisinde olduğu; buna ek olarak eşitlik ve katılımın olduğu yerlerde söz konusudur. Uyumun, güvenin, katılımın olmadığı mekânlarda, kamusal alandan söz edemeyiz. Tartışmanın, konuşmanın ve eylemin gerçekleştiği kamusal alan aynı zamanda siyasetin alanıdır(Onat, 2013:27).

Arendt'in kamusal alanında insanlar farklılıklarıyla vardır ve eşitliğin olduğu bu alanda insanlar görüşlerini birbirine aktarabilir ve sorunları farklı açılardan ele alınıp tartışma imkânı bulabilir.

Arendt'in kamusal alan modelini iki başlık altında toplamak mümkündür: Agnostik model ve Birleşimsel model. Agnostik model görüşüne göre; bu kamusal alanda seçkinlik ve kahramanlık özellikleri öne çıkar. Arendt bu kamusal alana 'görünümler sahnesi' adını verir. Bu modele göre insanlar kamusal alanda itibar görmek ve insan olmanın getirmiş olduğu ölümlü olma durumunu aşmak için bulunurlar. Birleşimsel model görüşüne göre; Arendt'in tabiriyle 'insanların uyum içinde hareket ettikleri her yerde ve her zamanda ortaya çıkar.' Bu modeldeki kamusal alan özgürlüğü kendisini gösterebildiği yerdir. İnsanların bir yazarın konuşmasını dinlemek için gittiği bir konferans veya toplantı salonları birleşimsel modele örnek verilebilir. Birleşimsel model için yurttaşların uyumlu eylemler gerçekleştirmesi gerekir.

Kamusal alan ve özel alan ayrımı tartışmasının Antik Yunan zamanına kadar giden bir geçmişi vardır. Antik Yunanda Polis özgürlüklerin, siyasetin alanı, kamusal alan olarak görülür ve erkeklerin alanı olarak tanımlanmıştır. Oikos ise hanenin alanı ya da özel alan olarak tanımlanmış ve kadınlara atfedilmiştir. Gizliliklerin, zorunlulukların alanı olarak görülmüştür özel alan. Kadınlar ve köleler özgür olup kamusal alana çıkmak bir yana Antik Yunanda vatandaş olarak bile görülmemişlerdir. Toplumlar erkeklere ve kadınlara farklı anlamlar yükler. Antik Yunanda da akıl ve siyaset yapmak erkeklere tanımlanan özellikler olarak görülmüş ve erkekler kamusal alana çıkma şansına sahip olmuşken kadınlarsa kadın oldukları kamusal alana girmek ve siyaseti yönetmek hakkından mahrum bırakılmıştır. Edilgen olmak, bağımlı ve uysal yapısı yüzünden kadınların yeri özel alan yani ev olarak görülmüştür.

Arendt kamusal alan tanımlamasının temelini Antik Yunan zamanına ve polis kavramına götürür. Polis kavramı Arendt için merkezi bir konumdur ve çok fazla vurgulanan bir kavramdır. Polis kavramı, özgürlüklerin, siyasetin alanını ifade eder. Poliste işler konuşmayla halledilebilir. Yurttaşların özgür ve eşit oldukları bir alanı ifade eder polis kavramı. Politikayla ve siyasetle ilgilenen, uğraşan insanlar olmayınca polis kavramının da bir önemi yoktur.

Arendt'in kamusal alan modelinde insanlar yapıp ettikleriyle vardır. Söz konusu modelde farklılıklara bağlı yani ırk, etnik yapı, din gibi nedenlere bağlı olarak siyaset yapma anlayışı geçerli değildir. Birey kendi adına burada vardır ve kimliğini bu alanda kazanır. Bu alanda kimliğini kazanan birey, kendi varlığını, kendi özgürlüğünü sergiler. Kamusal alanda yurttaş, kendi temsil gücüne bağlı olarak düşüncelerini özgürce savunur. Eşitliğin hakim olduğu bu alanda insanlar yüz yüze gelerek düşüncelerini birbirlerine aktarma ve bir sorunu farklı açılardan ele alıp değerlendirebilme olanaklarına sahip olurlar(Onat, 2013:28).Kamusal alan insanların ortaklaşa oluşturdukları bir alandır.

Arendt'in kamusal alan modeli herkese açık, herkes tarafından görülen, politikanın konulup tartışıldığı, herkesin eşit ve farklılıkların kabul edildiği bir alandır. İnsanların özgürce eyleme geçebildiği haneden ayrı bir alandır. Arendt için özgürlük önemli bir kavramdır ve politika için gereklidir. Kamusal alan, özgürlüğün ve eşitliğin alanıdır. Özel alanda olduğu gibi zorunluluklar kamusal alanda yer almaz. Kamusal alan insanların ortak eseri olan alandır.

Özel alan, insanların içinde buldukları doğal alandır. Bu alan, siyaset öncesi alana karşılık gelir. Başka bir deyişle siyasi etkinliklerin olmadığı, yaşamı devam ettirme ve koruma üzerine kurulu olan alandır. Bu alana özgü özelliklerden birisi de insanların burada kendi tercih ve ihtiyaçlarının baskısında olup bir arada yaşıyor olmalarıydı. Bu durum yaşamın bir zorlamasıydı. Bu zorlamada erkeğin görevi yiyecek sağlamak, kadının görevi de türün devamını sağlamaktı. Bu alanda zorunluluk ve baskı vardır. Zorunluluk olan, kalıcı olmayan etkinlikleri ifade etme anlamı taşır. Zorunluluk ile yaşam birbiriyle ilişki içerisindedir. Özel alandaki topluluklar zorunluluğun eseri idi. Bu alandaki tüm etkinliklere zorunluluk egemendi. Zorunluluğun olmadığı yerde yaşam tehlikeye düşer. Böylesi bir durumda zorunluluk ile özgürlük arasındaki ayırım çizgisi bulanık hale gelir. İnsan kendisini zorunluluğun

alanından kurtardığı anda özgürlüğe ulaşır. Bu anlamda Arendt, zorunluluğun alanı olan özel alanı ‘bir insan yaşam alanı’ olarak görmez(Onat, 2013:29).

Özel alan ve kamusal alanın arasındaki ilişkiyi oluşturan kavramlardan bir tanesi mülkiyet kavramıdır. Mülkiyet kavramı; insanın dünya üzerinde bir yere sahip olması ve bu sebeple siyasi bir teşekküle sahip olmasıdır. Mülkü siyasi yaşamı devam ettirmede kullanmayıp servete dönüştürme veya mülkü büyütme amacıyla kullanan kişi özgürlükten ve siyaset yapmaktan uzaklaşır. Mülkiyet kavramı siyaset yapmak için kullanılması gereken bir kavram olarak görülür.

Özel alanın gizlilik/özel olma niteliği vardır. Kamusal alanın şeffaflığından, açıklığından kaçmanın ve saklanmanın en emin yolu özel bir yere yani mülkiyete sahip olmaktır. Gizlilik/özel olma özel alanla kamu alanı arasındaki ayrımı bir başka açıdan saklanacak olanla alenen gösterilecek şeylerin ayrımını ifade etmektedir.(....)Özel alanla kamusal alan arasındaki ayrımı en anlamlı şekilde ifade eden durum, gizlenmesi gerekenle açıkça sergilenmesi gereken şeylerin bulunmasıdır. Özel alan insan bilgisine kapalıdır ve bir yanı sıra gizli olanı saklı tutar. Bu alan doğum ve ölüm alanını barındırır(....)(Onat, 2013:31).

Eski Yunanda özel alanda yaşamlarını sürdüren kişiler kadınlar, çocuklar, köleler ve tüccarlardır. Özel alan gizliliğin ve zorunlulukların egemen olduğu bir alan olarak görülür ve bu gizliliğe bağlı olarak özel alanda şiddet ve zor kullanılır. Arendt ise insanların konuşarak toplumsal hayata dahil olabileceklerini söyler. Modern insanın uyuşuk olduğunu söyler ve uyuşukluğu gidermenin yolunu da açar. Konuşmayla hem toplumsal hayata dahil olunabileceğini hem de insan olma özelliğinin ortaya çıkacağını ve konuşma süreciyle birlikte insanın öğrenilebileceğini ifade eder.

Konuşmanın olmadığı yer de şiddet vardır. İnsanlara karşı şiddetin kullanıldığı yerde konuşma yani ikna etmenin değil, buyurmanın egemenliği vardır. Konuşmanın olduğu alan kamusal alandır. Arendt’e göre şiddet özel alana ait bir olgu, bu alanda konuşma olamaz.(....)Şiddet eylemin, konuşmanın olmadığı yerde olur. Şiddet kamusal alana girmişse o alana artık kamusal alan diyemeyiz. Kamusal alana şiddet girmişse artık söz konusu bu alanda özgürlük, çoğulluk, söz ve eylem yok olmuştur. Bu alanda şiddeti uygulayan totalitarizm egemen olup siyaset yapan çoğulluğun

varlığı ortadan kalkmıştır. Şiddet hiçbir siyasi oluşumun gelişmesine izin vermez(Onat, 2013:33).

Arendt'in kamusal alan kavramının merkezine koyduğu kavram polis kavramıdır. Arendt için polis, insanların sorun olarak gördüğü her şeyin konuşulmasına olanak sağlayan ve şiddet yerine dayanışmanın öne çıkarıldığı bir alanı ifade eder. Bu yüzden polisi kamusal alan kuramında merkezi bir yerdedir. Polis eşitliklerin ve özgürlüğün hakim olduğu bir alandır. Özel alan zorunlulukların alanı olarak görüldüğü için insanlar arası ilişkilerde de zorunluluk hakimdi ve bu yüzden yeri geldiğinde şiddet kullanılabilirdi. Özel alan eşitsizliklerin alanı olarak görülüyordu. Kamusal alansa siyasetin, özgürlüklerin hakim olduğu alanı ifade etmekteydi. İnsanlar konuşarak anlaşabildiği için insanlar arasındaki ilişkilerde de konuşma hakimdi ve bu yüzden şiddet kullanılan bir yol değildi. Polisse eşitlikler üzerinden kurulan bir alan olması sebebiyle özel alandan ayrılır.

Eski Yunan'da kamusal alana denk gelen polise kadınlar, köleler ve yabancıların girmesine izin verilmezdi. Çünkü kamusal alana çıkabilmek için belli şartları yerine getirmek gerekiyordu; mülkiyet sahibi olmak(yer sahibi olmak anlamında), köle sahibi olmak, aile yönetiminde bulunmak yabancı olmamak gibi şartları yerine getirmek gerekiyordu. Bu şartlara sahip olmayan kadınlar, çocuklar, köleler ve yabancılar poliste yani kamusal alanda kendine yer bulamıyor hatta yurttaş olarak bile görülüyordu.

Arendt, Eski Yunanda'da var olan bu eşitsizliğe kendi modelinde yer vermemiştir. Eski Yunan'da var olan bu eşitsizlik durumu siyaset felsefesi sınırları içerisinde zaten bilinen bir durumdu. Arendt'in amacıysa bilinen ve konuşulanı tekrar ederek ortaya koymak değil; bunun tersine bu eşitsizliklerin nedenini anlamak ve açığa çıkarmaktı. Eski Yunan'da var olan eşitsizlik yurttaşın güç sağlıyordu. "Polis", yurttaşın bu güç ilişkileriyle oluşan bir alandı. Arendt kendi modelinde, siyaset yapmayı yurttaşın taraf olduğu cephede ortaya koymaktaydı. Eski Yunan'da eşitsizlik durumunu Arendt zaten görüyordu.(...)İnsan kendi başına gerçekliği yakalayamaz. Konuşma, ancak başkaları olduğunda gerçekleşir. İnsan başkalarının varlığı sayesinde gerçek kimliğini elde eder. Ancak başkalarının varlığı sayesinde düşünebilir. Çünkü insan, başkalarıyla konuşabildiği noktada düşünmeye başlar ve dünyanın gerçekliğini kavrar. Siyaset, konuşmanın ve eylemin gerçekleşmesiyle oluşur(Onat, 2013:37).

Arendt'in kamusal alan modelini oluşturmasında katılımcı demokrasi savunucusu olmasının da etkisi olmuştur. Kamusal alan modelini demokratik deneyimler üzerine kurmuştur ve deneyimlerden bahsederken gösterdiği ilk deneyim yurttaşların polisteki siyaset edimlerine dayanmaktadır. Arendt, polis kavramına Eski Yunan filozlarından farklı şekilde yaklaşır. Eski Yunan filozları için siyaset yaşamı önemli görülse de asıl önemli olan felsefi yaşamdır. Felsefi yaşamı insani faaliyetler arasında en değerlisi olarak görürler. Arendt ise polise Eski Yunan filozoflarının gözüyle bakmaz üstelik onları(Platon ve ondan sonra gelenler) eleştirir. Eski Yunan filozoflarının düşünceyi ne çıkarıp siyaseti geri plana itmelerine ve düşüncenin gözüyle siyaseti değerlendirmelerine karşı çıkmıştır.

Arendt, kendi modeli aracılığıyla Platon ile başlayan siyaset felsefesi geleneğini sorgulamış; bu siyaset felsefesi anlayışıyla sürekli hesaplaşma içerisinde olmuştur. Platon'la başlayan söz konusu gelenekte, kuramsal olana tartışmasız bir üstünlük tanınır. Genel anlamda Eski Yunan'da filozoflar, kamusal alanı yani siyaset yapmayı günlük yaşamın bir işi olarak değerlendirmiş ve bu alanı daha az önemli bulmuşlardır. Arendt, söz konusu düşüncenin yani felsefenin, kamusal alanın önünde tutulmasını pek olumluamaz. Siyasetin, felsefe bağlamında koşullarıyla sorgulanmasını reddeder(Onat, 2013:39).

Siyasi alan, Yunanlılar için lmszliğn bir güvencesi olarak görülür, İnsanların lmllk içerisinde olması biyolojik yaşamın bir özelliğidir. İnsan, lmllğn dairesel alanından kurtulup lmszliğn alanına girmesi yapıp etmeleriyle mümkündür. Bunlar ise insan kamusal alanda yer alan söz ve eylemleridir. "Polis", lmszliğn yakalanacağı alandı(Onat, 2013:42).

Günümüzde modern dönemin üretim ve tüketim tarzının dayattığı ilişkiler her şeyi buharlaştırmaktadır. lmszliğ sadece türün yaşamı olarak görülmeye başlanmıştır. lmszliğ, servet edinme ve bu servetin bir nesilden sonraki nesle aktarılma anlamını taşır hale gelmiştir. Her şey tüketim nesnesi haline gelmiş, dolayısıyla nesnelleşmiştir. Bu durum Arendt'e göre endişe ve kaygı(dünya kaygısı) yaratmıştır. Arendt'e göre lmszliğ belirttiğimiz gibi insanın siyasi alandaki söz ve eylemleridir. Bir nesilden bir sonraki nesle aktarılacak olan inşa edilen ortak dünya olacaktır. Bu ortak dünyayı korumak ve sürekliliğini sağlayacak etik ilişkilerin olanağını sağlamak büyük önem taşımaktadır(Onat, 2013:42).

Arendt kamusal alan modelini oluştururken polis, eylem, özgürlük, emek, iş, katılımcı demokrasi gibi kavramlar üzerinde durmuştur. Bu kavramlardan bazılarını kamusal alana atfederken bazılarını özel alana atfetmiştir. Arendt'e göre 'emek ve iş' özel alana ait kavramlarken; 'söz, eylem ve özgürlük' kamusal alana ait kavramlardır.

-Arendt'e Göre Özel Alanı Oluşturan Güçler:

Emek:

Emek kavramı, insanın türünü devam ettirmek, kendi biyolojik ihtiyaçlarını karşılamak ve yaşamını devam ettirmek için ihtiyaçlarını gidermesini ifade eder. Zorunluluğu ifade eder emek kavramı. Zorunluluktan doğan ihtiyaçlar olduğu için zorunlulukların alanı olan özel alana atfedilen bir kavramdır. Emekte üretilen şeyler sadece insanın yaşamını devam ettirmesini sağlar insanın yaşamını besler. Emek aracılığıyla insan varlığını devam ettirir.

Arendt, insanın emek vasıtasıyla biyolojik ihtiyaçlarını karşılarken 'Animal Laborans'a yani 'çalışan hayvana' dönüştüğünü söyler. Animal Laborans, sadece kendi yaşamını devam ettirmek için çalışır. Çalışmak insanın kamusal alana katılması ve başka insanlarla ilişki kurmasının önünde bir engeldir. Bu yüzden çalışma insanı kamusal alandan uzaklaştırır. Arendt ise bu durumu sorgular. Çalışan insan kendi dünyasında yaşayan, siyasetin ve kamusal alanın dışında olan, sadece kendi ihtiyaçlarını gidermeye çalışan bir yapıya sahiptir.

18. ve 19. yüzyıllarda özellikle sanayi devriminden sonra emek kavramına daha farklı anlamlar yüklenmiştir. Emekle ilgili geliştirilen teorilerde emek kavramı kutsallaştırmış ve bütün etkinliklerin önüne geçirmişlerdir. Marx, Locke, Smith gibi düşünürler bunlardan bazılarıdır. Hatta Marx'ın teorisinin temeline koyduğu ve üzerinde çok fazla durduğu bir konudur emek. Bu düşünürlere göre emek, özel mülkiyetin, tüm zenginliklerin, üretimin kaynağı olarak kabul edilmiştir.

Özel alana ait bir kavram olan emeğin bu kadar kutsal hale getirilip her şeyin önüne konmasını Arendt eleştirmiştir. Özel alana ait olan kavramları yüceltmenin insanları siyasi etkinliklerden uzak tutacağını söyler.

Modern zamanların çalışma yaşamının yapısı bize insanların ne kadar köleleştiklerini gösteriyor. Günümüzün modern toplum yapısına baktığımız zaman yaşam değeri, çalışmanın, emek harcamanın insanın hayatını ne kadar işgal ettiğine bağlanmıştır.(...) Modern toplumlar, çoğunluğunu emekçilerin oluşturduğu 'animal

laborans'a dönüşmüş olan toplumlardır. Emekçilerden oluşmuş toplumda yaşam, zorluklar üzerinden sürdürülmekte olup, ilişkiler tamamen çalışmaya dökülmüş durumdadır. Yaşamı sürdürme anlamında çalışma durumu kutsallaştırılmıştır. Emek, bütün değerlerin kaynağı olarak ele alınmıştır. Bu kutsallaştırma anlayışı içinde, insanlar siyaset yapmaktan, insanı etkinliklerden uzaklaştırılmışlardır. Siyasetten uzaklaşan yani siyaseti barındırmayan bedenler emek için yapılmışlardır ve bu insanlar köleliğin izini, damgasını taşırlar. Çalışanların emeği kölece bir emektir(Onat, 2013:46).

Günümüz toplumunda her seferinde daha çok üretim ve üretilenin tüketilmesi söz konusudur; bu döngüde insan ihtiyaçlarının karşılanması değil, değişim değeri yaratan üretim ve bu üretim ilişkisine bağlı tüketimdir. Bireyin kendi bireysel yaşamını devam ettirebilmesi için sürekli çalışması gerekecektir.(...)Geçinme mecburiyeti açısından, emek etkinliğine bağlı olmayan her etkinlik birer oyalayıcı uğraş olarak değerlendirilir. Modern toplumun yaşamı, artık üretim-tüketim döngüsünün devamlılığına dayalı bir biçime dönüşmüştür ve bu döngü siyaset yaşamına da bulaşmış durumdadır(Onat, 2013:47).

Modern toplumun, emekçilerden oluşan bir toplum özelliği taşıması nedeniyle emekçi kamusal bir rol oynar. Bu rol biçimi kamusal alanın çökmesi üzerinde gelişir. Modern bireyin yaşamı çalışma dünyasına bağlı olduğu için bireyselliğini yansıtacak bir yaşam yok olmuştur artık. Kamusal alanda yabancılaşmaya dair ilişkiler hâkimdir. Modern birey, böylesi bir alanda kendinden ve üretmiş olduğu ürünlerinden uzaklaşır. Bu durum modern bireyin, ontolojik yoksunluk halidir. Kamusal alanın çöküşü ve diğer taraftan kent olgusu bireyin kimliğini, özgürlüğünü başka bir deyişle varlığını yok etmiş durumdadır. Tüketicilerden oluşmuş modern toplumun, kamusal sorunları çözmeye kendini sakınıp takındığı tavrı sade tüketici tavrı olacaktır. Böyle bir tavır üzerinden gelişen yaşamla birlikte her şey harabeye döner. Böylesi bir yaşam, yanlısamalar üzerinden devam etmekte; modern insanın mutluluğu, çalışma ve çalışmaya dayalı bir yaşamla ifade edilmektedir(Onat, 2013:47).

Günümüz insanı, emeğe dayalı tüketimin kölesi haline gelmiş ve yaşamı artık dairesel olarak bu eylem etrafında dönmektedir."Animal laborans"'ın zaferini ilan ettiği günümüz toplumunda kamusal alandan söz edilemez. Emek, kamusal bir içerik kazanmış bulunmaktadır. Özel alana ait olan emek/çalışma etkinlikleri özgürleşerek kamusal olana dönüşmüş ve siyasi etkinlikler sömürgeleştirilmiştir."Animal

laborans’’in yaşamı makine, alet ve teknolojik gelişmelere bağlı hale gelmiştir. Bu insanın dnyası artık makineler, alet ve araçlardan oluşmuştur. Söz konusu yaşam biçimini belirleyen döngü, üretim-tüketim ilişkisidir. Bu bağlamda tüketim toplumu olan günümüz toplumunda gerçek bir kamusal alandan söz edilemez. Modern insan, insani olma özelliklerini tüketim nesnelere gibi tketererek kitle toplumunun bireyi haline gelmiştir(Onat, 2013:19).

İş:

Özel alana ait kavramlardan bir tanesi de ‘iş’ kavramıdır. İş, ürünü ortaya çıkararak süreci ifade eder. Arendt, iş kavramını tarihsel süreç içerisinde dönem özelliklerini de dikkate alarak değerlendirmiştir. Eski Yunan’da ‘iş’, özel alanda insandaki insan etkinlikleri arasında ikinci planda olan bir kavramdır. Bu dönemde işi yapan kişi ‘homo faber’dir. Homo faber, malzemeyi işleyen, ona Şekil veren, ortaya koyandır. İşe bağlı olarak üretilen ürünler kullanım amaçlı olduğu için emekten farklı bir özelliğe sahiptir. Emeğin rnleri yaşamı sürdürmek ve tüketim amaçlı ürünler olduğu için sürekli üretilmesi gereken ürünlerdir. Oysa işin ürünleri kullanım amaçlı olduğu için üretilmesi de olabilecek ürünlerdir.

Homo faber, kullanım amaçlı alet üretilir. Animal laborans ise üretilen bu aletleri yaşamını devam ettirme sürecinde hayatını kolaylaştırdığı için kullanır. Homo faberin ürettiği bu aletler, makineler, araçlar emekçilerin çalışmasında yardımcı olur ve bedenle yapılan işlerin makinelerle yapılmasını sağlayarak bedenin yerini alır. Bu yüzden emekçinin(animal laborans) hayatını kolaylaştırmak için homo faberin yardımına ihtiyacı vardır.

Kamusal alan inşa etmekten aciz olan ‘animal laborans’tan farklı olarak ‘homo faber’, siyasi alan olmamakla birlikte kendisinin yaratmış olduğu ürünleri teşhir edebileceği bir alan oluşturmuştur. ‘Homo faber’in oluşturmuş olduğu bu alan mübadele piyasasıdır. Mübadele piyasasında ‘homo faber’, kendi ürünlerini teşhir ederken bu piyasada yer alan diğer insanlarla ilişki kurmuş olacaktır. Bu durum bize aslında ‘homo faber’in kendine ait kamu alanı oluşturma koşullarına sahip olduğunu gösterir. Bu piyasada karşılaşan insanlar, artık üretici değil meta veya değişim değeri sahipleri olarak vardılar(Onat, 2013:51).

Mübadele piyasası olması ticari bir toplumun varlığını ifade eder.’’Homo faber’’in kurduğu toplum ticari toplumdur. Bu toplumda her Şey mübadele edilir veya

meta haline gelmiştir. Ürünler, kullanım değerinden değişim değerine geçmiştir. Bu durum kapitalizmin ilk günahı olmuştur. Artık nesnenin yararlılığını ifade eden kullanım değeri yerine değişim değeri geçmiştir. Günümüzün toplum yapısı ticari toplum yapısına denk düşmektedir. Bu toplum yapısında belirttiğimiz gibi her şey metalaşmıştır(Onat, 2013:52).

-Arendt'e Göre Kamusal Alanı Oluşturan Güçler:

Özgürlük:

Siyaset yapmanın varoluş nedeni özgürlüğe dayalı olmasıdır. Özgürlük var olmadan eylem ve siyaset kavranamaz. Özgürlük ancak eylem biçiminde gerçekleşir. Özgürlük olursa kamusal alanda var olabilir. Kamusal alanda uzak kalınırsa özgürlüğümüz tehlikeye düşerek yok olur. Kamusal alan insan ilişkilerinin olduğu alandır. İnsan ilişkilerinin olduğu yerde, benzersizlik ve özgürlükten söz edilebilir. Özgürlük, insanların kamusal alanda bir arada yaşamalarının bir nedeni olarak vardır(Onat, 2013:53).

Eski Yunan da filozoflar siyasi yaşamı gündelik hayatın bir parçası olarak kabul ettikleri için bu alanla ilgilenmemiş daha çok düşünce yaşamıyla ilgilenmişlerdir. Özgürlüğü siyasi alanın dışında içsel bir mesele olarak değerlendirmişlerdir. Özgürlüğü bireyin kendi dünyasındaki ilişkiler ve etkileşimlerle ortaya çıkan bir olgu olarak değerlendirmişleri. Arendt ise Eski Yunandaki özgürlük anlayışına karşı çıkar. Özgürlüğün siyasi alandaki deneyimlerle varlığını bulduğunu söyler. Özgürlüğün bireyin içsel dünyasındaki etkileşimlerinin ürünü olarak görülmesinin kişiyi bireyselleştirdiğini ifade eder. Arendt, bireyi öne çıkaran bu modern anlayışı eleştirir. Bireyi öne çıkaran bu özgürlük anlayışının bireyin kendi çıkarı için her şeyi yapabilecek hale gelmesine sebep olduğunu söyler.

Arendt, özgürlüğü, siyasi bir anlam yükleyerek kamusal alanda etkinliklerde bulunmaya bağlı olarak ele alır. Özgürlüğün kamusal alandaki varlığı, yurttaşın eylemde bulunmasıyla bağlantılıdır. Özgürlük olgusunu, eylemde bulunma yani siyasi bir etkinlik içinde bulunma olarak düşünmek gerekir. Başka bir ifadeyle özgürlük, insanların ortak alanı olan kamusal alanda gerçekleşen eylemlere bağlı bir güçtür. Bu anlamda özgürlük ve eylem kamusal alanda birbirlerini tamamlayan güçlerdir. Kamusal alanda özgür olmak önceden belirlenmiş ilke veya güdülere bağımlı olmadan bağımsız olarak eylemde bulunmaktır. Özgür olma niteliği insanın kamusal

alandaki söz ve eylemleriyle elde ettiği bir niteliktir. Bu nitelik, dilediğimizi yapmayı içermemektedir. İstençli olma burada büyük önem taşımaktadır(Onat, 2013:54).

Arendt özgürlüğü, kamusal alanda yer alan insanların beraber eylemde bulunarak ortak bir dünya kurduklarında oluşan bir olgudur. Özgürlük kavramı bireyin siyasi alanda eylemde bulunmasıyla bağlantılı olarak değerlendirilir. Bireyin eylemde bulunmasıysa başkalarının varlığına bağlıdır. Özel alan zorunlulukların alanı olduğu için özgürlüğü barındırmaz. Bu alandaki etkinlikler insanın yaşamını devam ettirmek için yaptığı etkinliklerdir. Bu etkinliklerde siyasi bir yan göremeyiz. Siyasi yanın olmadığı etkinliklerde de özgürlükten bahsedemeyiz.

Günümüz modern toplum yapısı, siyaset ile özgürlük kavramlarını birbirinden ayırmıştır. Arendt'e göre günümüz toplumu, özgürlüğü siyaset sınırlarının bittiği yerde, yani bireyin kendisine ait yaşam dünyası içerisinde yer alan bir olgu olarak görür. Bu bağlamda özgürlük, özel alan içerisinde yerleştirilen bir olgu olarak ele alınır. Günümüzde söz konusu olan özgürlüğün kamusal alanla olan ilişkisinin kopartılması, kamusal ve özel arasındaki sınırların bulanık hale gelmiş olması, kamusal alanın çöküşünün hızlanmış olması ve ontolojik yoksunluğunu sürdüren "animal laborans"ın kendi zaferini ilan etmesidir. Bundan dolayı insan "insan" olamaz. "İnsan"ın "eidos"u yok olmuştur(Onat, 2013:56).

Söz ve Eylem:

Kamusal alanda söz ve eylemde bulunmanın temel şartı çoğulluktur. Çoğulluğun olmasıysa eşitlik ve farklılık sayesinde. İnsanlar eşit olması sayesinde hem birbirlerini hem de kendinden öncekileri anlayabiliyorlar. Ayrıca insanların birbirlerinden farklı olması insanların kendisini başkasına anlatmak için konuşmaya ve eylemde bulmalarına sebep olmuştur. Eylem, kamusal alanda insanlar arasında meydana gelen etkinlikleri ifade eder. İnsanlar söz ve eylemleriyle kamusal alanda varlık bulur.

Söz ve eylemler sayesinde insanlar farklılıklarını ortaya çıkarabilirler. İnsanların kimliklerini ve kendilerini ifade etmesi konuşmayla olur. Konuşma başkalarının da kamusal alanda bulunmasıyla anlamlı hale gelir. Söz ve eylem birbirlerini tamamlayan kavramlardır. Söz olmadan eylemin, eylem olmadan da sözün bir anlamı yoktur. İnsanlar konuşarak ve eylemde bulunarak kimliklerini ortaya

koyarlar. Bu konuşma sıradan bir konuşma değildir. Siyasi alandaki bu konuşma toplumla ilgili bilgiyi temele alan, bilinçli bir konuşmadır.

Kamusal alan insanların ortaklaşa oluşturdukları bir alandır. İnsanların katılımıyla oluşan bu alan yine insanların bu alandaki iletişimlerinin bitmesi veya bozulmasıyla bozulabilir. Bu yüzden değişken bir yapıya sahiptir kamusal alan. Oysa özel alan için değişkenlik söz konusu değildir. Sabit bir yapıya sahiptir özel alan. Kamusal alanın bu değişken yapısı bireylerin ölümsüzlük kazanmasını sağlar. Arendt bu ölümsüzlüğü Platon ve Sokrates üzerinden anlatır. Sokrates'in yazılı bir metni olmamasına rağmen daha çok bilinen bir düşünür olduğunu söyler ve bunun sebebini de Sokrates'i Platon'un anlatıyor olması olarak açıklar. Sokrates'in hikâyesinin başkası tarafından anlatılıyor olması ona ölümsüzlük kazandırmıştır. Kişiyi ölümsüz yapa şeyin hikâyesinin başka birisi tarafından anlatılması olduğunu söyler.

İnsan gerçek kimliğini kamusal alanda kazanabilir. Kamusal alanın olmazsa olmazları da söz ve eylemlerdir. İnsan, zorunlulukların alanı olan özel alandan ayrılıp kamusal alana çıktığı zaman özgür olur. Kamusal alanda yer alan özgür insan, toplum ve dünya sorunlarına karşı evrensel tavır almayı başarmış birisidir. Eylem, sözle tamamlanırsa siyasi bir anlam kazanır. Söz içinse farklılığa(çoğulluğa) ihtiyaç vardır. Kamusal alanda söz aracılığıyla siyaset yapılır.

Arendt, kamusal alana ilişkin değerlendirmesini yaparken günümüzün modern toplum yapısının nereye doğru evrildiğinin bir eleştirisini de yapar. Burada önemli olan, insanların şiddetten uzak, eşitliği ve farklılığı bir arada sürekli kılacak katılımcılığın ve özgürlüğün olduğu bir alana sahip olmalarıdır. Günümüzün modern toplumunda artık kamusal alandan söz edilemez. Her şeyin metalaştığı ve paranın fetişleştirildiği bir dönemde yaşıyoruz. Toplum kitle toplumu halini almıştır. Kitle toplumu, siyasi alanı yok etmiştir. İnsanlar, dünyaya ve topluma karşı yabancılaşmayı derin bir biçimde yaşamaktadır. Bu yabancılaşma durumu insanları sürü haline getirmekte, onların kendilerini ifade edecek alanı ortadan kaldırmaktadır. Kitle toplumundaki örgütler şöyle ya da böyle kendi öz amaçlarından sapmakta; birer çıkar ve baskı unsuru haline gelmektedirler. Bu türden toplumlarda söz ve eylemde bulunma hali artık önemsiz görünmektedir. Yaşamı kolaylaştırmadığından bu etkinlikler dikkate alınmaz. Üstelik bu noktada her etkinlik faydacılığa dayanır hale gelir(Onat, 2013:59).

Kamusal alan kavramı tarihsel süreçte farklı şekillerde tanımlanmış ve toplumsal gelişmeler, değişmelerle birlikte değişim ve dönüşümler geçirmiş bir kavramdır. Kamusal alanın neyi ifade ettiği, sınırlarının neresi olduğu, içeriği hep tartışılan ve tartışılmaya devam eden bir konudur. Eski Yunan'da siyaset, kamusal alanda, ortak alanda yapılırdı. Eski Yunan'da 'polis' kamusal alanı ifade etmekteydi. Eski Yunan'da kamusal alandaki ilişkiler yurttaşların ilişkilerine dayanmaktaydı. Eski Yunan'da kamusal hayat agora(Pazar yeri), mahkeme, meclis, ortak eylem gibi alanlarda oluşurdu.

Hannah Arendt ve Jürgen Habermas'ta kendi kamusal alan modellerini oluşturmuşlardır. Arendt, kamusal alanın ve özel alanın sınırlarını belirgin olarak çizer. Kamusal alanı siyasi etkinliklerin, özgürlüklerin, eylemin alanıyken; özel alanı zorunlulukların, siyaset dışı etkinliklerin, emek ve işin alanı olarak tanımlar. Arendt'e göre, kamusal alan özgürlüklerin ve eylemin alanıdır. Kamusal alanda çoğullukların/farklılıkların önemine vurgu yapar. İnsanların kimliklerini kamusal alanda bulduğunu ve kamusal alanda bireylerin farklı olmaları sebebiyle birbirlerine kendilerini anlatmak zorunda kalıp konuştuklarını söyler. Bu yüzden kamusal alandaki konuşma sıradan bir konuşma değildir. Söz ve eylem kamusal alanın olmazsa olmazlarıdır. İnsanlar kamusal alana katılmakla özel alanın zorunluluklarından kurtulup özgürlüğe kavuşurlar. Kamusal alan insanların ortaklaşa oluşturdukları bir alanı ifade eder. Arendt, günümüzde bireylerin tüketici yanlarının ağır basmasıyla birlikte insanların siyasi kimliklerinin bulanık hale geldiğini söyler. Kamusal alanda şiddet ve zorunlulukların yeri olmadığını ifade ederken günümüzde kamusal alan diye bir alanın kalmadığını, kamusal alanın yok olduğunu ifade eder.

Arendt'in amacı, günümüz ortamında olup biteni görmek, bilmek ve yaşanan kitle toplumu ilişkilerine karşın insanın yeniden kendini ortaya koyacağı kamusal alan modelini geliştirmektir. Günümüz insanının temel sorunu kendi yoksunluğudur. Yaşam bu bağlamda anlamını yitirmiştir.(...)Deneyimler, insanı kendi yönünü bulmasını sağlar. İnsanın, yaşamın anlamını bilmesi gerekir. Bunun anlamı da şudur: İnsan bu dünyaya bir şey için geldiğini bilmelidir. Bunun farkına varacağı yer kamusal alandır. İnsan, kamusal alandaki yaşamıyla ölümsüzlüğünü elde edebilir. Arendt'e göre özgürlük, insan yaşamının en değerli niteliğidir; özgürlüğün yaşanması ve insani eşitliğin sağlanması için kamusal alanın yeniden oluşturulması gerekir. Katılımcı demokrasi ve etkin yurttaş kavramları Arendt'in geliştirdiği anlayışın

merkezinde yer alır. Günümüz şiddetin yüzyılıdır. Kamusal alanın kurulması için yeni bir yasa gereklidir. Söz konusu yasanın tesis edilmesinin yolu devrimdir. İktidar, yasa üzerinden temellenen bir iktidardır. Başka bir deyişle iktidar, şiddetle değil yasa ile eşitleyen katılımcı demokrasi ile sağlanacaktır(Onat, 2013:107).

Arendt'in kamusal alan modeli kendi içinde özgün bir model olsa da eleştirilen yanları da olmuştur. Arendt deneyimlerden bahsederken kadın hakları ve deneyimlerinden bahsetmemesiyle feminist akımlar tarafından eleştirilmiştir. Kamusal alan modelinde şiddete yer vermez ve şiddetin kamusal alanda yerinin olmadığını ifade ederken yeni kamusalın devrimci şiddetle oluşturulması gerektiğini söylediği için de eleştirilmiştir. Devrimci şiddeti çözüm olarak sunması, şiddete karşı benimsediği tavırla çelişmektedir. Arendt'in modelinde eleştiri aldığı bir başka noktaysa kamusal alanı fazlaca idealize edip yaşanan siyasi, ekonomik ve toplumsal gerçekleri ihmal etmesidir.

Habermas'ın kamusal alan modeli ise, normatif bir kamusal alandır. Habermas, kamusal alanı tarihsel süreç içerisinde ele almıştır. Kamusal alan olarak tarif ettiği alansa liberal burjuva kamusal alanıdır. Kamusal alanı hukuksal düzeyde, piyasa ve devletin dışında bir alan olarak tanımlamıştır. Habermas'a göre kamusal alan sivil toplum içinde yer alan özgün bir alandır. Yurttaşlar kamusal alanda düşüncelerini özgürce ifade edebilir, örgütlenme hakkını kullanabilir, herkesi ilgilendiren sorunlar hakkında birbirleriyle iletişim kurabilir. Yurttaşlar kamusal alanda eşit, rasyonel ve eleştirel bir biçimde tartışma imkânına sahiptir. Habermas'a göre bu tartışma biçimi demokrasinin temelini oluşturur.

Habermas'ta tıpkı Arendt gibi günümüzde kamusal alanın yapısal bir dönüşüm geçirdiğini ifade eder. Kapitalizme ait olan 'sosyal devlet' modelini kamusal alanın yapısal dönüşümü olarak belirler. Habermas'a göre kitle iletişim araçlarının kamusal alan üzerindeki egemenliği artmıştır. Bu sayede kamusal alanın ve özel alanın sınırları iç içe geçmiştir. Kitle iletişim araçları, özel alanın mahremiyetini kamusal alana taşımış ve özel alanı kamusal yani herkes tarafından görünen bir hale getirmiştir. Böylece kamusal alan ve özel alan arasındaki sınır ortadan kalkmıştır. Artık kitle iletişim araçları kamusal alanı yönlendirir hale gelmiştir. Habermas'ın kamusal alan modelinde üzerinde önemle durduğu alanlardan bir tanesi de iletişim kavramıdır. Habermas'ın iletişim anlayışı, katılımcıların eylemlere ilişkin uzlaşma sağladığı bir iletişimdir. Uzlaşmaysa akla dayalı tartışmayla sağlanır. Habermas, katılımcıların

ortak olan sorunlara dair fikirlerini açıksa söyleyebildikleri, akılcı tartışmalarla uzlaşmaya varabildikleri demokratik bir kamusal alan tanımlaması yapar.

Özgün yanları olsa da tıpkı Arendt gibi Habermas'ın da kamusal alan modeli eleştirilmiştir. Herkese açık bir kamusal alan tanımı yapsa da burjuva kamusal alanını idealize etmesi Habermas'ın kamusal alan modelinin eleştirilen yanlarından bir tanesidir. Muhalif olarak gelişen değerleri, yapıları, kurumları, cinsiyet ve üretim ilişkileri tarafından kurulan kamusal alanı, proleter kamusal alanı, kadınları ve farklı etnik grupları ihmal ettiği gerekçesiyle eleştirilmiştir.

Kamusal alan kavramıyla ilgili gerek Habermas'ın gerekse Arendt'in modeli Batı'daki tarihsel değişim ve dönüşümlerle oluşturulan modellerdir. İki kamusal alan modelinde de iletişim, konuşma, demokrasi, söz, eylem, çoğulluk, uzlaşma gibi kavramlar üzerinde durulmuştur. Kamusal alanın herkesin ortak alanı olduğunu ve kamusal alan ve özel alanın sınırlarının birbirinden ayrı olduğunu, kamusal alanın siyasi etkinliklerin alanı olduğunu ifade etmişlerdir. Hem Habermas hem de Arendt günümüzde kamusal alanın yok olduğunu ifade etmişlerdir. Arendt kamusal alanın yokluğunu günümüzde insanların tüketici yanlarının ağır basmasıyla, tüketim toplumu haline gelmeyle açıklarken; Habermas ise kamusal alanın yaşadığı dönüşümü kitle iletişim araçlarının egemenliğinin artmasıyla açıklamaktadır.

Ülkemizdeki kamusal alanla ilgili görüşler Batı kaynaklı olsa da Batı'dan farklıdır. Batı toplumlarının geçirdiği tarihsel ve toplumsal değişimleri ülkemiz geçirmedi. Zamanla modernleşme çabasıyla birlikte Batı örnek alınıp orada uygulanan modeller anlayışlar benimsenmeye çalışılsa da ülkemizde kamusal alanın algılanışı ve tanımlanışı Batı'dan farklıdır. Ülkemizde kamusal alan, büyük ölçüde devlete ait bir alan olarak tanımlanır. Osmanlı Devleti'nin yıkılması ve milliyetçilik temelli olarak kurulan Türkiye Cumhuriyeti ile birlikte farklı etnik kimlikten olanlar ve farklı dini gruplar kamusal alandan dışlanmışlardır. Atatürk İnkılaplarıyla birlikte kadına verilen haklarla birlikte kadınlar kamusal alanda daha görünür hale gelme fırsatı yakalamıştır. Devlet eliyle bir kamusal alan oluşturulmaya çalışılmıştır.

Türkiye'de 1923'ten bu yana kamusal alana ilişkin olarak uygulanan modelin egemenliği, 1980'li yıllara kadar sürmüştür ancak uygulanan kamu modeli, toplumun cemaatçi ve etnik farklılığa ilişkin yapısını ortadan kaldıramamıştır. 24 Ocak 1980 kararlarının uygulanması ve arkasından gelen askeri darbe sonrasında ekonomik,

sosyal ve siyasete ilişkin unsurların değişmesiyle birlikte devletin kamusal alandaki yeri tartişılmaya başlanmıştır. Türkiye’de 1990’lı yıllardan sonra İslamcı topluluk, kamusal alanda yavaş yavaş güçlü olmaya ilişkin olanakları yakalamıştır. Günümüzde kamusal alanı yetik olan kamusal alanda İslamcı aktörler rol oynamaya devam etmektedir (Onat, 2013:111).

Ülkemizde kamusal alanın devletin alanı olarak algılanması, toplum yapımızın çok kültürlü olması, toplumsal cinsiyet rolleri ve toplumda benimsenen değerlerle kamusal alana dair farklı tartişmalar yapılmaktadır. Çokkültürlü toplumlarda sorun, kamusal alandaki farklılıkların temsil edilememesidir. Türkiye Cumhuriyeti vatandaşlık temelli olarak kurulmuştur. Kökeni ya da inancı ne olursa olsun tüm Türkiye Cumhuriyeti vatandaşları eşit yasal haklara sahiptir.

Toplumsal cinsiyet rolleriyle birlikte kadınlığa ve erkeklığe farklı anlamlar yüklenmiştir. Kadınlar daha çok özel alana ait olarak görülürken; erkekler kamusal alana ait görülmüştür. Kadınlara atfedilen bu tanımlamalar sebebiyle kadınlar da kamusal alanda temsiliyet sorunu yaşamaktadır. Kamusal alanın eril yapısından dolayı erkekler tarafından dışlanmakta zaman zaman da şiddete(psikolojik olarak, fiziksel olarak) maruz kalmaktadır.

Kamusal alan herkesin alanıdır. İnsanların özgür oldukları bir alan olan kamusal alanda farklılıkların da yer bulma hakkı vardır. Herkese ait olan bu alanda farklılıklara, şiddet yerine uzlaşma ve iletişime daha çok yer vererek, farklılıkların da varlığını kabul ederek yaklaşılırsa kamusal alan daha sorunsuz bir alan olma özelliğine sahip olabilir.

2.2.3. Kamusal Alanın Cinsiyeti

Toplumsal cinsiyet, kadınlık ve erkeklik rollerine toplumların yüklediği anlamlarla ortaya çıkan cinsiyet kimlikleridir. Kadın ve erkek arasındaki farkların sadece biyolojik farklılıklarla açıklanamayacağını, sosyal ve kültürel değerlerin de bu farklılıklarda etkili olduğunu vurgular. Kadınlar, genellikle ev içi alanla, doğayla, annelik, eşlik rolleriyle tanımlanır ve özel alana ait olarak görülürken; erkekler, kültürle, akılla, dışsal alanla, kamusal alanla tanımlanır.

Toplumsal cinsiyet kavramı cinsler arasındaki eşitsiz ilişkilerin toplumsal bağlamlarına ve anlamlarına dikkat çekerek, cinsiyetin sadece biyolojik bir özellik olarak algılanmasını reddederler. Biyolojik doğanın yarattığı iddia edilen erkeklik ve

kadınlık özelliklerinin nasıl farklı toplumsal bağlamlarda farklı anlamlar kazanabildiğini gösteren çalışmaların artışı ile “biyolojik cinsiyet”in kolay tanımlanabilecek bir şey olmadığı daha netlik kazanmıştır(Sancar, 2016;176).

Rol, toplumun bireylere atfettiği, bireylerin yapmasını beklediği davranışlardır. Toplumsal cinsiyet rolleriyse, toplumun kadınlar ve erkekler için tanımladığı ve yapmalarını beklediği davranışlardır. Kadınlar ve erkeklerden rollerinin gereğini yapmaları beklenir. Belirlenen rollere uymak normal kabul edilirken, rolün gereğini yerine getirmemek anormal kabul edilir. Kadınlar için belirlenen roller, annelik, eşlik rolleri; erkekler içinse, evin geçimini sağlamak, düzenli bir iş bulmak, kamusal alana çıkmaktır.

Kadınlar ve erkekler arasında iş bölümü açısından da farklılıklar vardır. Cinsiyete dayalı iş bölümü, kadınların ve erkeklerin farklı işlerde deneyim kazanmalarınıdır. Kadınlar, ev işleri, yaşlı bakımı, çocuk bakımında deneyim kazanırken; erkekler, kamusal alanda ‘erkek işi’ olarak kabul edilen ücretli bir işte çalışma, kamusal alana çıkma, siyaset yapma gibi işlerde deneyim kazanırlar. Cinsiyete dayalı iş bölümüyle birlikte ‘kadın işi, erkek işi’ ayrımı ortaya çıkmıştır.

Kökeni Eski Yunan’a kadar uzanan kamusal alan ve özel alan ayrımında polis(kamusal alan), erkeğin alanı; oikos(hane, özel alan) ise kadının alanı olarak tanımlanmıştır. Toplamlar, erkek ve kadın arasına bir sınır çekmiştir. Kadınlar, doğayla, özel alanla, edilgenlik, uysallık gibi özellikler tanımlanırken; erkekler, kültürle, kamusal alanla, saldırganlık, girişkenlik gibi özelliklerle tanımlanmıştır. Sosyalleşme süreciyle kadınlara ve erkeklere öğretilen bu ayrımlarla kadınlardan ve erkeklerden bu ayrıma uygun davranmaları beklenmiştir. Kadınlar iş hayatına katıldıklarında hemşirelik, öğretmenlik, çocuk bakıcılığı, sekreterlik gibi alanlarda çalışırken; erkekler siyasette, mühendislikte, şirketlerde istihdam edilmektedir. Toplumsal cinsiyete dayalı ayırım mesleklerde ve istihdamda da kendini göstermektedir.

Sanayi devrimiyle birlikte hanenin üretim işlevini fabrikalara devretmesiyle ev ve iş yeri ayrılmıştır. Böylece çalışma alanı ve hane alanı olarak iki farklı alan oluşmuştur. Modern anlamda kamusal alan ve özel alan ayrışmasının oluşmasında bu ayırım etkili olmuştur. Özel alan dışıl bir özelliğe sahipken; kamusal alan eril bir özelliğe sahiptir.

On dokuzuncu yüzyılda ortaya çıkan endüstriyel kapitalist fabrika düzeninin yarattığı istihdam modeli modern yaşam tarzının ve onun cinsiyet rejiminin temeli olan egemen erkeklik tarzlarını yaratan önemli bir nedendir. Sınıfsal konumların cinsiyet ile ilişkisine istihdam açısından bakıldığında, ‘ekmek parası kazanan’, ‘aile geçindiren erkek’ in aldığı ücretin bütün aile için; ‘çalışan kadın’ın aldığı ücretin kendi ‘harçlığı’ olduğu klişesi ile karşılaşırız(Sancar, 2009;53). Bu durum erkeklerin yaptığı işlerin kamusal olarak görülmesine; kadınların yaptığı işlerinse özel işler olarak algılanıp görünmez olmasına sebep olmuştur.

Eril kamu, dişil aile-hane-özel alan ayrımı modern endüstriyel kapitalist toplumsallığın ruhudur. Özel-kamu ayrımına paralel olarak var olan üretim-yeniden üretim ayrımının da sınıf temelli olduğu kadar, hatta esas olarak cinsiyet temelli bir ayrım olduğunu ve sınıfsal ayrımların cinsiyet rejimi ile ilişkisini gösteren en ilginç örnekleri sunduğunu burada hatırlatalım(Sancar, 2009;53).

Ersöz(2015,80-102), Özel Alan/ Kamusal Alan Dikotomisi: Kadınlığın ‘Doğası’ ve Kamusal Alandan Dışlanmışlığı adlı çalışmasında kamusal alan ve özel alan arasındaki ayrımın ataerkil değerlerin de etkili olduğunu söyler. Kadınların kamusal alanın dışına itilmesinde ataerkil ideolojinin doğa/kültür ayrımından kaynaklandığını ifade eder. Bu ayrıma göre kadınlar doğurganlık özellikleri sebebiyle doğayla özdeşleştirilmiş. Erkeklerinse kültür ve uygarlığı temsil ettiği kabul edilmiştir. Bu kabullerden dolayı erkeğin görevi, kamusal alana çıkıp kültür üretmek, siyaset yapmak olarak tanımlanırken; kadınların görevi evlerinde kalıp çocuk doğurmak olarak belirlenmiştir.

Alanların cinsiyete denk gelmesi toplumsal yaşama katılma sürecinde de etkili olmuştur. Kamusal alanın eril cinsiyete sahip olması kadınların kamusal alana katılımında birçok sorunla karşı karşıya kalmalarına sebep olmuştur. Kadınların ev içi alanla sınırlandırılması ve yeniden üretim işleriyle(ev işleri, ücretsiz emeğe dayalı işler) tanımlanması kadınların kamusal alana çıkma konusunda kısıtlanmasına sebep olmuştur. Bu kısıtlamaların sebebi olarak kadınların doğası öne sürülmüştür. Kadın doğası gereği dışarıdaki hayata uygun değildir. Onun işi ‘annelik, eşlik görevlerini yerine getirmek ve neslin devamını sağlamak’ olarak tanımlanmıştır.

Genel olarak geleneksel toplumlarda olduğu gibi Müslüman toplumların kültürel geleneğinde de zaman içinde iki belirgin alan ortaya çıkmıştır: Erkek alanı ve

kadın alanı. Müslüman toplumlarda kamusal alan ile özel alan gibi iki farklı alan kadın ve erkekle tanımlanmış olarak, başka bir deyişle cinsiyet eksenli olarak ayrıştılar (Mernissi'den aktaran Çaha, 2017: 83). Kamusal alanla özdeşleşen erkek aynı zamanda siyasal otorite, ahlaki değerler, güç ve yetkiyle de özdeşleşmiş oldu. Oysa kadın özel alanda temelde kamusal alanın dışlayıcı normlarıyla bütünleşti. Kamusal alanda, eşitlik, karşılıklı ilişki, birlik, bütünsellik, kardeşlik, güven, aşk, haysiyet, Şeref gibi prensipler gelişti. Özel alandaysa kadına endekslenmiş olan namus, mahremiyet, kapalılık, haremlik ve selamlık, erkeğe sadakat, bağlılık ve itaat gibi değerler gelişti. Bunlar aynı zamanda aile içi ilişkileri belirleyen kültürel kodlar haline geldiler (Çaha, 2017: 83).

Özel alanla kamusal alanın iç içe geçişi modernleşmenin getirdiği bir şeydir. Bununla birlikte, kadınların özel alanın duvarlarını aşarak kamusal alanda yer alışı da yine modernleşmenin beraberinde getirdiği bir şeydir. Önceki bölümlerde analiz edildiği gibi Batı'da modern toplumun temelini atan siyasal düşünceler içinde kadına uygun görülen yer aileydi. Ancak kadınlar modernleşmenin getirdiği şartlara bağlı olarak, teoriye rağmen kamusal yaşam alanında yerlerini zamanla almayı başardılar. Bir bakıma yaşanan pratik hayatın kendisi teoriyi aştı ve kadınlar kendilerini aileyle sınırlayan teoriye rağmen ailenin duvarlarını aşarak kamusal alanda yerlerini aldılar(Çaha, 2017:90).

Ülkemizde modernleşme çalışmalarının tarihini Osmanlının son dönemlerine kadar götürmek mümkündür. Osmanlı Devleti, Avrupa'nın Rönesans, reform, sanayi devrimi gibi tarihsel gelişmeleri yaşamamış ve bu zamanın gerisinde kalmıştır. Zamanla Osmanlı milliyetçilik akımlarının etkisi, Osmanlı devletinin eski gücünü kaybetmesi gibi sebeplerle devleti dağılmaktan kurtarma çabaları olmuştur. Tanzimat Fermanı, Islahat Fermanı, Birinci ve İkinci Meşrutiyet gibi gelişmeler yaşanmıştır. Osmanlı devleti bu gibi gelişmelerle yüzünü Batı'ya dönmüştür. Bu gelişmeler Osmanlı döneminde kadınlar için önemli gelişmeleri beraberinde getirmiştir. Bu gelişmelerle hukuk, ekonomi, eğitim gibi alanlarda yapılan değişmelerin kadınlar için önemli getirileri olmuştur. Bu gelişmeler, kadınların kamusal alanda görünür olmasını sağlamıştır.

Sonuç olarak şunu söyleyebiliriz: Tanzimat'ın ilanı ile başlayan modernleşme sürecinde kamusal yaşamla özel yaşam arasındaki ayrımın temeline kadının kamusal alan çıkıp çıkmayacağı konusu yerleşmiştir. Kadının kamusal alana çıkmasıyla

birlikte geleneksel aile modelindeki mahremiyetin etrafındaki duvarlar çözülmüştür. Kadın konusunun özellikle bu noktada dönüştürücü bir rol oynadığını söylemek yanlış olmayacaktır. Kadını, ailenin mahrem duvarları arasında tutan geleneksel davranış kalıpları kadının kamusal alanla bütünleşmesiyle birlikte doğal olarak dönüşecektir. Bu yönüyle değerlendirildiğinde kamusal alanda yer almayı savunan Osmanlı kadın hareketinin, geleneksel bir toplumun temel değerlerini dönüştürücü bir role soyunduğunu söyleyebiliriz(Çaha, 2017:117).

Cumhuriyet dönemi modernleşme çabalarında kadınlar yapılan inkılapların taşıyıcı olarak görülmüştür. İnkılapların görünen yüzü kadınlar olmuştur. Medeni Kanunla birlikte kadınlar birçok hakka sahip olmuş, karma eğitime geçilmiş, kılık kıyafet devrimiyle kadınlar hem inkılapların taşıyıcısı hem de görünen yüzü olmuştur. Cumhuriyet ideolojisi kadınların kamusal alanda görünürlüğünü arttırmayı ve kadınların meslek sahibi olmasını amaçlamasına rağmen gerekli gördüğünde kadınların faaliyetlerine müdahale etmekten çekinmemiştir.1923 yılında Kadınlar Halk Fırkasının kuruluşuna yönelik çalışmalar ‘fırka’ sözcüğüne yapılan eril baskılar sebebiyle dönemin şartlarına uygun olmadığı söylenmiş ve kadınların cemiyet kurlmaları önerilmiştir. Türk Kadınlar Birliği de dünyadaki feministlerle iletişime geçip yükselen Nazi tehlikesine karşı bir bildiri yayımlayınca bu durumda eril zihniyetin hoşuna gitmemiş ve birlik kapatılmıştır.

1980’li yıllarda kamusal alan ve özel alan tartışmalarının yeniden gündeme gelmesini Nilüfer Göle: Modern Mahrem adlı kitabında dindar kadınların örtüleriyle kamusal alana katılma isteklerinin sebep olduğunu söyler. Kadınların bu taleplerinin din ve modernlik arasındaki ilişkiyi belirsizleştirdiğini, bu durumunsa tartışmalara sebep olduğunu ifade eder. Kamusal alan laik ve modern bir alandır. Din, kamusal alandan ayrılmış ve insanların vicdanlarına ait kabul edilmiştir. Dinin özel alana ait kabul edilmesiyle kadınların dini temsil eden örtüleriyle kamusal alana çıkması tartışmaları da beraberinde getirmiştir.

Türk düşünce tarihi, İslamcılar ve Batıcılar ile onların iki farklı toplum tasarısı arasındaki tartışmanın bir aynasıdır. Kadının konumu ise bu tartışmanın merkezinde yer almaktadır. Zira, Müslüman ülkelerde toplumun gidişatını ve modernleşme hareketlerinin sınırlarını belirleyen, kadının toplum içindeki yeridir. Bu nedenle, ‘kadın meselesi’ sadece kadınların yaşam koşullarına ilişkin olarak tanımlanmamakta, bir ‘kültür meselesi’, ‘medeniyet meselesi’ haline gelmektedir.

Gerçi Türk modernleşme sürecinin en görünür olgusu, İslamcı Patrimonyal bir imparatorluktan laik bir ulusal devlete geçilmesidir, ancak Batılılaşma düşüncesinin mihenk taşı olan kadının toplumsal yaşamdaki görünürlüğü ve kadın-erkek eşitliği fikri, Müslüman bir ülkede kültürel modelin yeniden tanımlanmasına yol açmıştır. İnsanlar arası, cinsiyetler arası ilişkilere yönelik kültürel değişimler, devlete ilişkin siyasi dönüşümlerden farklı olarak daha yavaş, daha ağır, belki daha az çarpıcı ama daha çok tortu bırakan bir tarih izlemektedir(Göle, 2019:48).

Sonuç olarak, cinsiyete göre alan tanımlamalarında kamusal alan erkeklerin alanı, özel alansa kadınların alanı olarak kabul edilmiştir. Bu kabul de kamusal alanın eril bir yapıya sahip olmasına ve kadınların kamusal alandan dışlanmasına sebep olmuştur. Modernleşmeyle birlikte kadınlar kamusal alanda daha görünür olmasına rağmen eril anlayışa uygun görülmeyen bir durumda baskıyla, kısıtlamayla karşılaşmaktadır. Kamusal alanın siyasetin ve devletin alanı olarak kabul edilmesi de kadınların bu alanda işlerini zorlaştırmaktadır. Kadınlar kamusal alanda görünürlüklerini arttırdıkları zaman annelik ve eşlik görevleri hatırlatılıp özel alanda varlık göstermeleri gerektiği vurgulanmıştır. Kadınlar kamusal alana ait görülmedikleri için dışlanmakta, baskıyla karşılaşabilmektedir.

Evde ev kadını/anne, dışarıda sosyal yardım gönüllüsü olan ‘‘modern kadın’’ kendi yaşamına ilişkin hak ve özgürlükleri ile taleplerini ‘‘kadın hakları’’ siyasetinin diline dönüştürmüş görünse de bunun sonuçları görünür değil. Demokratikleşme hâlâ vatandaşların devlet ile olan tahakküm-özgürlük ilişkisine gönderme yapıyor. Devlet merkezli siyaset, etnik ve sınıfsal iktidar ilişkileri ile bağlantılı tartışılıyor; cinsiyete dayalı iktidar ilişkileri toplumsal sorunların bir alt alanına hapsedilmiş olmaya devam ediyor. Devletin siyasal vesayet altında tuttuğu toplumsal kesimlerin sorunları ile kadınların eril vesayet altında olması birlikte tartışılması gereken özgürlük meseleleri haline dönüşmüş değil. Türkiye’de hâlâ modernliğin, demokrasi ve özgürlükler söyleminin üst sesi hep erkek; kadınlar konuşmaya başlayınca çoğu zaman ‘‘aile kadını söylemi’’ içinden konuşmaya zorlanıyorlar; aksi takdirde dikkate alınmayabiliyorlar (Sancar, 2017:318).

2.3. MEKÂN SOSYOLOJİSİ

İnsanın zaman ve mekândaki eylemlerinin toplumsal izdüşümünü araştıran sosyoloji, yer(zemin) ve mekânın, insan ve topluma etki derecesini dikkate alır. Yer, mekân ve coğrafya, insanın belli bir yerde, zeminde, mekânda eylemlerini gerçekleştirmesinden ötürü dikkatle irdelenmeyi hak etmektedir. Eylemlerin gerçekleşme imkânı olan mekânsal boyut, insanın yönelimlerini de etkiler. Bundan dolayı mekân, tıpkı zaman gibi insan eylemlerini anlamada temel bir kategori ve analiz birimi olarak öne çıkar(Alver, 2013:11).

Mekân öncelikle kendisini fiziksel olarak sunmaktadır, ancak mekâna anlam kazandıran insan ilişkilerinin niteliği, bu ilişkilere hayat veren ekonomik- sosyal-kültürel- inançsal değerler sistemidir. Mekânın fiziksel boyutu verili iken, sosyal boyutu üretilmiştir/yaratılmıştır(Bal, 2015:254).

Mekân, çeşitli bilimlerin(yer bilimleri, coğrafya, doğa bilimleri, sosyoloji vs.) ilgi odağında olan bir konudur. Mekânla ilgili bu alanlarda yazılmış tezler, makaleler, çeşitli çalışmalar görmek mümkündür. Mekânın doğa, çevre, mühendislik, yer ya da doğrudan bir mekânı kast edecek şekilde değerlendirilmesi karışıklıklara sebep olabilmektedir. Mekânın bu bilimlerde yapılan çalışmalardaki gibi anlamı olsa da mekân aynı zamanda özgün ve eylemlilik alanı olan bir yapıya sahiptir. İnsandan, insani ilişkilerden bağımsız değildir. Bu yüzden mekânın toplumsal bir yanı da vardır.

İnsan doğayla sürekli etkileşim halinde olan yapısı gereği doğada verili olan alanlarda yeni mekânlar üreten, var olan mekânları değiştirip kendi yorumunu katan bir canlıdır. Binalar, parklar, bahçeler, evler, camiler insanların doğaya elinin değmesiyle üretilen mekânlardan sadece bazılarıdır.

Mekân, fiziki bir olgu olmasının yanında sosyal olayların geçtiği, toplumsal olayların ve değişimlerin görünürlük kazandığı sosyal yanı olan bir olgudur. Mekân sadece üretim araçlarıyla değil toplumu oluşturan ilişkiler aracılığıyla da anlamlandırılabilir.

İnsan, duygu ve değer yüklü bir canlıdır. Bu özelliğini mekâna da yansıtır. Mekânlara duygular yükler, değer katar. Mekânları kendisinin ve kimliğinin göstergesi sayar. Mekânla duygusal bir bağ kurar. Mesela kendini iyi hissettiği, mutlu olduğu mekânlar vardır veya boğucu bir havası var, ruhum sıkıldı dediği mekânlar

vardır. Mekânlar değerden ve insanların dünya görüşünden bağımsız değildir. Kapitalizmin hakim ideoloji olduğu ve yaygın olduğu bir zamanda yaşamaktayız. AVM'ler de kapitalizmin getirdiği olan tüketim kültürünün en bilindik mekânlarından bir tanesidir. İnsanlar tarafından üretilmiş, kendine has dokusu, kültürü olan ve insanların sosyalleştiği kimi zaman vakitlerinin çoğunu geçirdikleri mekânlardır.

Mekân, kültürün bir göstergesi, temsilcisidir. Devletler ya da toplumlar kendi kültürel özelliklerini mekânlar aracılığıyla simgeleştirir. Örneğin, Osmanlı kültürünü yansıtan camiler, modern kültürün eseri olan gökdelenler kültürün simgesel halidir. Hâkim kültür, mekânını üretir ve simgeleştirir.

Sosyolojik yaklaşım mekânsal üretimler ile toplumsal yapı arasında bir bağ kurar. Toplum mekânsal bir alan olarak öne çıkartılır. Birçok kuramcının belirttiği gibi her toplum aynı zamanda mekânsal bir organizasyondur. Böylesi bir çaba ve düzlemde oluşan mekân sosyolojisi de mekânı toplumsal bir kategori şeklinde kabul ederek kendi araştırmasını gerçekleştirmektedir(Bal, 2015:254).

Mekân, toplumsal ilişkilerin gerçekleştiği, kültürün simgesel hale geldiği, toplumsal ilişkilerden, değerden bağımsız olmayan bir alana karşılık gelir. Bu özelliklerinden dolayı mekân boş, nötr, yansız bir özellik taşımayıp üretilen ve ilişkilerden bağımsız olmayan, toplumsal bir alan olarak karşımıza çıkmaktadır.

Mekân kırdaki ve kentte farklılık gösterir. Kırsal mekânları ve kentin mekânları farklıdır. Sosyal bilimlerde çok söz söylenmiş ikiliklerden bir tanesi de kırsal alan/ kentsel alan dikotomisidir. Tarihsel süreçte insanlar kentte ve kırdaki farklı mekânlar oluşturmuştur. Kent hayatı hızın hakim olduğu, insanların bir yerlere koşturmakla meşgul olduğu, farklılıkların bir arada olduğu, hayat temposu yüksek bir havası varken; kırdaki hayat daha yavaş, birbirine benzeyen insanların bir arada olduğu, daha samimi ilişkilerin kurulduğu yerdir. Gökdelenler, spor salonları, avmler, müzeler kentin mekânlarıyken kırdaki bu mekânlara rastlamak pek mümkün değildir.

Mekân sosyolojisi, mekân kavramını, onu yapılandıran, oluşturan, belirleyen, biçimlendiren, dönüştüren, farklılaştıran toplumsal, siyasi, ekonomik ve kültürel etmenlerle birlikte analiz etmektedir. "Zira toplumsala dair zihinsel arketipler, bilişsel haritalar mekâna sinmiştir ve mekânsal olan, yaşamın, tarihin, bellek ve kimliğin konfigürasyonlarıyla bizi yüzleştirir, bir bakıma zamanın ruhuna bizi tanık kılar. Toplumun tüm görüngü noktaları ya da kırsallık, kentsellik, grupsallık, aidiyet

bağlamları, kimliksel ve törensel patriklerin hepsi mekânsal alan içinde inşa olur.(...)Mekân, toplumsallığın, politik olanın, kültürel ve düşünsel imgelerin sindiği, vücut bulduğu bir alana karşılık gelir. Bu yönüyle nötr bir form değil, aksine, politiktir ve toplumsallığın türlü ifade araçları için işlevsel bir araç durumundadır(Aytaç'tan aktaran Alver, 2013:23).

Köksal Alver'in Siteril Hayatlar adlı çalışmasında da bahsettiği gibi sosyolojide mekân çalışmaları yeni bir alan değildir. Klasik sosyologlardan beri mekâna dair çeşitli çalışmalar yapılmıştır. Klasik sosyolojide mekân çalışmaları daha çok coğrafya alanında yerleşim yerleri üzerinedir yani kasaba ve kent mekânları üzerinedir. Marx, Weber, Durkheim, Simmel gibi kurucu isimlerin kent ve kasaba önemli tartışma alanlarıdır. Marx, kapitalist sanayileşmenin etkisiyle kasaba ve köylerin nasıl endüstriyel hale gelmesi ve aşırı büyümesiyle ilgilenmiş, Durkheim, organik ve mekanik dayanışma aracılığıyla mekân analizleri yapar, Weber, ortaçağ kenterinden modern kentlere geçiş süreci üzerine analizler yapar, Simmel ise 'Metropol ve Zihinsel Yaşam', 'Köprü ve Kapı' gibi yazılarıyla metropol yaşamı üzerinden mekân ve insan ilişkileri üzerine çalışmalar yapmıştır.

Amerikan sosyolojisinin önemli oluşumlarından bir tanesi olan Chicago Okulunun 'kenti sosyal bilimlerin laboratuvarı' olarak görmesiyle kent ve kentsel mekânlar sosyal bilimlerin ilgilendiği mikro alanlardan bir tanesi olmuştur. Park, Wirth, Burgess gibi önemli temsilcilere sahip olan bu okula göre kenti sadece fiziki bir yapı olarak görmeyip kültürel ve toplumsal yönden de kenti incelemek gerekir. Mekânsal yapılar kültürel bir oluşumdur ve belirli bir hayat görüşünün ve kültürün etkisiyle oluşturulmuştur. Chicago Okulunun geliştirdiği 'Ekolojik Yaklaşım'a göre, insanların çevreye uyum sağlaması biyolojik süreçlerle ilişkilidir. Kentsel mekânların kullanımı ve dağılımı sosyal sınıfların güçlerine göredir. Örneğin; işçiler, suçluların ve daha yüksek sınıflarda olan insanların kentte yaşadıkları alanlar farklılık göstermektedir. İşçiler, suçlular sınıfı gecekondualarda, çöküntü alanlarında yaşarken; daha yüksek sınıflarda bulunanlar kentin gözde mekânlarında yaşamaktadır. Kentsel mekânların sınıflara göre dağıldığını öne sürmüşlerdir.

Mekân toplumsal boyutuna dair değerlendirmeler yapan bir başka isimse David Harvey'dir. Harvey, Postmodernliğin Durumu adlı çalışmasında mekânın kapitalist süreçlerini ve kapitalizmin etkisiyle mekânın nasıl dönüştüğüne bakar. 'Her şeyin bir zamanı ve mekânı vardır' algısının kaybolduğunu söyler. Yeni dönemdeki

zaman ve mekânı anlatmak için ‘zaman-mekân sıkışması’ kavramını kullanır. Zaman ve mekânın niteliğinde öyle değişimler meydana gelir ki bazen dünya görüşümüzü köklü bir şekilde değiştirmemiz gerektiğini söyler.

“Sıkışma” terimini kullanıyorum çünkü bir yandan kapitalizmin tarihine hayatın hızının artışı damga vururken, bir yandan da mekânsal engellerin dünya sanki üzerimize çökecekmişcesine aşıldığını sağlam biçimde iddia etmenin mümkün olduğunu düşünüyorum.(...) Mekân telekomünikasyonun yarattığı bir ‘küresel köy’ e ve ekonomik ve ekolojik karşılıklı bağımlılıklardan örülmüş bir ‘uzay gemisi dünya’ ya doğru küçüldükçe ve zaman ufkumuz sonunda içinde bulunduğumuz andan başka bir şey kalmamacasına kısaldıkça(şizofrenin dünyası), mekânsal ve zamansal dünyalarımızın sıkışması duygusunun hakimiyetiyle başa çıkma zorunluluğuyla karşı karşıya kalırız(Harvey, 2014:270).

Şekil 2.1. Postmodernliğin Durumu (Harvey, 2014: 271)

Küreselleşmeyle birlikte mekânların ve coğrafyaların da sınırları aşılmıştır. Artık bir yerden bir yere gitmek daha kolay ve daha hızlıdır. Bu hızla birlikte dünyanın giderek küçüldüğü ve küresel bir köy haline geldiğini söyleyebiliriz.

Mekânsal ve zamansal pratikler hangi toplumda olursa olsun birçok karmaşıklık ve incelik içerir. Bu pratikler toplumsal ilişkilerin yeniden üretimi ve dönüşümü süreçleriyle bu denli yakından ilgili olduklarına göre, bunları betimlemenin ve kullanımları hakkında genellemeler yapmanın bir yolunu bulmak zorundadır. Toplumsal değişimin tarihi bir ölçüde, mekân ve zaman anlayışları ve bu anlayışların koşulabilecekleri ideolojik kullanımlar aracılığıyla kavranabilir. Üstelik toplumu değiştirmek isteyen herhangi bir proje, mekânsal ve zamansal anlayış ve pratiklerin dönüşümünün karmaşık ağını kavramak zorundadır(Harvey, 2014:246).

Harvey'in de ifade ettiği gibi toplumu değiştirmek ve dönüştürmek isteyen projeler, zamansal ve mekânsal anlayış pratiklerinin karmaşık ağını çözmek zorundadır. Toplumsal değişimlerin ve dönüşümlerin izlerini ilk olarak mekânsal pratiklerde görmek mümkündür. Tıpkı hâkim iktidarların kendi görüşleri doğrultusunda mekânlar üretmesi veya var olan mekânların isimlerinin değiştirilmesi gibi. Ülkemizde de bu duruma ait çok sayıda örnek vardır. Örneğin; Kurtuluş Savaşı'nın simgesi sayılan kişilerin isimlerinin sokak adı, cadde adı, meydan ismi olması. İktidar olan partinin benimsediği ideoloji doğrultusunda şehirde değişiklikler, düzenlemeler yapması gibi örnekleri çoğaltmak mümkündür.

Mekânsal ve zamansal pratikler toplumsal meseleler karşısında hiçbir zaman tarafsız değildir. Bunlar bir tür sınıfsal ya da başka türden toplumsal içeriğin ifadesidir ve çoğu zaman yoğun bir toplumsal mücadelenin konusudur(Harvey, 2014:269). Harvey, mekâna dair bu incelemelerini kapitalist süreçler üzerinden yapar. Mekânın toplumsal ilişkilerden bağımsız olmadığını, bir kültürün, değerler sisteminin olduğuna göre mekânın tarafsız olduğunu ve toplumsal ilişkilerden bağımsız olduğunu söylemek mümkün değildir.

Alver, (2013,22-34), Michel Foucault, Jean Baudrillard ve Bauman'ın da mekân üzerine görüş bildirdiklerini söyler. Foucault'un mekânı temel referans alanı olarak gördüğünü, mekânın boşluk olmadığını çünkü insanın boşlukta yaşayamayacağını ifade eder. Foucault, mekânı güç ve iktidar bağlamında ele alır ve

mekânın gücün kurumsallaşmasıyla ifade edilmiş görüntüler olduğunu söyler. Hapishaneler, akıl hastaneleri, okul gibi mekânlar üzerinden çalışmalar yapmıştır.

Bauldrillard, temelde mekân sosyolojisiyle doğrudan ilgili çalışmalar yapmasa da mekândaki değişim ve dönüşümlerle dolaylı yoldan ilgilenmiştir. Gerçekten daha gerçek olan simülasyonlar ve bu simülasyonların oluşturduğu mekânlarla ilgilenmiştir. Simülasyonlar artık gerçekten daha gerçek bir haldedir. Bu simülasyonlar aracılığıyla sanal gerçeklik ve mekânlar üretildiğini söyler. Bu üretilen gerçekten daha gerçek olan simülasyonlara da Disneyland, hipermarketler, vitrin gibi mekânları örnek verir. Bu mekânlar üzerinden Amerika toplum yapısını anlamaya çalışır. Bu yönüyle de dolaylı yoldan da olsa mekân çalışmalarıyla ilgilenmiştir.

Bauman, mekânın basit bir yapıda olmadığını aksine üzerine kafa yorulması gereken bir alan olduğunu söylemiştir. Mekânın, bilişsel, estetik ve ahlaki mekânlaştırmasının ve bu üç alanın etkileşimiyle oluşan bir yapı olduğunu söylemiştir. Bilişse mekân, bilginin edinilmesi ve dağıtımıyla düşünsel yoldan inşa ediliyorsa, estetik mekân merak ve deneysel yoğunluk arayışının kılavuzluğundaki dikkatle duygusal olarak çizilir, ahlaki mekânsa hissedilen/üstlenilen sorumluluğun eşitsiz bir dağılımıyla inşa edilir(Bauman'dan aktaran Alver, 2013:33).

Türk sosyolojisinde mekân tartışmalarını, bir genellemeyle iki ayrı düzlemde ele almak mümkündür. İlki, klasik sosyolojide yoğun bir şekilde irdelenen coğrafya, yer, bölge, kent, köy, kasaba gibi farklı süreçleri analiz eden düzlemdir. Daha çok köy sosyolojisi ve kent sosyolojisi bağlamında köy toplumu, köy toplumsal yapısı, kentleşme, kentsel yapı, gecekondu, göç gibi hususlar tartışılmaktadır. Bu konuda Türkiye'de hatırı sayılır bir literatür olduğu bilinmektedir. Başta Ziyaeddin Fahri Fındıkoğlu, Niyazi Berkes, Behice Boran, İbrahim Yasa, Amiran Kurktan Bilgiseven, Mübeccel Belik Kıray, Muzaffer Sencer, Korkut Tuna gibi sosyologlar olmak üzere daha birçok isim bu literatürde öne çıkmaktadır(Alver, 2013:34).

Türk sosyolojisinde mekân tartışmalarının ikinci düzlemiyse mekân sosyolojisi etrafında izlenmektedir. Özellikle mekânsal süreçler, pratikler, biçimler etrafında yoğun bir tartışmanın sürdüğü dikkat çekmektedir. Başta mimari ve mekân kavramları olmak üzere değişik biçimler belli bir anlam gözetilerek araştırılmaktadır. Ev/konut(gecekondu, apartman), mahalle, sokak, cadde, park, vitrin, alışveriş merkezleri ve benzeri daha özel/dar mekânlar, bir kültürel alan olarak

irdelenmektedir. Günümüz sosyolojisinde bu yeni düzlemde ortaya konan çalışmaların sayısız örneğini bulmak mümkündür(Alver, 2013:34).

Yeni sosyoloji tartışmalarında zaman ile birlikte mekân da dikkate alınmaktadır. Sosyoloji hem zamansal hem de mekânsal olayları analitik bir gözle irdelemektedir. Mekân tartışmalarının paralelinde gelişen mekân sosyolojisi, mekâna, mekânsal organizasyonlara, mekânsal süreçlere, mekânsal dönüşümlere ve mekânsal biçimlere farklı bir gözle bakmanın yolunu aralamaktadır. Mekânın insan, kültür, inanç ve toplum gerçekliği etrafında araştırılması, okunması, analiz edilmesi gerektiğini hatırlatmaktadır. Mekân sosyolojisi, yaşanan yerin çok yönlü değerlendirilmesini salık vermektedir. Bu yönüyle sosyolojik analize yeni bir pencere açtığı rahatlıkla söylenebilir(Alver, 2013:34).

2.3.1. Lefebvre’de Mekân Anlayışı

Lefebvre, mekâna Marksist gözle bakan düşünürlerden bir tanesidir. Mekânın toplumsal bir ürün olduğunu, boş, içeriksiz, pasif olarak algılanmaması gerektiğini, toplumsal ilişkilerle ilişkili olduğunu söyler. Lefebvre, mekânın üretilen bir yapısının olduğunu söyler. Üretimden kast ettiği şey ise ekonomik olarak üretim değildir. Üretimden kastı şehir meydanları, şehir merkezleri, kurumları üretmek gibi toplumla ilgili şeyleri üretmektir. Lefebvre, mekânın değişken ve karmaşık bir yapısı olduğunu ve toplumsal ilişkilerden bağımsız olmadığını söyler.

Lefebvre’nin Mekânın Üretimi adlı eserindeki görüşleri mekâna nasıl baktığını ve nasıl tanımladığını anlamamız açısından oldukça önemlidir. Lefebvre, mekânın ihmal edilen bir alan olduğunu söyler. Bilimlerin mekânı incelerken başka kavramların içine yerleştirip net bir tanımı yapılmadan incelendiğini ifade eder. Mekânın toplumsal bir ürün olarak kavranması kolay değildir çünkü mekân yeni ve öngörülmemiş soruları içermektedir ve mekânın net bir tanımı yapılmamıştır.

Mekân ilişkiler biçimini içermektedir. Bu yüzden de pasif, boş bir şey olarak düşünülemez. Bir ürün olarak mekân, etki ya da tepki yoluyla bir şekilde mekâna müdahale eder. Mekân tek başına bırakılabilecek, statik bir kavram değildir. Ürün ve üretici olma özelliğine sahip olan mekân ekonomik ve toplumsal ilişkilerin dayanağıdır.

Mekân üretim tarzına hâkim olamasa da üretim kavramını toplumsal pratiklerle ilişkilendirir ve bu iki kavramı birbirine bağlar. Her zaman kendi mekânını

üretmiştir. Örneğin modernite. Modernite kendi mekânlarını üretmiştir. Modern mekânların sahip olduğu bazı özellikler vardır; homojenlik, parçalılık, hiyerarşiklik gibi. Hâkim olan ideolojiler ve dönemler kendi mekânlarını üretmiştir.

Lefebvre, Mekânın Üretimi adlı eserinde benimsediği temel tezi; üretim tarzının bazı toplumsal ilişkilerle birlikte kendi zamanını ve mekânını üretmesidir. Kapitalizmin tüm çelişkilerine rağmen kendi mekânını ürettiğini ama sosyalizmin aynı başarıyı gösterip göstermediği sorguluyor. Eğer sosyalizm kendi mekânını üretilmediyse bunun sebebinin henüz somut olarak var olmadığından kaynaklandığını söyler. Ulusal olanın ve yerel olanın birleştirildiği bir mekânın dünya ölçeğinde oluşma eğiliminde olduğunu ifade etmektedir.

Lefebvre'ye göre toplumsal mekân, toplumun mekânıdır ve mekân üretmek bir süreci kapsar. Lefebvre, algılanan mekân, tasarlanan mekân ve yaşanılan mekân olmak üzere üç tür mekândan bahseder. Algılanan mekân, nesnel, insanların günlük yaşamlarını içeren somut mekânlardır. Görülebilir ve gözlemlenebilir mekânlardır. Tasarlanan mekân, mekânın zihinsel yorumunu ifade eder. Soyut bir yapısı vardır. Mimarların, şehir planlayıcılarının zihinlerinde oluşturdukları mekânları ifade eder. Yaşanılan mekân, kişilerin günlük hayatlarını deneyimledikleri mekânlardır. Tasarlanan ve algılanan mekânın karışmış halidir.

Lefebvre, mekânın üretildiğini söyler ve buradaki üretim kavramı ekonomik olarak üretimden farklıdır. Üretimden kast edilen şey; kim üretiyor, neden, nasıl ve kim için üretiyor gibi sorulara verilen cevaplarla üretim kavramını açıklamaya çalışır. Toplumsal mekânın çok fazla bilgiyi içerir bu yüzden de basit bir yapıya indirgenemez.

Lefebvre, mekânın sadece kültürle, doğayla veya tarihle açıklanmayacağını mekânın toplumsal gerçeklik ve toplumsal, ilişkilerden bağımsız olmadığını söyler. Mekân içindeki ilişkilerin önemine vurgu yapar. Mekân üretici güçlerden, onu şekillendiren teknik bilgiden, doğadan, devletten ayrılamaz. Bu yüzden bir tane toplumsal mekândan değil farklı farklı toplumsal mekânlardan söz edebiliriz. Mekânların iç içe geçen bir yapısı vardır. Lefebvre'ye göre mekân yapı bilgisidir. Mekânın boş, yansız, sabit ve nesnel olarak görüldüğünü ve bu bakış açısının hatalı bir bakış olduğunu ifade etmektedir.

Zaman kavramı da mekâna dahildir ve her zaman kendi mekânlarını üretir. Mekân bir zamanı içerir zaman da mekânı. Mekân boş değildir. Mekânların anlamları ve tarihleri vardır. Mekânları çalışırken toplumsal ilişkilerin önemi büyüktür. Mekân, yansız, sabit, boş bir alan değildir. Mekânı bir üreten vardır. Mekânlar iç içe geçmiş ve çoklu ir yapıya sahiptir. Hâkim hegemonya zamanını ve mekânını mutlaka üretir. Fikirlerin, ideolojilerin etkin olması için mekânlarını üretmeleri ve somut hâle gelmeleri gerekmektedir. Bu konuda kapitalist sistem gayet başarılıdır. Aynı başarıyı sosyalizm yakalayamamıştır. Günümüzde kapitalist sitemin zamanını yaşarken bu sistemin ürettiği mekânları(en somut örneği avmler) kullanmaktayız. Kapitalist sistem mekânlarını üretmiştir çünkü hâkim hegemonya mekânla somutlaşır. Mekân, toplumsal ilişkilerden ve üretim ilişkilerinden bağımsız değildir.

Toplumsal cinsiyet beklentilerine göre kadınlar ve erkeklerin mekânı kullanım biçimleri farklılık göstermektedir. Kadınların özel alanla, erkeklerinse kamusal alanla tanımlanmasıyla oluşan kamusal ve özel alan arasındaki gerilimli ilişki toplumsal mekânlara da yansımıştır. Mekânlaşma sürecinde erkeklerin baskın olduğu mekânlarda kadınlara düşen ikincil konumda olmaktır. Kadınlar kamusal alanlara çıktıkları zaman cinsiyet rollerine uygun görülen mekânları daha çok kullanmaktadır. Kadınların uygun görüldüğü işler olan düğün, kermes gibi faaliyetlerin yapıldığı veya evi de içine alması sebebiyle mahalle gibi mekânları kadınlar daha çok kullanırken; kamusal alanın eril yapısından dolayı erkekler dışarıda herhangi bir mekânda daha görünür olabilmektedir.

Mekân, üretilen, yansız olmayan, hâkim ideoloji tarafından üretilen ve toplumsal ilişkilerden bağımsız olmayan yapısı gereği cinsiyet rollerinden ve cinsiyete dayalı ilişkilerden de bağımsız değildir. Mekânlar da belirli cinsiyet kalıplarına göre şekillenmiştir. Mekânlar kadınların ve erkeklerin davranışlarını etkilerken; kadınlar ve erkekler deneyimleriyle mekânlara anlamlar yükleyip mekânları yeniden tanımlamaktadır. Ayten Alkan'ın derlediği Cins Cins Mekân isimli çalışması kentsel mekânların cinsiyet dinamiklerle ele alınması üzerine güzel bir örnektir. Ayten Alkan bu çalışmasının Giriş kısmında feminist çalışmaların da etkisiyle oluşmuş olan mekân çalışmalarıyla/ kadın(cinsiyet) çalışmalarını birleştirme çabalarına dair çalışmalar yapılırsa da ülkemizde bu alanda görülen literatür boşluğundan bahseder. Cins Cins Mekân adlı eseriyle de hâlâ cinsiyetli literatür boşluğu olduğunu söylediği bu alanda dağınıkta olsa ortaya çıkmış olan 'mekânın

cinsiyeti' denebilecek çalışmaları bir araya getirip bu alana kaynak sağlamayı amaçlamıştır.

Marksist geleneęin etkisiyle Harvey, Lefebvre, Castells gibi dūřunūrlerin etkisiyle mekânın ūretim sūreleri yansızlıktan kurtarılmıř, toplumsallık, ideoloji, iktidar ve politikayla yeniden iliřkilendirilmiřtir. Toplumsal bir ūrūn olan mekâna cinsiyetçi sūreler ve toplumsal mekânlar baęlamında bakmanın gōz ardı edilip mekân çalıřmalarının kapitalist ūretim iliřkilerine ve bu baęlamda sınıfsal iliřkilere odaklanılmıřtır.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

ARAŞTIRMA YÖNTEMİ

3.1 YÖNTEM

Bu çalışmada nitel araştırma yöntemlerinden olgu bilim deseni olarak da ifade edilen fenomenoloji yaklaşımı kullanılmıştır. Bu fikir Alman filozof Edmund Husserl tarafından geliştirilmiştir. Alfred Schutz ise Husserl'in teorisini Mead'in fikirleriyle birleştirerek fenomenolojiyi yorumcu sosyolojiye dönüştürmüştür. Fenomenoloji, algı nesnesidir. Fenomenolojik yaklaşımda Alman geleneğinin etkisi görülür. Ortak anlamlar üzerinde durulur ve deneyimler önemlidir. Fenomenolojik yaklaşıma göre, sosyal dünya, yaşanan deneyimlerle öğrenilen dinamik bir yapıya sahiptir.

Fenomenoloji, insan bilincinin ve insanların içinde yaşadıkları dünyayı yorumlama biçimlerinin araştırılmasıdır(Slattery, 2017:232). Fenomenologlar için sosyal dünya asla değişmez veya herkes için aynı yapıda olan bir dünya değildir. İnsanların yorumlarıyla veya anlamlandırmalarıyla oluşan göreceli bir dünyadır. Suç ve aşk gibi kavramlar insanların oluşturduğu, varoluşları insanların onlara yüklediği anlamlara ve yorumlara bağlı olan kavramlardır. Örneğin, aslında suç diye bir şey yoktur. Suç insanların eylemlerinin belirli durumlarda yorumlanmasıdır. Birini öldürmek cinayet olabileceği gibi kahramanlıkta olabilir. İnsan bilgisi görecelidir.

Pozitivist analizde betimlenenin aksine, toplum, kendine ait bir varoluşa sahip orada bir şey değil, aksine, gündelik yaşantılarımız sırasında ritüellerimiz, etkileşimlerimiz ve diğerleriyle paylaştığımız ortak kabullerimiz aracılığıyla yarattığımız ve yeniden- yarattığımız bir şeydir. Bu yorumlama ve iletişimin anahtarı dildir ve kendi toplumumuzun genel kabullerini/ sağduyusal bilgilerini sosyalleşme aracılığıyla öğreniriz. Sosyal dünya diğerleriyle birlikte yaşanan deneyimlerle öğrenilen bir dünyadır(Slattery, 2017:232).

Sosyal dünya 'orada' kendine ait bağımsız bir hayata sahip bir şey değildir, aksine yaşayan aktif üyeleri tarafından her gün yaratılan ve yeniden- yaratılan ve ortak anlayışlar ve ilişkiler temelinde yaşantıları biçimlendiren sürekli değişim halindeki canlı bir sosyal deneyimdir. O 'bir Yaşantı- Dünyası', gündelik deneyimler ve kültür dünyasıdır. Hayatın anlamı, üyelerinin ona yaşarken her zaman bilinçli ve aktif olarak yükledikleri anlamdır(Slattery, 2017:234),

Bu yüzden, fenomenolojinin ilgi odağı, gündelik hayat, geleneksel sosyolojinin hayatın daha alışılmadık yahut olağandışı ve heyecan verici yanlarını araştırırken sorgulama gereği duymadığı normaldir. Sosyal dünya bir keşmekeş ve girdap olsa da istikrarlıdır ve gündelik bir bilgi stoku etrafında inşa edilen temel bir yapıya sahiptir. Dünyanın nasıl işlediğini ve insanların dil, kültür ve sürekli paylaşılan anlamlar aracılığıyla ilettikleri şeylerle nasıl bir ilişki içinde olacakları konusunda pratik bir anlayış içerir(Slattery, 2017:234).

Gündelik bilgimiz sabit değildir. Sürekli değişebilen, dönüşebilen, akış halinde olan bir yapıya sahiptir. Tıpkı Marksist düşünürlerinde etkisiyle mekân kavramının yansız, sabit, boş bir alan olarak görülmekten kurtulup mekân kavramına olan ilginin artması gibi fenomenolojinin de etkisiyle gündelik hayatının sıradan gibi görülen yapısının da ilgilenmeye değer bir alan haline geldiğini söyleyebiliriz. Bu çalışmada; kadınların kamusal mekânları nasıl anlamlandırıldığı, gündelik hayatlarında neler yaşadığı, kamusal mekân deneyimlerinin nasıl olduğuna, kadınların kamusal mekân tecrübelerinde toplumsal cinsiyet rollerinin etkisinin olup olmadığına fenomenolojinin gözüyle bakılmaya çalışılmıştır.

3.2. ARAŞTIRMA MODELİ

Kamusal alanın eril bir nitelik taşımasından yola çıkarak Derinkuyu ilçesindeki kadınların kamusal mekân deneyimlerine bakmayı ve kadınların kamusal mekânlarda sorun yaşayıp yaşamadığını, eğer sorun yaşıyorsa bu durumda toplumsal cinsiyet rollerinin ne derece etkili olduğunu, kadın ve kamusal alan arasındaki sorunlu ilişkinin neden kaynaklandığını bulmayı amaçlayan bu çalışma açıklayıcı araştırma niteliği taşımaktadır. Açıklayıcı araştırma, ana amacın olayların neden gerçekleştiğini açıklamak ve kuram oluşturmak, ayrıntılandırmak, genişletmek ya da test etmek olduğu araştırmadır(Neuman, 2017: 54). Bu çalışmanın modelinin belirlenmesinde Neuman'ın tanımı etkili olmuştur. Açıklayıcı araştırmalar nedenler ve amaçlar arar. Bu sebeple konuya uygunluğu göz önünde bulundurularak bu çalışmada açıklayıcı araştırma tercih edilmiştir.

3.3. EVREN VE ÖRNEKLEM

Bu çalışmanın evreni Nevşehir ili olarak belirlenmiştir. Saha çalışmasının yapılacağı yer olan örneklem ise Derinkuyu ilçesinin merkezinde yaşayanlar olarak belirlenmiştir. Fakat Pandemi sürecinden kaynaklı yaşanan olumsuzluklardan dolayı

araştırmanın örnekleminin kapsamında daraltmaya gidilmiştir. Örneklem ise Derinkuyu'nun on mahallesini kapsamak yerine mahallelerinden bir tanesi olan Cumhuriyet Mahallesi ve bu mahalleye yakın olan Fatih Mahallesi, Namık Kemal Mahallesi ve Demirci Mahalleri ile sınırlandırılmıştır.

Katılımcıların araştırmaya dâhil edilmesinde ise, katılımcıların bu mahallelerde ikamet ediyor olması, çalışmaya gönüllü katılmaları ve görüşme sorularını anlayabilecek bilişsel bilgi düzeyine sahip olmasına dikkat edilmiştir.

3.4. VERİ TOPLAMA TEKNİKLERİ

Kadınların kamusal mekân deneyimlerinin nasıl olduğu, kamusal mekânlara cinsiyetçi gözle bakmayı amaçlayan bu çalışma kapsamında nitel araştırma yöntemlerinden bir tanesi olan görüşme tekniği kullanılmıştır. Derinkuyu'da yaşayan kadın ve erkeklerle ama kamusal alanın ağırlıklı olarak erkek egemen yapısından dolayı kadınların kamusal mekânlarda daha çok sorun yaşadığı göz önünde bulundurularak ağırlıklı olarak kadınlarla konuya dair soruların olduğu form çerçevesinde görüşmeler yapılmıştır. Görüşmecilerin yanıtları, anlattıkları not alma yoluyla kayda geçirilmiştir. Görüşme tekniği, karşılıklı konuşmaya, karşılıklı iletişime dayalı bir tekniktir. Görüşme tekniğinin seçilmesinde kadınların konuya dair görüşlerini, deneyimlerini varsa hikâyelerini anlatmaya daha elverişli bir teknik olması etkili olmuştur.

3.5. VERİLERİN ANALİZİ

Kadınların kamusal mekân deneyimlerinde neler yaşadığını, mekânlara cinsiyetçi gözle bakmayı amaçlayan bu çalışma doğrultusunda yapılan görüşmelerde elde edilen veriler analiz edilirken nitel veri analiz yöntemlerinden olan betimsel analiz ve içerik analizi yöntemleri kullanılmıştır.

Betimsel analizde amaç görüşme ve gözlem sonucu elde edilen verilerin düzenlenmiş ve yorumlanmış bir şekilde okuyucuya sunulmasıdır. Veriler daha önce belirlenmiş temalara göre sınıflandırılır, özetlenir ve yorumlanır. Bulgular arasında neden sonuç ilişkisi kurulur ve gerekirse olgular arasında karşılaştırmalar yapılır (Yıldırım ve Şimşek'ten Aktaran Karataş, 2015: 73). Betimsel analiz yapılırken elde edilen veriler daha önceden belirlenmiş kavramsal çerçeve doğrultusunda analiz için bir çerçeve oluşturulur. Oluşturulan çerçeve doğrultusunda veriler okunur, düzenlenir

hatta gerekli görülen yerlerde doğrudan aktarmalar yapılır. Daha sonra da elde edilen veriler anlamlandırılıp açıklanır.

Verilerin analizinde kullanılan bir diğer yol ise içerik analizi yöntemidir. İçerik analizi yöntemi, elde edilen verilerin belirli temalar ve kavramlar çerçevesinde bir araya getirilerek bu verileri okuyucunun anlayabileceği düzeyde yorumlayıp düzenlemeye imkân veren bir yöntemdir.

Veriler analiz edilirken görüşmeciler arasında karışıklık çıkmaması için kadınlar K1, K2, K3...şeklinde; erkeklerse E1, E2, E3...şeklinde kodlanarak birbirinden ayrılmıştır. Görüşmeler yapılırken not tutma yöntemi kullanılmış, görüşmeciler seçilirken de gönüllülük esas alınmış ve her yaşta kadına ve erkeğe ulaşmak amaçlandığı için herhangi bir yaş aralığı belirlenmemiştir.

3.6. KATILIMCILARIN ÖZELLİKLERİ

Araştırma konusu kapsamında Nevşehir'in Derinkuyu ilçesinde yaşayan kadın ve erkeklerle toplumsal cinsiyet ve kamusal mekânlara dair soruların bulunduğu form çerçevesinde görüşmeler yapılmıştır. Görüşmeciler seçilirken herhangi bir kriter belirlenmeyip sadece görüşmecilerin bilişsel düzeyine ve pandemi şartlarından dolayı görüşmecilerin kolay ulaşılabilir olmasına dikkat edilmiştir.

Toplam 20 kişiyle görüşme yapılmıştır. Görüşmecilerden 6 tanesi erkekken geri kalan 14 görüşmeci ise kadınlardan oluşmaktadır. Kamusal alanlarda asıl sorun yaşayanların kadınlar olduğu fikrinden yola çıkıldığı için kadın görüşmecilere ağırlık verilmiştir. Erkek görüşmecilerse hem konuyla ilgili fikir sahibi olmak hem de erkeklerin toplumsal cinsiyet rollerine bakışını öğrenmek amacıyla tercih edilmiştir.

Erkek görüşmecilerin; yaşları 29-53 arasında değişmektedir. Eğitim düzeyleri ise 2 kişi lisans mezunu, 3 kişi lise mezunu ve 1 görüşmeci de ortaokul mezunudur. Erkek görüşmecilerden bir tanesi hariç diğer görüşmeciler evlidir. Görüşmecilerin eşleri ev hanımıdır. Görüşmeciler meslek grupları açısından çeşitlenmektedir. Aralarında esnaf olan, veteriner olan, ticaretle uğraşan, çiftçilik yapan ve yerel yönetici olanlar vardır.

Kadın görüşmecilerin; yaşları 18-61 aralığında değişmektedir. Eğitim durumlarıysa 5 kişi lise, 3 kişi ilkokul, 1 kişi ortaokul, 4 kişi lisans mezunu, 1 kişiye okuryazar değildir. Görüşmecilerin çoğu evliyken sadece bir görüşmeci dul, altı görüşmeciye bekârdır. Kadın görüşmeciler arasında ücretli ve düzenli bir işte çalışan

yoktur. Bazıları gündelik hesabı olarak patates toplamaya giderken bir kadın görüşmeci de esnaflık yapmaktadır. Bekâr olan görüşmecilerden üç tanesi üniversite sınava hazırlanırken diğer görüşmecilerden bir tanesi mezun olmuş geçici işlerde çalışmış ama düzenli bir işi olmayan üniversite mezunuyken iki kadın görüşmeci de üniversite öğrencisidir. Kadın görüşmecilerin geneli ev hanımı olup evle uğraş halinde olan kişiler, esnaflık yapan ve öğrenci hayatına devam eden kişilerdir.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

BULGULAR VE TARTIŞMA

Nevşehir'in Derinkuyu ilçesinde yaşayan katılımcılarla yapılan görüşmeler doğrultusunda elde edilen veriler çeşitli temalar halinde incelenmiştir. Katılımcılarla görüşmeler yapılırken toplumsal cinsiyete dair sorular ve kamusal mekânlar ile bu mekânların kullanımına dair katılımcılara sorular yöneltilmiştir. Araştırma soruları ve elde edilen veriler aşağıdaki gibi ifade edilmiştir.

4.1. TOPLUMSAL CİNSİYET

Cinsiyet ve toplumsal cinsiyet kavramları birbirlerinin yerine kullanılan kavramlar olsalar da ifade ettikleri anlam bakımından birbirlerinden farklıdır. Cinsiyet kavramı, kadın ve erkek arasındaki farklılıkların biyolojik yanını vurgulamaktadır. Zamanla cinsiyete yapılan biyolojik vurguyla kadınlık ve erkeklik özelliklerinin açıklanamaması üzerine toplumsal cinsiyet kavramına ihtiyaç duyulmuştur.

Toplumsal cinsiyet kavramı, kadınlık ve erkeklik özelliklerinin kültürel yanlarına, toplumsal ilişkilere ve anlamlarına vurgu yapan bir kavramdır. Cinsiyet rollerinin doğuştan kazanılmadığını sonradan sosyalleşme sürecinde kadınlara ve erkeklere öğretildiğini vurgulamaktadır. Kadınlara 'iyi bir eş' ve 'anne' olmaları öğretilirken; erkeklere evin geçimi sağlamak öğretilmiştir. Kadınlar ev içi alanla(özel alanla) tanımlanırken; erkekler kamusal alanla tanımlanmış ve bu tanımlama da kadınları ev dışındaki alanlarda erkeklerin 'ötekisi' durumuna düşürmüştür. Kadınlar ev içi alanla tanımlanırken; erkekler evin geçimini sağlayan kişi olarak tanımlanmıştır.

Toplumsal cinsiyet rollerinin etkisiyle kadınlara ve erkeklere öğretilen bu durum gerek kadın görüşmeciler gerekse erkek görüşmeciler tarafından da benimsenen ve onaylanan bir durumdur. Görüşmecilerin kadın ve erkek tanımlaması yaparkenki görüşlerini şu şekilde ifade etmek mümkündür:

"...Kadın evini, çocuğunu yönetmeli. Kocasına bazı işlerde destek olmalı. Erkeğin ise eli ekmek tutmalı. Erkek çalışmalı ve karısına, evine, çocuklarına bakmalıdır..." (K1),

“...Kadın iç işleri bakanıdır. Evden, çocuklardan, ev işlerinden sorumludur. Evine, Eşine karşı sorumludur. Erkekse, evini geçindiren ve yeri gelince eşi yardım istediğinde eşine yardım edendir...” (E2),

“...Evin temel direği kadındır. Yuvayı dişi kuş yapar. Evde çocukların sorunlarını ilk anneleri bilir. Babalar sonradan duyar. Erkek çalışacak ve evin geçimini sağlayacak...” (E3),

yukarıdaki ifadelerde de görüldüğü gibi görüşmeciler, kadınların asıl işinin ve alanının ev olduğunu erkeklerinse dışarıdaki işlerde ve alanlarla tanımlandığını ifade etmişlerdir. Toplumsal cinsiyet rollerinin kadınlara ve erkeklere öğrettiği gibi; kadınlar iyi bir eş ve anneyken, erkeklerse çalışmayı ve ev geçiminden sorumlu olmayı öğrenendir. Bu bakış açısı da görüşmecilerin hemfikir olduğu bir konudur.

Her ne kadar görüşmecilerin bu konudaki fikirleri ortak olsa da kadınların ve erkeklerin sadece bu tanımlamalardan ibaret olmadığını, kadınların çalışması gerektiğini ve erkeklerin de yeri geldiğinde eşlerine ve çocuklarına da ilgi göstermesi yardımcı olması gerektiğini söyleyen görüşmeciler de olmuştur:

“...Kadın eğitimi olmalı. Çekici olmalı. Yenilikçi olup kendisini sürekli geliştirmeli. Erkekse girişimci olmalı. Bağımsız olmalı ve tek başına ayakta durabilmeli...” (E1),

“...Kadın özgüvenli olmalı, çalışmalı. Her işi yapabilmeli. Erkekse cesur olmalı, elinden her iş gelmeli. Kadını yıpratmamalı...” (K3),

“...Kadın yemekte yapmalı, çocuğuna da bakmalı. Kariyer de yapmalı çocukta aynı zamanda çalışmalı da. Erkekse hem çalışmalı hem de karısına yardımcı olmalı. Çocuklarıyla da ilgilenmeli...” (K4),

“...Kadın sadece evden ibaret değildir. Kadınların da özel hayatı olmalı. ‘Kadınlar da bir birey.’ Ev işi de evi geçindirmekte sadece erkeğe özgü değil. Çocuklara da sadece anne bakmamalı çünkü çocukların babaya da ihtiyacı var...” (K8)

Kadınların sadece annelik ve eşlik görevlerinden ibaret olmadığı, kadınların da bir birey olarak istekleri olabileceği ve kadın potansiyelini sadece annelik ve eşlik görevleriyle düşünmenin eksik bir bakış olduğunu söyleyebiliriz. Kadınların da bir birey olduğu ve kendi hayatları olduğu fikri feminizmin de mücadele alanlarından bir

tanesisidir. Feminizmi en genel ifadeyle; kadın ve erkek arasındaki ayrımcılığa karşı çıkararak cinsiyetler arasında toplumsal, ekonomik, siyasal yönden eşitliği savunan görüş olarak tanımlayabiliriz.

Feminizm kadınların da bir birey olduğunun ve görmezden gelinmemesi gerektiğini vurgulayan bir paradigmadır. Kadınlar erkeklerle eşitlik talebini zaman zaman erkeklerin sahip olduğu siyasal haklara sahip olmayı istemekle bazen de kadınların da farklılıklarıyla kabul edilmesi gerektiğini vurgulamaktadır.

Kadından ve erkekten beklenti genelde toplumsal cinsiyet rolleri doğrultusunda olsa da beklentinin farklılaştığı, eşler arasında veya kadın ve erkek arasında güvenin, verdiği sözü tutmanın, özgürlük vurgusunun önemli olduğunu ifade eden görüşmeciler de olmuştur;

“...Kadın hür olmalı. Erkek kadına pek karışmamalı...Kadının görevi sadece yemek, temizlik değil. Kadın her şeyi yapabilir/yapar...Erkekse güvenilir olacak(sözünü yapacak)...Erkekten bakımlı olmalı. Erkekten kadına güvenecek. Eşler arasında karşılıklı güven olacak yoksa sürekli ‘ne yapıyor’ diye düşünür durursun...” (K6),

“...Ben eşime nasıl yardımcı olurum diye düşünürüm. Evde yemekleri hazırlarken yardım ederim. Eşimden bir şey istemem/isteyemem çünkü bir şey istemek zoruma gider. Elim ayağım tutuyor neden yapmayayım diye düşünürüm...” (E3),

bu ifadelerde de görüldüğü gibi kadından ve erkekten beklenti farklılaşmaktadır. Bu farklılaşmanın sebeplerinden bir tanesi yaş faktörüdür. Genç görüşmeciler beklenti konusunda geleneğe daha az bağlıdır. Bu durumun sebebi de yaşanan değişim ve dönüşümlerdir. Erkeklerin de yemek yapması, çocuklarıyla ilgilenmesi veya kadınlarında çalışıp ev geçimine katkı sağlaması daha normal ve günümüz şartlarında kabul edilen bir durumdur. Daha yaşlı kuşak diyebileceğimiz görüşmecilerse geleneksel değerlerin ve ataerkilliğin etkisiyle beklentilerden taviz vermeye iyi bakmamakta hatta bu durumu yadırgadıklarını bile söyleyebiliriz.

Yaş faktörü kadar eğitim durumu da beklentilerin farklılaşmasında ve geleneksel düşünceden farklı bakışların mümkünlüğü konusunda bir etkidir. Eğitim düzeyi arttıkça kadınların da çalışması veya kadınların sadece evden ibaret olmadığı fikri de benimsenmiştir. Üniversite eğitimiyle insanlar yaşadıkları yerden ayrılma ve başka yerler, hayatlar görme imkânına sahip olmaktadır. Bu sayede gerek ortamın etkisiyle gerekse tecrübe ettikleriyle düşünceleri ve davranışlarında değişimler

olmaktadır. Okurken emek verdikleri için kadınlar ve erkekler çalışmaya ve böylece emeklerinin somutlaştığını görmeye daha fazla önem vermektedir. Bu bakış açısıyla kadınların da bir birey olduğunu ve sadece evden ve annelik vasfından ibaret olmadığını, istedikleri zaman her işi ve her mesleği de yapabileceklerini vurguladıklarını ve bu konuya önem verdiklerini söyleyebiliriz.

4.1.1 Ataerkillik

Kadın ve erkek arasındaki eşitsizliğin bir sebebi de toplumda hâkim olan ataerkil değerlerin ağırlığıdır. Ataerkillik, en genel tabiriyle toplumda erkeklerin egemen olduğu eril hâkimiyeti ifade eder. Kadınlar gerek cinsiyet rollerinin gerekse ataerkil değerlerin etkisiyle erkekler karşısında ikincil konumda yer almaktadır. Ataerkil düzende hâkimiyet erkektedir ve soy erkek tarafından devam eder. Miras erkeğe bırakılır. Otorite ve belirleyici olan erkektir. Bu eril hâkimiyetin baskınlığı kadınların ve erkeklerin kendilerini ifade etmelerini ve kadınların toplumsal hayata katılımlarında kendilerini geri planda bulmalarını da etkilemektedir. Bu durum kadınların kimlik oluşumunda etkilidir. Kadınlar bireysel kimliklerini geri planda tutarak kendilerini tanıtırken ‘eş olarak veya birinin kızı’ olarak tanıtmaktadır. Eşlik ve annelik kimliklerini öncelemektedirler.

Derinkuyu’nun kırsal bir yer olması sebebiyle kırsal alanlarda görülen birincil ilişkiler ve cemaat bağları da hem kadınların hem de erkeklerin kendini tanıtırken sülale faktörünü ve soy bağlarını da öne çıkarmalarına sebep olmaktadır.

Kendini tanıtırken ve gündelik hayatta ataerkil değerlerin baskınlığını görebilmek için görüşmecilerin bazı ifadeleri şu şekildedir:

“...Kendimi tanıtırken birinin oğluyum diye tanıtırım ve daha sonra sülalemi söylerim...” (E1)

“...Kendimi tanıtırken ... kişinin kızı ve ... kişinin gelini olarak tanıtırım. Bizim burası küçük yer olduğu için sülaleyi söylemeden bilmezler o yüzden sülalemi de söylerim...” (K1),

“...Birinin eşi ve (çocuklarının isimlerini saydı) annesi olarak kendimi tanıtırım kendimi. Çocuklarımı öncelerim her zaman. Çocuklarım ve eşim benim için çok önemli...” (K2)

Gerek kadın görüşmeciler gerekse erkek görüşmeciler kendilerini tanıtırken soy bağıını önelemektedir. Kadınlar genelde eşlik ve annelik vasıflarını öne çıkarıp kendilerini öyle tanıtırken; erkeklerde soy bağıını önelemekte ve birinin oğlu olarak ve sülaleyle kendini tanıtmaktadır. Kadınların eşlik ve annelik vasfı kimliklerinin şekillenmesinde belirleyici olmaktadır.

Kadınların kendilerini tanıtmaları ise medeni hâline göre de değişmektedir. Bekârken önce kendi ailesini söyleyerek kendisini tanıtırken evlendikten sonra eşinin tarafını önceleyip kendini eşiyile ve birisinin gelini olarak tanımlamaktadır. Soyun erkeklerden devam etmesi sebebiyle kadın görüşmeciler genelde evlendikten sonra eşlerinin tarafını ve eşlerini daha fazla öne çıkarmaktadır. Bu durumun önemli sebeplerinden bir tanesi de hâkim ataerkil değerlerdir.

Erkek egemen yapı gerek kadınların kendilerini tanımlarken gerekse kadınların ikinci planda kalmasında kendini gösteren bir durumdur. Erkeklerin daha baskın olması kadın ve erkek arasında eşitlik fikrinden bahsetmeyi de zorlaştırmaktadır. Bu durum görüşmecilerin ifadelerinde de görülmektedir;

“...Kadın ve erkek eşit olamaz. Kadın kadınlığını bilmeli erkekte erkekliğini bilmeli. Erkek bir adım önde olmalı. Kadın her işi yapamaz, her ortama giremez. Kadın içeriği, erkekse dışarıyı halletmeli. Herif varken kadın öne atılmamalı...Kadın anca eşi olmazsa böyle işleri mecburiyetten yapabilir...” (K1),

“...Kadın ve erkek eşit olmuyor. Evlenince kadını eşi engelliyor. Kadın bazı şeyleri yapmak istiyor ama eşi izin vermediği için yapamıyor. ‘Erkek yapar kadın yapamaz’ lafına sinir oluyorum...” (K3),

“...Erkek erkektir sonuçta o yüzden erkeğin bir ağırlığı olmalı... Erkekleri çokta ayak altına almamak lazım...” (K6),

“...Kadınları hor görmemek lazım. Kadını üstün tutmak lazım. Günümüzde erkeğin her açıdan avantajı daha fazla...Erkek baskın ama kadını da yok saymama taraftarıyım ben....” (E3),

Erkek egemen yapının da etkisiyle kadınlar ve erkekler arasında bir eşitlik fikrinden bahsetmek oldukça zordur. Kadınlar erkeklerin önde olmaması gerektiğini ama daha önde olduklarını ifade ediyorlar. Erkek egemen yapı gerek kadınların kendilerini tanımlarken gerekse kadınların ikinci planda kalmasında kendini gösteren bir durumdur. Kadınların erkeklerin gerisinde olması normal bir durumdur. Bu

yüzden de kadınların bazı şeyleri yapması önce eşine ve erkeklere düşmekteyken eğer eşi veya işleri yapacak bir erkek kardeşi, yakını yoksa kadın bazı işleri kendi halledebilir ve durum da normal karşılanır. Öncelik erkeklerin yapmasıdır ama eğer kadın dul kalmışsa veya yanında erkek çocuğu, yakını yoksa kadınlar erkeklerin de yapabileceği işleri(faturasını ödemek, yeri geldiğinde alışverişini yapmak, ticaret yapabilmek, evinin geçimini sağlamak için çalışmak gibi) yapabilir.

Kadınlar doğaları gereği duygusal daha naif görülmüş ve kamusal alanlarda değil özel alanlarla tanımlanmıştır. Erkeklerse dışarıdaki şartlarla mücadele için uygun görülmüş ve kamusal alanla tanımlanmıştır. Yaşanan değişme ve gelişmelerle birlikte özel alan ve iş alanı ayrılmış, teknik gelişmelerle erkekler bu gelişmeleri öğrenmiş ve bu aletlerin kullanımının da erkeklerin elinde olmasıyla kadınlar teknik işlerde varlık gösterememiştir. Cinsiyet rolü gereğiyle evin geçimini sağlamanın da erkeklerin gereği olmasıyla kadınların ikinci planda kalmasına sebep olmuştur. Bu eşitsizlikse hem kadınlar hem de erkekler tarafından farkın olunan bir konudur.

Günümüzde modernleşmenin, küreselleşmenin, kadınların eğitim düzeylerinin de artmasının da etkisiyle kadınların da kamusal alanlara daha aktif katılımı söz konusu olmaktadır. Kadın mühendisler, kadın mimarlar, kadın şoförler ve pilotlar hatta erkeklerin oldukça baskın olduğu bir alan olan askeriye de bile kadın asker ve polisler görmek mümkündür. İstenen düzeyde olmasa da kadınların da erkeklerle eşitlik noktasında kendilerine çizilen sınırları aşma çabasında olduğunu ve bunu da başardığını söyleyebiliriz.

4.1.2 Cinsiyete Dayalı İş Bölümü

Kadın ve erkekte beklenen iş noktasında da farklılaşmaktadır. Cinsiyetçi iş bölümüyle kadınlar ve erkekler farklı alanlarda, farklı işleri deneyim sahibi olmalarına sebep olmaktadır. Bu çerçevede erkekler güç gerektiren ve iktidarla ilişkilendirilen işlere uygun görünürken, kadınlar fizyolojilerinden kaynaklı olarak ev işleriyle ve kadınlara daha uygun görülen alanlarda ve mesleklere yönlendirilmiştir.

Kadınların birincil görevleri eşlik ve annelik olarak görülmüş ve kadınlar daha çok bu vasıflarıyla tanımlanmıştır. Kadınların çalışmasına gerek olmadığı ama eğer çalışırsa da kadınlara uygun görülen işleri yapmaları gerektiği söylenmiştir. Cinsiyete dayalı iş bölümü, ev işlerinin paylaşılması ve kadınların çalışmasına dair görüşmecilerin cevapları farklılaşmaktadır. Kadınlar ve erkekler farklı özelliklere

sahip olduğu için yapabilecekleri işler de farklılaşmaktadır. Bu yüzden işlerin kadın işi ve erkek işi olarak ayrılmasına olumlu bir yaklaşım söz konusudur. Bu ayrıma olumlu bakan görüşmeciler olduğu gibi işlerin ayrılmasının kötü bir şey olduğunu söyleyen görüşmeciler de olmuştur. Bu konuda görüşmecilerin ifadeleri şu şekildedir:

“...İşlerin kadın işi ve erkek işi olarak ayrılması olumlu bir ayırım. Erkek ve kadının tabiatı ayrı. Kadının öne çıktığı yerde kadının, erkeğin öne çıktığı yerde de erkek öncelikli olmalı...Kimi kadın mesela ticaretten hiç anlamaz ama kimi kadın da ‘benim diyen erkeğe’ taş çıkarır...Yemek yapan erkekler de olabilir. Çocuk bakımında anne ve babanın ortak etkisi olmalı. Güç gerektiren işleri özellikle erkekler yapmalı...” (E1),

“...Erkek işini kadın yapamaz kadın işini de erkek yapamaz. Herkes yerini bilmeli. Erkek çalışmalı, karısına, evine, çocuklarına bakmalı. Erkek temizlik yapmamalı, yemek yapmamalı...” (K1)

İşlerin kadın işi ve erkek işi olarak ayrılması konusuna hem kadınlar hem de erkekler olumlu bakmaktadır. Kadınlar ve erkekler arasındaki farklılaşma hangi işleri kadınların hangi işleriyse erkeklerin yapacağı noktasında ortaya çıkmaktadır. Bazı erkekler için kadınların ticaret yapabilmesi olağan bir durumken bazı erkekler içinse kadınların asıl işi ev işleri ve çocuk bakımındır. Bazı kadınlar için erkeklerin temizlik yapması veya çocuğa bakması normal karşılanırken bazı kadınlar için bu işleri kadınlar dururken erkeklerin yapması doğru değildir. Çünkü ev işleri ve çocuk bakımı kadınlara atfedilen işlerdir ve erkeklerin bu işleri yapması normalin dışında bir durumdur.

İşlerin paylaşılmasına olumlu bakmayan görüşmeciler de olmuştur. Ev işini de dışarı işini de kadında erkekte yapabilir bu yüzden hem ev işlerini hem de dışarı işlerini kadın ve erkeğin beraber yapması gerektiğini düşünenler de vardır;

“...İşleri eşler beraber yapmalı. Her şeyi beraber yapıyorsun her konuda desteksin işler neden ayrı olsun ki? Ben eşimle her şeyi beraber yaparım...” (K2),

“...İşlerin ayrılması kötü bir şey. Aynı evde yaşıyoruz sonuçta. Ben ev toplarken eşim de yardım etsin beraber toplayalım...” (K3)

Kadınların genelde özel alanla, erkeklerse kamusal alanlarla tanımlanması işlerin de paylaşımını kadın ve erkek için farklılaştırmıştır. Kadın işleri cinsiyet rollerinin de etkisiyle ev işleri ve çocuk bakımı olarak tanımlanırken, erkeklerin işleri

evin geçimini sağlamak ve ev dışındaki işleri yapmak olarak kabul edilmiştir. Bu duruma itirazın genç kuşak kadınlardan geldiğini söyleyebiliriz. Genç kadınlar ister evli ister bekâr olsun bazı işleri erkeklerin de yapabileceğini ve kadınların da ihtiyaç halinde çalışıp evin geçimine katkı sağlaması ne kadar normale erkeklerin de çocuk bakmasının, yemek yapmasının normal olduğunu düşünmektedir.

Cinsiyete dayalı iş bölümünde net bir ayrım yapmamak gerektiği ifade edilse bile bazı işler noktasında net bir ayrım vardır. Bu işlerde genelde evle ilgili işlerin kadınların işi olduğu ve bu işleri kadınların yapması gerektiği vurgulanırken, erkeklerin dışarı işlerini, kaba ve fiziki güç gerektiren işleri yapması, evin geçimini sağlaması gerektiği vurgulanmıştır.

İşler ayrılrsa veya beraber yapılırsa da bazı işleri sadece kadınların, bazı işleri ise sadece erkeklerin yapması gerektiği düşünülmektedir. Bu işler ise şu şekilde ifade edilmektedir;

“...Kadının yapacağı asli işler var(yemek yapmak, bulaşık yıkamak gibi) bunları kadınlar yapmalı. Bazı işleri de erkekler yapmalı. Gücü yettiğinde kadın da erkekte iş yapmalı. Kadının asli işi evle ilgili işler. Erkeğin asli işi evi geçindirmek...” (E3),

“...Erkek işi ayrı kadın işi ayrı. Kadınlar genelde evle, yemekle, bulaşıkla uğraşır ve bu işler kadın işi. Erkek işi de ayrı. Erkekler ev işi de yapabilir kadınlar da çalışabilir. Bu konuda net bir ayrım yok. Mesela evde musluk bozuldu ben tamir ederim. Evde genelde kadın ağırlıklı...Dışarı işlerini genelde eşim yapar...” (K7)

“... Dışarıda hanımın işi yok. Eşıme evde yardım ederim yeri geldiğinde çocuklara da bakarım ama genelde anne çocuklarla haşır neşir. Ben genelde dışarı işlerini yaparım...” (E5)

İşlerin cinsiyete göre ayrılmasında net bir ayrım yapıldığı kadar net bir ayrımın olmadığı konular da vardır. ‘Ev işleri ve çocuk bakımı’ özellikle kadınların yapması gereken ‘asli iş’ olarak tanımlanmaktadır. Diğer işler ayrılabilir ama çocuk bakımı ve ev işlerinde asıl beklenti kadınlar üzerindedir. Bu beklentin de cinsiyet rolünden kaynaklandığını söylenebilir. Görüşmecilerin genelinde hâkim olan kadınların ev işlerini ve çocuk bakımını üstlenmesi; erkeklerinse dışarı işlerini yapması yönündedir.

Kırsal alanlarda temel geçim kaynağı tarım ve hayvancılık olduğu için aslında kadın ve erkek arasında iş noktasında bir ayırım veya uzmanlaşma söz konusu değildir. Herkes gücünün yettiği ölçüde tarla işini de yapmakta hayvancılıkla da uğraşmaktadır. İş noktasında ayırımın olmaması Derinkuyu'da yaşayan kadınlar için de geçerlidir. Kadınlar tarlada da çalışmakta hayvancılıkla uğraşıp güç gerektiren işleri de yapmaktadır. Yaz aylarında tarla işleri de başladığı için kadınların hem tarlada hem de kamusal alanlarda görünürlüğünün en çok arttığı zamanlardır ve artan bu görünürlükte gayet olağan bir durumdur. Çünkü yapılan işlerler gereği kadınlara da ihtiyaç vardır.

Kadınlar tarla işlerini yaparken ev işlerini de yapmaya devam ederler. Bu durumda kadınların iş yükünü arttıran bir durumdur. Kış aylarındaysa tarla işlerinin olmaması ama hayvancılığın devam etmesi sebebiyle kadınlar sadece ev işleri ve hayvancılıkla ilgilenir. Mevsimler ve yapılan işler değişse de kadınlar için iş yükünde her zaman erkeklere göre fazlalık vardır.

Derinkuyu'da yaşayan kadınlar için iş yükü açısından bir noktaya daha değinmekte fayda var. Kadınlar iş yükü açısından ev işlerinin sorumluluğundan kurtulamadığı gibi başka birçok işi de yapmak zorunda kalıyor. Ekmek yapımı, kışlıkların yapımı, tarla işleri bittikten sonra düzenli bir işin olmamasından kaynaklı olarak gündelik hesabı patates toplamaya gitmek gibi işleri de genelde kadınlar yapmaktadır. Erkeklerse kadınlara göre iş yükü açısından daha şanslıdır. Yazın tarla işlerinden sonra dinlenmek için kış geldiğinde boş vakitleri olmaktadır. Bazı erkekler kışın da çalışmaktayken bazı erkekler kışın çalışmamakta evin geçimi kadınların gündelikten kazandığı parayla sağlanmaktadır. Kadınlar ve erkekler arasında iş paylaşımında kadınların yükü erkeklere göre daha fazladır.

Erkeklerin de ev işlerinde yardımcı olmasını veya çocukların bakımıyla da ilgilenmesine dair beklenti genç kuşakta daha fazla görülmektedir. Genç görüşmecilerin erkeklerin de yemek yapmasının normal olduğunu veya kadınların da her işte ve meslek grubunda çalışmasını daha olağan karşıladıklarını söyleyebilir. İş bölümünde esneyen sınırlar olsa da ev işlerinin kadın işi olması, dışarı işlerinin ve evin geçiminin erkek işi olması esnemeyen ve taviz gerilmeyen işlerdendir.

Fotoğraf 4.1: Derinkuyu’da Bulgur Kaynatan Bir Kadın

Kaynak: <https://www.facebook.com/DERINKUYU50/>

Fotoğraf 4.2: Derinkuyu’da Ekmek Pişiren Bir Kadın

Kaynak: <https://www.facebook.com/DERINKUYU50/>

4.1.3 Hegemonik Erkeklik

Toplumda kadınlara uygulanan baskı kadar hegemonik erkeklik değerlerinin de etkisiyle erkeklere de yapılan bir baskı söz konusudur. Toplumun beklediği erkek rollerinden bir tanesi de erkeklerin fiziki güç olarak kadınlardan daha üstün olduğu ve güç gerektiren işleri de genelde erkeklerin yapması gerektiği beklentisidir. Kadın ve erkek arasındaki ayırım genelde fiziki güç noktasında vurgulanmaktadır. Bu beklenti kadınların ve erkeklerin de işlerin ayrılmasında vurguladığı bir noktadır. Ağır işleri,

güç gerektiren iş ev işi de dışarı işi de olsa bu işleri erkeklerin yapması beklenmektedir. Bunu görüşmecilerin ifadelerinde de görmek mümkündür;

“...Ağır işleri, güç gerektiren işleri erkekler yapsın. Güç gerektirmeyen işlerde fark etmez ikisi de yapabilir...” (K4),

“... Tarla işi, ahır işi, geçim işi erkekte...Erkekler genelde kaba saba işleri yapar. Ev işi yapan erkekte var ama bizimkiler yapmaz...” (K6),

“...Erkek işi ayrı kadın işi ayrı... Kadınlar için fiziki güç gerektiren işler noktasında bir ayırım var. Kadın ev işlerini yapmalı, erkeğe maddi kazanç gerektiren işlerde çalışmalı. Yönetim, siyaset erkek için; hemşirelik, çocuk bakıcılığı gibi işler ve meslekler kadınlar için...” (E6)

4.1.4 Modernleşmenin Kadınlar Üzerindeki Etkisi

Günümüzde yaşanan gelişmelerle birlikte kadınların özel alandan çıkıp toplumsal hayata katılımlarının ve toplumsal hayatta görünürlükleri artmış olsa da bu artış hâlâ istenen düzeyde bir artış değildir. Değişimin ve gelişimin kaçınılmaz olması gibi getirdikleri de kaçınılmazdır. Kadınların toplumsal hayata katılımı da Cumhuriyet Dönemiyle birlikte değişen ve gelişen bir durumdur. Kadınlar toplumsal hayatta daha görünür ve söz söyleyebilir bir konumdadır.

Gerek kadınların çalışması gerekse kadınlarının görünürlüğünün artmasına dair görüşler çeşitlenmektedir. Kadın görünürlüğünü destekleyen erkekler olduğu gibi kadın görünürlüğünü doğru bulmayan kadınlar da vardır. Kadınların görünürlüğü ve çalışması gerekli görüldüğü durumlarda olağan karşılanmaktadır.

Kadınların görünürlüğünün artması belli ölçülerde ve belli durumlarda uygun görülmüştür. Kadın görünürlüğünün artmasına karşı çıkışlar genelde kadınlara biçilen toplumsal cinsiyet rolleriyle ilgilidir. Kadınların medeni hali kadınların çalışması konusunda farklılıklara sebep olmaktadır. Bu durumda kadına biçilen annelik rolü oldukça belirleyicidir. Eğer çalışan evli bir kadınsa ve eşi evin geçimini sağlayabiliyorsa kadının çalışmasına gerek olmadığı ama eşi evin geçimini sağlayabilecek düzeyde değilse kadının da çalışmasında bir mahsur görülmemektedir. Çalışan kadınların çocukları olduğu zaman işi bırakması ve çocuklarına bakması beklenmektedir. Eğer kadın bekârsa çalışmasında bir mahsur görülmeyip normal karşılanmakta ama evlendiği zaman çalışmasının eşinin rızasına bağlı olduğu ve eşi izin verdiği müddetçe çalışmasında bir mahsur olmadığı söylenmektedir.

Kadınlar çalışma hayatında görünürlüklerini arttırdıkça annelik ve eşlik vasıflarının kendilerine hatırlatıldığı ve 'iş hayatında kadınların işi ne, kadınlar elinin hamuruyla bu işlere karışmasın' gibi söylemlerle de kadınların asıl yapmaları gerekenin eviyle ve çocuklarıyla ilgilenmek olduğunun vurgulandığını söylenilebilir. Çünkü kadınların önceliği evin geçimini sağlamak değil çocukların bakımıyla ilgilenmek olarak görülmektedir.

Kadınları görünürlüğü konusunda görüşmecilerin ifadeleri şu şekildedir:

"...Kadınlar daha da görünür olmalı . Olumlu görüyorum bu durumu. Kadın sosyal hayatta daha da görünür olmalı çünkü bu durum erkeği de etkiler ve erkek kendine çeki düzen verir. Kadınlar özellikle siyasette daha da görünür olmalı ki siyasetin dili yumuşasın..." (E1),

"...Kadınların görünür olması iyi bir şey. Kadınlar her işi yapar bence yapmalı. Kadınların bir şeyleri yapmasını gördüğüm zaman seviniyorum, gurur duyuyorum, mutlu oluyorum. Kadınlar her işi yapabilirken engelleniyor ama yapınca da takdir görüyor. Kadın şoförler mesela ben çok seviyorum görünce de mutlu oluyorum..." (K2),

"...Kadınların görünür olması iyi bir şey. Kadınlar eksik kalmıyor yapıyor diye seviniyorum, gurur duyuyorum. Bende imkânım olsa yapmak isterdim..." (K3),

"...Kadınların her işi yapması çok gurur verici. Televizyonda oto tamircisi kadın gördüm çok gururlandım. Bende yapmak isterdim böyle şeyler. Kadınlar siyasette yapmalı her alanda olmalılar. 'Kadınlar zaten bir sıfır geriden başlıyor.' Kadın her işi yapmalı..." (K8),

Kadın görünürlüğünün artmasını ve kadınların her işi yapabilmesi kadınlar tarafından sevindirici bir durumdur. Kadınlar her işi yapan kadınları görünce çok sevindiklerini hatta çok özendiklerini ve kadınların güçlü duruşlarını takdir edip sanki kendileri yapmış gibi sevindiklerini ve gururlandıklarını ifade etmişlerdir.

Kadın görünürlüğünün artmasını destekleyenler kadar desteklemeyenler de vardır. Kadınların cinsiyet rollerinin özel alanla ve bu alanlardaki işlerle tanımlanması kadınların bu alanların dışına çıkmalarını zorlaştırmış ve çıktıkları zaman da belirli şartlara tabi olmalarına sebep olmuştur. Kadınlar özel alanlarının dışına çıkabilir ama belli ölçülerde ve belli şartlarda. Kadınlar çalışabilir ama cinsiyet rollerinin gerektirdiği ve uygun görülen işlerde çalışabilir. Kendilerine çizilen alanın dışına

çıktıkları zaman kadınlar o alana ait görülmemekte ve 'öteki' konumuna düşmektedir. Bu durumu görüşmeciler şu şekillerde ifade etmektedir;

"...Kadın her şeyi yapar ve yapması da lazım... 'Kadın her şeyi yapmalı ama belli ölçülerde yapmalı.'... Kadın erkek ortamına çokta görmeyecek. Langur lungur her yere de gitmeyecek...Kendine laf getirmemek lazım..." (K6),

"...Erkek evin geçimini sağlayamıyor bu sefer kadın da çalışmak zorunda kalıyor. Giyim, hediyelik eşya veya parfüm gibi işlerde kadınlar daha iyi ve daha aktifler çünkü bu işleri kadınlar daha iyi yapıyor...Aşında kadınların çalışmaması lazım ama çalışmak zorunda kalıyor...Kadınlar siyasette yapabilir ama siyasetin eril yapısı baskınlığını sürdürüyor..." (E3),

"...Kadınların görünür olması iyi bir şey. Her şeyi yapabilen kadınlar da var. Yapan kadınları görünce mutlu oluyorum...Belli ölçülerde görünürlük iyi. Aileyi ihmal etmemek lazım. Duruma göre ihtiyaç halinde kadınlar da çalışabilir. Kadınların çalışması konusunda eş belirleyici..." (K7),

Kadınların çalışmasının olağan görüldüğü bir başka durumsa kadınlara uygun görülen mesleklerde çalışmalarıdır. Eğitim sektörü, sağlık sektörü, hediyelik eşya veya giyimle ilgili gibi 'kadın işi' olarak nitelenen işlerde kadınların çalışması uygun görülmektedir. Ticaret, siyaset, oto tamirliği, banka işleri gibi 'erkek işi' olarak görülen işlerde kadınların çalışması uygun görülmemektedir. Bu durumun sebebi de kadınlık özellikleriyle (kadının cazibesi, kadın bedeni gibi..) açıklanmakta ve doğru bulunmamaktadır.

Kadınların görünürlüğüne olumlu bakış kadar bu durumun yanlış olduğunu düşünenle de vardır. Bunun sebebini de kadınların çalıştığı zaman eviyle yeteri kadar ilgilenemediği, çocuklarının bakıcı veya babaanne, anneanne tarafından büyütülmesinin doğru olmadığı, kadınlar özel alanla tanımlandığı ve korunması gereken bireyler olarak görüldüğünü, eğer çalışacaklarsa da kendilerine uygun işlerde çalışmalarının doğru olduğunu ifade etmişlerdir. Bu konuda görüşler ise şu şekildedir;

"...Kadın görünürlüğünün artmasını çokta doğru bulmuyorum. Bir kadın her işte çalışamaz. Sağlık sektöründe, eğitim sektöründe çalışabilir ama ticari faaliyetlerde çalışamaz. Eğer çalışıyorsa orada bir art niyet vardır..." (E4),

“...Kadınların görünürlüğünün artması olması gereken bir durum. Kadının olduğu yerde zarafet olur ve insanlar da kendilerine çeki düzen verir. Kadınların çalışması da gerekiyor. Ebelik, hemşirelik, sağlık gibi mesleklerde kadınlar çalışmalı. Bu konular hassas konular. Siyasette de ticarete de kadın olmazsa olmaz. Giyim gibi hediyelik eşya gibi işlerde de kadınlar çalışmalı. Kadınlar bu işlere daha uygum. Hukuk alanında kadınların olması konusunda düşüncelerim var çünkü kadınlar olaylara daha duygusal bakar...” (E5),

“...Kadınların her alanda olmaları iyi bir şey değil. İstihdam ve aile hayatında bozulmalar oluyor. Çalışan kadınlar çocukla ilgilenemiyor. Kadınlara hitap eden işleri yapmalılar. Kreşler mesela kadınların çalışması için uygun yerler...Traktör satışı, araba satışı mesela buralarda da kadınların işi yok. Fuarla gittik. Kadının birisi Volkswagen arabayı anlatıyor. Kadın ne anlar arabadan? Sorsan aküyü, motoru gösteremez ama araba tanıtıyor. Garip geliyor...” (E6),

Kadınların çalışmasına karşı çıkışlar genelde aile kurumu ve toplumsal cinsiyet rolleri doğrultusundadır. Kadınların çalışabilmeleri belli şartlarda ve belli işlerde uygun görülmektedir. Ticaret yapmak, siyaset yapmak, hukuk gibi erkeklerin daha baskın olduğu işlerde kadınların çalışması için uygun olan işler olarak görülmemektedir. Eğer çalışacaksa da kadınların kendilerine ve cinsiyet rollerine daha uygun işlerde öğretmenlik, hemşirelik, kreşler, giyim ve hediyelik eşya satan yerlerde çalışmaları uygun görülmüştür.

Fotoğraf 4.3: Derinkuyu’da Yer altı Şehri Civarında Hediyelik Eşya Satan Kadınlar

Kaynak: <https://www.facebook.com/DERINKUYU50/>

4.1.5 Toplumsal Cinsiyet Algısı

Toplumun kadınlardan ve erkeklerden beklentisinin ne olduğuna dair görüşmecilere soru yöneltilmiştir. Bu soruyla kadından ve erkekten beklentide toplumsal cinsiyet algısının ne derece etkili olduğu öğrenmek amaçlanmıştır. Toplumsal cinsiyet algının etkisiyle kadınlardan beklenen annelik ve eşlik vazifeleri ve özel alanlarda kalmakken; erkekten beklenti evinin geçimi sağlamak ve kamusal alanlarda olmak olarak tanımlanmıştır.

Evlilik kurumu da gerek kadınlar için gerekse erkekler için oldukça baskın bir beklentidir. Bu durumda aileye verilen önem, geleneksel değerlere bağlılık ve evlilik kurumunun kadına ve erkeğe sağladığı statünün önemi büyüktür. Kırsal alanda ve cemaat bağlantılarının güçlü olduğu Derinkuyu gibi yerlerde yalnız yaşamak kadın için de erkek için de zordur. Erkeklerin doğaları gereği bu durumla başa çıkması daha kolay olsa da soyun devamı için erkeklerin bekâr kalması doğru bir durum değildir. Kadınlar içinse yalnız yaşamak küçük yerlerde sorunları beraberinde getirebilecek bir durumdur. Bu sebeple kadınlar bekârken ailesine karşı sorumluyken evlenince de eşine karşı sorumlulukları vardır. Evlilik kadınların statüsünü arttıran bir durumdur.

Toplumsal cinsiyet algısı ve evlilik kurumuna verilen önem görüşmeciler tarafından da kabul edilen eve onaylanan bir durumdur;

“...Kadın evinin düzenini, huzurunu sağlasın. Okuyacaksa okusun ama okumayacaksa evlensin ev hanımı olsun. Ben genel olarak erkeğin de kadının da bekâr kalmasını istemiyorum. Erkekse vakti gelince evlensin, iş bulsun. Ailesini mağdur etmesin evini geçindirsin...” (K1),

“...Erkeğin evin geçimini sağlaması beklenir. Kadın da bekârken ailesine yük olmamak için çalışmalı ama evlenince çalışmamalı. Bence beklenti de bu yönde...” (K3),

“... İkisinden de evlenmeleri beklenir çünkü bekârlığın sonu yok. Evlilerden çocuk sahibi olmaları beklenir. Erkek için de kadın için de beklenti aynı, Evlensinler, yuvalarını bulsunlar...” (K5),

“...Kadınların kendi ayakları üstünde durmasını isterim çünkü el oğlunun ne yapacağı belli olmaz. Erkeklerse muhakkak okumalı çünkü ev geçindirecekler. Kadınlar kendine yetebilmeli...Kızlar her şeyden önemlisi ‘anne adayı.’ Bilgili olursa çocuklarını da öyle yetiştirir çünkü kadınlar çocukla daha ilgili...” (E3),

Kadından ve erkekten beklenti noktasında toplumsal cinsiyet algısı oldukça baskın bir değerdir. Kadınlardan beklenti eşlik ve annelik rolüyle ilgili olup özel alanda olması yönüyle; erkekten beklenti kamusal alana çıkması ve evin geçimi sağlayan kişi olması yönündedir. Kadınlar ve erkeklerle ilgili ortak beklenti ise evlenmeleri yönündedir. Bu durumda evlilik ve aile kurumuna verilen önemin etkisinden bahsetmek mümkündür.

Toplumsal cinsiyet rollerine ve bu yönde beklentilere karşı çıkışın genç görüşmeciler tarafından olduğunu söyleyebiliriz. Kadınların sadece evden, çocuklardan; erkeklerinse sadece ev geçindiren kişi sıfatından ibaret olmadığını söylemektedirler. Bu farklılaşmanın gençlerin değişime, dönüşüme daha açık olmasından kaynaklandığını söyleyebiliriz.

Küreselleşme sayesinde ulaşım ve iletişim alanlarında önemli gelişmeler yaşandı. Bu gelişmeler sayesinde gençler daha fazla uyarana maruz kalmakta ve dünyanın herhangi bir yerinde olan gelişmeden haberdar olma imkânına sahip oldu. Bu durum da fikirlerinin, hayat tarzlarının daha hızlı değişmesine dönüşmesine imkân sağladı.

Günümüzde değerler konusundaki bu değişimin sebebi postmodern zaman olarak görülebilir. Postmodern zamanda toplumsal gerçeklikler yeniden üretilmektedir. Artık konumların ve değerlerin birbirinden bir kopuşu söz konusudur. Evlilik kurumu önemli bir değer olarak görülse de her şey olmadığı ve kadınların çalışarak hayatlarını devam ettirebileceğinin de mümkün olduğu görüşü kabul edilebilir hâle gelmiştir. Ulaşım ve iletişim alanında yaşanan gelişmelerle de başka hayatların, farklı şekillerde yaşamının da mümkün olduğu herkes tarafından bilirlilik kazanmıştır. Bu bakışta gençlerin dünya görüşünün, hayat tarzının şekillenmesinde, hayata bakışında değişim ve dönüşümlere sebep olmaktadır.

Toplumsal cinsiyet algısına karşı çıkışı genç görüşmecilerin şu ifadelerinde görmek mümkündür;

“...Kadın evlenir, çocuk yapar, ev işi yapar. Erkekse evi geçindirir. Başka da bir beklenti yok ama sadece bunlardan ibaret değil. Ben mesela birine bağlanmayı düşünmüyorum. Yaşıtlarım hep kaçtı, evlendi ama ben kendimi böyle düşünmüyorum. Sadece bu değil veya böyle değil...” (K8),

“...Kadından doğurmasını bekler. Kocasına baksın, çocuklarını büyütsün diye bekler. Bekârsa evlenmesini bekler. Kadın cilve yapmalı. Kadından sadakat beklenir ama erkek için aynı şey söz konusu değil. Erkekler evini geçindirsın, iş bulsun yeter. Erkekten maddi şeyler/işler beklenir. Oysa bence böyle olmamalı erkekler eşlerine yardım etmeli...” (K9)

“...Kadından beklenti; çocuk doğurması, aile hayatını düzenlemesi, aile birliğini sağlaması. Erkekten beklenti; aileyi geçindirmesi. Bence bu bakış yanlış çünkü kadınlar sadece bunlardan ibaret değil...Kadınlar geri planda kalıyor. Kadınların da kendilerine has nitelikleri var. Kadınların bu özelliklere indirgenmesi rahatsız edici...” (E1)

“...Kadın otursun yemek yapsın çocuğuna baksın dışarıda hiç olmasın istiyorlar...Erkekler de evini geçindirsın. Evine ailesine baksın...” (K2)

Hem kadınlar hem de erkekler üzerinde toplumsal cinsiyet algısı oldukça baskın bir değerdir. Özellikle bekâr kadınlar evlenmelerine dair baskıyı daha fazla hissettiğini söylemişlerdir. Bu baskının ağırlığının cinsiyet rolünün bir getirisi olduğunu söyleyebilir. Kadınlar genelde annelik ve eşlik vasıflarıyla öne çıkarıldığı beklenti de bu doğrultuda olmaktadır. Rollerinin gereğini yapmayan kadınlarsa gerek aileleri tarafından gerekse çevreleri tarafından baskı görebilmektedir. Görüşmeler sırasında da bu baskının varlığı fark edilmiştir. Görüşmeciler genelde evlilerden oluşmaktayken bekâr görüşmeciler evlilik baskısını hissettiklerini söylemişlerdir. ‘Derşlerle ne uğraşıyorsun evlen kurtul’, ‘yaşın geçti artık evlen de eşin sana baksın’, ‘işi nasılsa bulursun sen önce evlen’ gibi söylemlere maruz kaldıklarını ve kendilerine bu şekilde bakılmasından oldukça rahatsız olduklarını ifade etmişlerdir.

Toplumsal cinsiyet beklentilerinin kadınlar ve erkekler için çizdiği bazı sınırlar vardır. Bu sınırların aşılması kadınlar için de erkekler içinde kolay bir durum değildir. Derinkuyu gibi küçük ve cemaat bağlarının çok yaygın olduğu yerlerde bu sınırları aşmanın daha zor olduğunu söyleyebiliriz. Derinkuyu göç almadığı gibi bazı dönemlerde de göç veren bir ilçedir. Özellikle gençler ilçeden gitmeye oldukça olumlu yaklaşmaktadır. Toplumsal baskının daha az hissedildiği, iş olanaklarının daha iyi olduğu, daha rahat bir yaşam sürebilecekleri yerlere gitmek konusunda oldukça isteklidir. Orta yaşlı ve daha yaşlı kesimse halinden memnundur. Bu durum da zaman zaman kuşak çatışmasının yaşanmasına sebep olabilmektedir.

4.2. KAMUSAL ALAN

Kamusal alan kavramının tarihini Eski Yunan dönemine kadar götürmek mümkündür. Kamusal alan, genelin bilgisine açık olan anlamında ‘public’ kelimesiyle ifade edilmiştir. Günümüze kadar yaşanan gelişmelerle birlikte kamusal alan ve özel alan olarak iki ayrı alan ortaya çıkmıştır. Kamusal alan, herkesin denetimine açık olan alanken; özel alan kişinin ailesi, arkadaşları yani mahrem alanını ifade eden bir kavramdır.

Günlük konuşma dilindeyse ‘kamu’ denildiği zaman ilk akla gelen ‘devlet veya devlet işi’ tanımlamasıdır. Oysa kamusal alan kavramsal olarak toplumsal yaşamla bağlantılı olan ve en belirgin özelliğiyle ‘herkese açık olan alan’ olmasıdır. Bir yer herkese açıksa o yer kamusaldır diyebiliriz.

Günlük hayatımızda kamusal alanın devletin alanı, resmi iş, memuriyet gibi anlamlardaki yaygın kullanımı görüşmeler sırasında görüşmecilere kamusal alanlara dair sorular sorulurken de görülmüştür. Kamusal alan kavramını Arendt’in ifadesiyle; herkese açık, herkesin görebildiği yani insanların ortak eseri olan yerler anlamına da geldiğini ve kamusal alana dair soruları bu anlamla düşünüp cevaplamalarını istenmiştir. Kamusal alanlara ve mekânlara dair sorulara kamusal alan kavramının devletin alanı olmak dışında toplumun alanı da olduğunu ve toplumun geneline açık bir alanı da ifade ettiği açıklanarak başlanmıştır. Görüşmenin seyrine göre bazı sorular kamusal alan/ mekân ifadesi yerine ‘ortak alan’ olarak sorular yöneltilmiştir.

Görüşmecilerin bir yere kamusal alan yani ortak alan olarak tanımlaması için ne gibi özellikleri olması gerektiği, ilçemizde böyle alanların olup olmadığı ve varsa bu alanların nereler olduğuna dair görüşmecilere yöneltilen soruya gelen cevaplar şu şekildedir:

“...Birden çok kişi tarafından ortak bir amaç uğruna sürekli kullanılması gerekir. İnsanlar bu alanlarda tartışabilmeli. İlçemizde böyle ortak alanlar yok...” (E1),

“...Herkesin girebildiği yerler bence ortak alan. Herkes pazara girebilir, herkes düğün salonuna girebilir. Bizim burada ortak alanlar; pazar, park düğün salonu, tuhafiyeye, tarla. Buralara kadınlar da gider erkeklerde gider...” (K1),

“...Parklar, bahçeler, kiraathaneler gibi yerler ortak alanlardır. Sosyalleşme imkânı olan yerler kamusal alanlardır...” (E2),

“...Cinsiyet ayrımı olmadan herkesin kullandığı alanlar kamusal alanlardır. İlçemizdeyse böyle mekânlar yok...” (K8)

Gerek kadın gerekse erkek görüşmecilerin de ifade ettiği gibi kamusal alanlar herkesin alanı, cinsiyet ayrımı olmadan herkesin kullandığı yerler olarak tanımlanmıştır. Bu tanımlamaları yaparken Habermas’ın ve Arendt’in kamusal alan tanımlamalarında vurguladığı gibi iletişim, etkileşim ve eleştirel bir kamusal alan tanımlaması yapmışlardır. İnsanların cinsiyet ayırt edilmeden konuşabildiği, ilçenin sorunlarını tartışabildiği alanların olmamasından kaynaklı olarak kamusal alanın olmadığını ifade etmişlerdir.

Kamusal alan, herkesin alanı olduğu kadar insanların etkileşimlerinin ve iletişim kurdukları bir alandır. Derinkuyu özelinde iletişim ve etkileşimlerin alanı olarak sayılan alanlar azdır. Sosyal ortam olarak Derinkuyu’yu değerlendirirsek en kamusal alanların market, Pazar, düğün salonu, mahalleler olduğunu söyleyebiliriz. İnsanları en çok iletişim kurdukları ve fikir alışverişinde buldukları alanlar bu alanlardır. Üstelik bu alanlarda istisnalar olsa da genelde kadınların da erkeklerin de rahatça kullanabildikleri alanlardır.

Derinkuyu’da kamusal alanların en hareketli olduğu zamanlar yazındır. Havaların güzel olmasından da kaynaklı olarak kadınlar da erkekler de evlerinde durmamaktadır. Tarla işlerinin başlaması da kamusal alanların hareketlenmesinin bir başka sebebidir. Kadınların en çok iletişim kurduğu ve etkileşimde bulunduğu alanlar mahallelerdir. Kadınlar havalar güzel olduğu zaman kapının önüne çıkar ve oturur. Bir kişiyle başlayan bu eylem diğer komşuların da yanlarına gelmesiyle genişler. Derinkuyu da kadınların en çok iletişim ve etkileşimde bulunduğu bir başka alansa düğün salonu ve pazardır. Düğünlerde ve pazarda ayak üstü yaşanan selamlaşmalar, ayak üstü sohbetler sıklıkla görebileceğimiz manzaralardır. Mahalle fırınları da kadınların yoğun kullandığı bir başka kamusal alandır. Ekmek pişirirken komşular veya yardıma gelen akrabalarla birlikte iletişim ve etkileşimin fazla olduğu bir kamusal alan haline gelmiştir mahalle fırınları.

Kamusal kelimesi ilk söylendiğinde devleti çağrıştıran bir kavram olsa da ortak alanlar olarak veya herkesin alanı olarak sorulduğunda cinsiyet ayrımı

olmaksızın herkesin kullandığı ve toplum için olan alanlar olduğu ifade edilmektedir. İletişimin ve etkileşimin olduğu alanlar olarak düşünüldüğü için de hastane, düğün salonu, park veya Pazar gibi alanların kamusal alanlar olarak sayılan yerlerdir.

İlçede kamusal alanların azlığını, kamusal alanların olmayışını ilçenin gelişmişlik düzeyi ve kırsal kalkınmayla açıklamak mümkündür. Derinkuyu, Nevşehir ilinin diğer ilçelerine göre kırsal özelliklerin daha baskın olduğu, geçim kaynağının da tarım ve hayvancılık olduğu bir ilçedir. İlçede en büyük yer altı şehrinin olmasına rağmen turizm potansiyelini değerlendirme noktasında eksiktir. Yer altı şehri civarında hediyelik eşya satan birkaç küçük dükkan dışında gelenlerin gezebileceği yer yoktur. İlçede yaşayanlar dışarıdan misafirleri geldiği zaman genelde il merkezine veya diğer ilçelere gzmeye götürmektedir. Çünkü Derinkuyu'da yer altı şehri hariç gezecek yer bulma noktasında sorun yaşamaktadır.

İlçede dışarıdan gelen öğretmenlerin, çalışanların, turistlerin kalabileceği otel, apartman tarzı alanlar sayılı ve oldukça azdır. Bu durumda ilçenin sosyal ortamının gelişmesinin ve değişmesinin önündeki bir engeldir. İlçede nüfusun dağılımı homojen bir yapıya sahiptir. Herkes birbirini tanımakta ve göç alan bir yer olmadığı, dışarıdan gelenlerin de sosyal ortamdan kaynaklı eksikliklerin olması(kafe, avm gibi alanların olmaması, cemaat bağlarından ve küçük yer olmasından kaynaklı olarak toplumsal baskının daha fazla hissedilmesi gibi) sebebiyle ilçede kalmaması ilçenin çehresinin değişmesinin önünde bir engeldir.

Kırsal kalkınma, alanlarda yaşayanların sosyal, ekonomik, kültürel yönlerden tüm şartların kırsal alanda yaşayan insanlar için refah ve yaşam kalitesinin artırılmasını kapsayan plan, politika ve uygulamaların tümünü kapsayan bir kavramdır. Bu noktada yerel yönetimlere görev düşmektedir. Görüşmeler sırasında Derinkuyu'nun belediye başkanı ve esnaf ve sanatkârlar odası başkanlarıyla da görüşmeler yapılmıştır. Kamusal alanlara ve kırsal kalkınmaya dair düşünceleri sorulmuştur. Nevşehir'in diğer ilçelerine nazaran Derinkuyu'nun geri kalmış olduğunu ve bu durumun değişmesi için çaba göstereceklerini ve eksikliklerin giderilmesi için projeleri olduğunu söylenmişleridir. İlçedeki Yeşil alanları arttırmak, ilçeye dışarıdan gelen memurların, öğretmenlerin ilçede ikâmet etmesini sağlamak amacıyla konut projelerinin, şuan pandemi şartlarından dolayı yapmadıklarını ama sosyal hayatın normale dönmesiyle sosyal etkinlikler düzenleyeceklerini ve bu alanlarda çalışmalarının olduğunu ifade etmişlerdir. İlçenin çehresinin değişmesi,

dışarıdan gelenlere bakış açış açısını değiştirmek için farklılıkları ilçeğe kazandırmayı amaçladıklarını ifade etmişlerdir.

Derinkuyu'da nüfusun dağılımı oldukça homojen bir yapıya sahiptir. İlçede farklı kültürden gelenekten insanlara çok fazla rastlanmamaktadır. Bu durum da yabancıların daha kolay fark edilmesine ve yadırganmasına sebep olmaktadır. Derinkuyu'nun değişmesi ve gelişmesinin önündeki bir engelde bu değişime kapalılık ve geleneklere bağlılıktır. Bu durumun aşılması için gerek yerel yönetimlere gerekse ilçe halkına görev düşmektedir.

4.2.1 Kamusal Alanın Cinsiyeti

Toplumsal cinsiyet rollerinin de etkisiyle kadınlara eşlik ve annelik görevlerinin, erkeklereyse evin geçimini sağlama görevinin verilmesiyle kadının ve erkeğin alanları da ayrılmıştır. Kadınlar doğurganlık özellikleri ve kendilerinden beklentiler doğrultusunda özel alanla tanımlanmış ve buraya ait görülmüşken, erkekler dışarı çıkan, evin geçimini sağlayan, dışarıdaki şartlarla mücadele eden kişi olarak görülmüş ve kamusal alana ait olarak görülmüşlerdir.

Kadınların özel alanla tanımlanması, erkeklerinse kamusal alanla tanımlanması tarihsel kökeni çok eskilere dayanan bir ayrımdır. Sanayileşmeyle birlikte ev ve iş alanının da ayrılması bu durumu pekiştiren gelişmelerden bir tanesi olmuştur. Kamusal alanın siyasetin ve devletin alanı olarak algılanması da kadınların kamusal alanlara çıkarken işlerini zorlaştıran gelişmelerden bir diğeriştir. Kadınlar bu alanda varlık gösterdikçe 'annelik ve eşlik görevleri' hatırlatılmış ve özel alanda varlık göstermeleri beklenmiştir.

Modernleşme çabalarıyla birlikte kamusal alan ve özel alan tartışmalarının merkezine kadınlar yerleşmiştir. Cumhuriyet dönemiyle kadınlar kamusal alana çıkmış ve inkılapların taşıyıcısı olmuştur. Daha sonrasında yaşanan gelişmelerle, değişimlerle birlikte kamusal alanlarda eskiye nazaran kadınların daha fazla görünür olduğunu ama bu görünürlüğün eskiye nazaran artmış olsa da hâlâ istenen düzeyde bir artış değildir.

Kamusal alan hâlâ eril değerlerin hâkim ve güçlü olduğu bir alan olma özelliğini sürdürmektedir. Kadınları askeriye, hukuk, siyaset gibi erkek egemen alanlarda görsek bile bu alanlarda kadınlar erkekler kadar rahat edememekte ve sorun yaşamaktadır. Kadınlar erkeklere ait görülen bir alana dahil olmaya çalıştıkları için bu

alana kendilerine izin verilen ölçüde dahil olabilmişlerdir. Kadınlara uygun görülen mekânları kullanma, kadınlara uygun işlerde çalışma veya kadınlara uygun görüldüğü kadar bu alanlara çıkabilmektedirler. Kendilerine çizilen sınırları aştıkları zaman da sorunlar yaşamaktadırlar.

Kadınların kamusal alanlarla sorunlu ilişkisinin Derinkuyu özelinde de yaşandığını söylemek mümkündür. İlçe geleneksel değerlerin, toplumsal cinsiyet algısının baskın olduğu gelişmişlik düzeyi olarak diğer ilçelere göre daha geride olan bir durumdadır. İlçede kamusal alan ve gelişmişlik zaten az olduğu gibi bu alanlarda kadınlar rahat edememektedir. Kadınların da yapması gereken işler olan tarlada çalışmak, gündeliğe gitmek, hayvancılık gibi işler için kamusal alanlara çıkmalarında bir mahsur görülmezken; yürüyüş yapmak veya parka dolaşmaya gitmek gibi eylemler için dışarı çıktıklarında rahat edemediklerini ifade etmişlerdir.

Ev dışındaki her alanın kamusal alan olduğu fikrinden yola çıkarak ev dışındaki alanlarda kadınların mı yoksa erkeklerin mi daha rahat olduğuna dair görüşmecilere yöneltilen soruya tüm katılımcılar aynı cevabı vermiştir: ‘Erkekler daha rahat çünkü erkeklere karışan, laf söyleyen yok. İstediklerini yapıp istedikleri yere gidebiliyorlar’ cevabını vermişlerdir. Bu konuda bazı görüşmecilerin görüşleri şu şekildedir;

“...Erkekler daha rahat. Kadınlara dışarıda pür dikkat bakılıyor. Sanki ne demeye çıktı dışarı der gibi bakıyorlar...” (K2),

“...Erkekler daha rahat. Kadınlar rahat olsa zaten dışarı çıkar ama çıkmıyorlar...” (E3),

“...Erkekler daha rahat. Eskiden gelen bir şey. Kadını biraz horlarlar. Böyle yapmak gelenek gibi bir şey...” (E4),

“...Erkekler daha rahat. Kadınlar yukarı bakarak bile yürüyemiyor...” (K8)

Kadınların kamusal alanlarla sorunlu ilişkisi Derinkuyu özelinde de hem erkeklerin hem de kadınların farkında oldukları ve kabul ettikleri bir durumdur. Bu durumun sebepleriniyse; ilçenin geri kalmış olması, eğitim seviyesinin düşük olması, ilçenin geleneksek değerleri, kültürsüzlük gibi sebeplerle açıklamaktadırlar. Kadınlarsa Derinkuyu halkının ‘dışarıda kadın görmeye alışamadılar, kadınlar dışarı çıktığı zaman sanki ne işi var niye dışarı çıktı’ der gibi baktıklarını ve kendilerinin de bu durumdan rahatsız olduklarını söylemişlerdir.

Kadınlar kamusal alanlara çıktıklarındaysa gözden uzak markete gitmeyi, erkeklerin alanı olarak görülen alanlardan bir tanesi olan çarşıya uzak yerlere gittiklerini, sapa ve erkeklerin çok kullanmadığı yerlere gitmeye özen gösterdiklerini ifade etmişlerdir. Kadınlara kamusal alanlarda ne gibi sorunlar yaşadıklarını sorduğumdaysa; ‘rahatsız edici bakışlar, sözlü olarak taciz edici laflar söylendiğini, ters ters baktıklarını, bazı durumlardaysa kendilerine laf atıldığını ve bu yüzden de dışarıda rahatsız olduklarını’ söylemişlerdir. Kadınlar kamusal alanlarda kendilerine yönelik baskıdan ve rahatsız olduklarını ve geleneksel bir hâl almış bu durumun değişmesi gerektiğini ifade etmişlerdir. En rahat oldukları kamusal alanlarının mahalle olduğunu söylemişlerdir. ‘Evimin önü mahallem en rahat olduğum yer’ ifadesini kullanmışlardır. Erkeklerin rahat olduğunu kendilerinin maruz kaldıkları baskılara da sözlü ve sözsüz bakışlara maruz kalmadığını söylemişlerdir. ‘Erkeklere kimse karışmaz, sen dışarı niye çıktın demez, kimse laf etmez, kötü gözle bakmaz’ gibi ifadelerle anlatmışlardır. Bu durum kamusal alanın eril yapısının Derinkuyu için oldukça baskın bir değer olduğunu göstermektedir.

Derinkuyu’da kadınların kamusal alanlarda rahat edememesinden gençler de oldukça rahatsızdır. Genç kadınlar bu konudaki rahatsızlıklarını; ‘sokakta başım yukarıda yürüyemiyorum, birisi laf söyler mi diye sürekli tedirgin oluyorum, Yukarı bakarak yürümeyi özledim, markete gitmek bile rahat değil’ gibi ifadelerle anlatmışlardır. Gençler genellikle gezmek, alışveriş yapmak veya çeşitli ihtiyaçlarını karşılamak için il merkezine gitmekte olduğunu ve her açıdan orada daha rahat ettiklerini söylemişlerdir. ‘ Derinkuyu’da kamusal alan çok fazla yok olanlara da kadınlar rahat edip gidemiyor, erkekler gidiyor’ gibi ifadelerle kamusal alanın eril yapısının hissettiklerini vurgulamışlardır.

4.3. MEKÂN SOSYOLOJİSİ

Mekân kavramı insandan ve insan ilişkilerinden bağımsız bir kavram değildir. Parklar, bahçeler, evler, camiler insan elinin değmesiyle üretilen mekânlardan sadece birkaçıdır. Mekânların fiziki yanı olduğu gibi sosyal bir yanı da vardır. Mekânlar toplumsal olayların gerçekleştiği, değişim ve dönüşümlerin görünürlük kazandığı alanlardır. Toplumsal ilişkilerden bağımsız olmayan mekânlar toplumsal cinsiyet ilişkilerinden de bağımsız değildir. Bu yüzden boş, yansız, nötr, sabit bir yaklaşımla mekânlara bakmanın eksik bir bakış olduğunu söyleyebiliriz.

Lefebvre'nin de ifade ettiği gibi mekân toplumsal bir üründür. Boş, içeriksiz, pasif olarak algılanmamalıdır. Mekânlar toplumsal ilişkilerden bağımsız olmayan, üretilen alanlardır. Mekân kullanımı da kadınlar ve erkekler açısından cinsiyet özellikleri doğrultusunda farklılaşmaktadır. Kadınlar yapıları gereği özel alanla ve evle özdeşleştirilirken erkekler kamusal alanlarla ve dışarıyla özdeşleştirilmiştir. Bu durum ev dışındaki alanlarda erkeklerin daha baskın olmasına ve kadınlar ev dışındaki alanları kendilerine izin verilen ölçüde kullanmalarına sebep olmuştur. Kadınlar genelde ihtiyaç halinde evden dışarı çıkmakta ve kamusal mekânları kullanımları da bu doğrultuda olmaktadır.

Kadınların ve erkeklerin ev dışındaki alanları kullanımlarına dair görüşmelerin cevapları şu şekildedir:

“...Haftada bir iki kere çarşıya giderim. Çarşıya sohbet etmek, ilçede ne olup bittiğini öğrenmek ve gözlem yapmak için giderim. Haftada bir kere de alışveriş yapmak için pazara giderim...” (E1),

“...Haftada bir gün pazara giderim. Mahalle, market, tuhafiyeye, tarlaya giderim. Markete ve pazara alışveriş için giderim. Kadınsal özelliklerle kullanıyorum daha çok...” (K1),

“...Hastaneye hasta olunca giderim, fırına giderim ekmeği pişirmek için ekmeği kadınlar pişirir. Fırınla ev arası mesafe uzaksa erkekler traktörle getir götür yapar ama genelde kadınlar yapar. Mahalleyi kullanırım. Bu alanları da gerektiğince kullanırım. Başka ortam da yok, ortamda müsait değil...” (K4),

“...Park, bahçe, çarşıdaki esnaflar. En çok bu mekânları kullanırım. Bu alanları da sohbet etmek, sosyalleşmek, ticaret yapmak için kullanırım...” (E2),

“...Ev dışında en çok kullandığım yer bahçe. Pek bir yere gitmem. İlçede zaten kamusal alan yok olanlara da gidemiyorsun. Gitmek için rahatlık yok. İlçede en kamusal yer marketler sanırım...” (K9)

Görüldüğü gibi kadınların ve erkeklerin kamusal alanları kullanım amaçları çeşitlenmektedir. Erkekler genelde sosyalleşmek, sohbet etmek, ilçeden haberdar olmak veya işleri gereği kamusal alanları kullanırken; kadınlar genelde işleri oldukça veya gerek duydukları halde kamusal alanlara çıkmaktadır. Kadınların kullanım amaçları da genelde ihtiyaç halinde ve cinsiyet rolleri doğrultusunda olmaktadır.

Kadınların en çok kullandığı kamusal alanlar marketler, tuhafiyeye ve mahalleleridir. Bu alanları da alışverişle ilgilenenin genelde kadınlar olmasından ve mahallenin de evlerine yakın olmasından kaynaklı kadınlar için daha uygun ve güvenli olması gibi sebeplerden sıkça kullanılan yerler olduğunu söyleyebiliriz. Kadınlar ihtiyaç halinde özel alanlarının dışına çıkmakta hatta bazen iş yüklerinden dolayı ev dışına çıkamamaktadır.

Fotoğraf 4.4: Kadınların Mahalle Oturmalarından Bir Görüntü

Kaynak: <https://www.facebook.com/DERINKUYU50/>

İnsan duygu yüklü bir canlıdır ve bu özelliğini mekâna da yansıtır. Mekânlara duygular yükler, anlamlar katar, bazı mekânlarla arasında duygusal bir bağ kurar. Mekânların kullanımında ve sınıflanmasında toplumsal cinsiyet özelliklerinin de etkisinden bahsedebiliriz. Bazı mekânları kadınlar daha çok kullanır ve o mekânlarda daha rahat ederken; bazı mekânları da erkeklerin daha çok kullanıp daha rahat ettiğini söylemek mümkündür. Kamusal mekânların kullanımında ve tanımlanmasında toplumsal cinsiyet rollerinin etkisinin olduğunu Derinkuyu özelinde de görmek mümkündür. Görüşmeciler kamusal alanları cinsiyetçi bir bakış açısıyla şu şekillerde tanımlamışlardır:

“...Stadyum, kahvehane, çarşı, parti binaları erkek mekânları. Düğün salonu, tarla kadınların yeri. Pazar ve park hem kadınların hem de erkeklerin yeri. Gözlemlerim doğrultusunda böyle düşünüyorum. Görünürlük meselesi. Çarşıda kadın göremiyoruz mesela...” (E1),

“...Çarşı; erkek mekânı. Düğün salonu ağırlıklı olarak kadın. Pazarı her ikisi de kullanır. Park; erkek yeri ama nadiren kadın da kullanır. Sokak, mahalle, tuhafiye kadın yeri. Mekânların kullanımından dolayı böyle düşünüyorum. Kadın yerlerine kadınlar daha çok gider erkek yerlerine de erkekler...” (K2),

“...Çarşı; erkek mekânı. Çarşıya çıktığın zaman erkekler rahatsız edici şekilde bakarlar. Düğün salonunu her ikisi de kullanır. Kermesi de kadın ve erkek beraber. Tuhafiye; kadın çünkü kadın için daha uygun. Pazar da kadın mekânı çünkü mutfağa kadın girer. Sokak ve mahalleyi de erkekler çalıştığı için genelde kadınlar kullanır. Park; erkek mekânı...” (K3),

“...Çarşı; erkek yeri. Düğün salonu; her ikisi de kullanır. Pazar ve market; her ikisi de kullanır. Sokak ve mahalle; kadın yeri. Tuhafiye; kadın yeri. Park; bizim burası için erkek yeri. Zihniyetten dolayı böyle düşünüyorum. Kadınların dışarıda olması ayıplanır ilçenin zihniyeti bu yönde. Kadınlar rahat edemiyor ki etseler daha çok görünürler. Millet laf söyler diye çekiniyorlar(Eşiyle ilgili bir anısını anlattı değinmeyi unutma). Gelenekten kaynaklı. Bizim burada millet laf eder, güler...” (E3),

Görüşmecilerin ifadelerinden de görüldüğü gibi mekânlara boş, pasif bir yapı olarak yaklaşmak doğru bir bakış değildir. Mekânlar toplumsal ilişkilerden bağımsız yapılar değildir. Mekânların ruhu, anlamı olduğu gibi cinsiyeti de vardır. Gerek kadınlar için gerekse erkekler için de bu durum söz konusudur. Bazı mekânlar kadınlarla özdeşleşmişken bazı mekânlarsa erkeklerle özdeşleştirilmiştir. Bu ayrımın toplumsal cinsiyet özelliklerinin de etkisi olduğunu söylemek mümkündür. Kadınlar ve erkekler cinsiyet rollerinin gerektirdiği şekilde kamusal alanlara çıktıkları zaman daha rahat olmaktadır. Temel geçim kaynağının tarım ve hayvancılık olduğu kırsal alanlarda kadın ve erkekler arasında uzmanlaşma ve iş bölümü görülmez.

Herkes her işi kendi gücünün yettiği ölçüde yapmakta bu yüzden herkes her işin ustası sayılabilmektedir. İş konusunda kadın ve erkek ayrımının olmadığı kırsal alanlarda kadın ve erkek arasındaki farklılıkları kamusal mekânların kullanımında görmek mümkündür. İş yaparken hatta bazen kendi gücünün yetmediği işleri(hayvan bakımı, bazı fiziki güç gerektiren tarla işleri gibi) yapabilmek kadınlar için normal karşılanırken aynı kadının erkeklerin mekânı olarak değerlendirilen yerlerde öteki olarak görülmesi söz konusu olmakta ve kadın- erkek arasında mekân kullanımı açısından ayırım görülebilmektedir. Mekânların kullanımı toplumsal ilişkiler

doğrultusunda şekillenip farklılaşmakta ve toplumsal cinsiyet ilişkileri doğrultusunda yeniden üretilmektedir.

Sanayi Devrimi yaşandığı çağda ve sonrasında çok büyük değişiklikleri beraberinde getiren bir olaydır. Üretim işlevinin aile kurumdan fabrikalara geçmesiyle birlikte özel hayat ve iş hayatı birbirinden ayrılmıştır. Bu durumda evin geçimini sağlamakla görevli erkeğin dışarı çıkmasını sağlarken kadınların özel alanda kalmasına sebep olmuştur. Böylece eril bir kamu ve dişil bir özel alan oluşmuştur. Kamusal alan her ne kadar herkesin alanı olsa da erkeklerin daha baskın olduğu bir alandır. Kadın doğası gereği dışarıdaki hayata uygun görülmemektedir. Kadınlar, eşlik, annelik ve neslin devamını sağlamakla tanımlanmıştır.

Kadınlar kamusal alanları ve mekânları kendilerine izin verildiği ölçüde, belirli sınırlar ve belirli gerekçelerle kullanmaktadır. Aksi halde dışlanmakta, sorun yaşamakta kendisine asıl yerinin evi olduğu ve asıl görevlerinin de çocuk bakımı ve ev işleri olduğu hatırlatılmaktadır. Derinkuyu özelinde kamusal mekânlar açısından kadınlar ve erkekler için belirgin ayrımlar söz konusudur. Görüşmeciler mekânları sınıflarken ortak görüşlere sahiptir.

Çarşı, mekân olarak hem kadınlar hem de erkekler tarafından erkek mekânı olarak görülmekte ve kadınlar çarşıda sorun yaşamadığını ifade etmektedir. Derinkuyu çarşısı; birkaç lokanta, market, belediye, kahvehane, telefon dükkânlarının bulunduğu bir alandır. Erkeklerle hitap eden yerlerin fazla olması sebebiyle erkeklerin daha fazla kullandığı bir yerdir. Bazı görüşmeciler çarşayı anlatırken; ‘ büyük kahvehane gibi kadınlar oraya giremez, kahveden başka bir yer zaten kadınlar çarşıya gidip ne yapsın gibi’ ifadeleri kullanmıştır. Kadınlar işleri olduğu zaman bile çarşıya eşleri olmadan gidemediklerini bazılarıysa eşleriyle beraber gittikleri halde bile rahatsız edici bakışlara maruz kaldığını söylemiştir.

Fotoğraf 4.5: Derinkuyu Çarşısından Bir Görüntü

Kaynak: <https://www.facebook.com/DERINKUYU50/>

Mahalle ve sokaklar, hem kadınlar hem de erkekler tarafından kadın mekânı olarak tanımlanmaktadır. Derinkuyu’da kadınlar kendi mahallelerinde ve sokaklarında daha rahat etmekte, herkesi tanıdıkları için sorun yaşayacaklarını düşünmemektedir. Kadınların evinin önüne çıkıp oturması oldukça yaygın bir gelene ve her yerde görülen bir olaydır. Bazı kadın görüşmeciler mahalleyi anlatırken; ‘mahalle de kadınların kahvesi’ diye tabir kullanmıştır. Erkeklerin, kadınların ev dışında veya sokakta görünür olması noktasında ‘kadının sokakta veya dışarıda işi yok’ gibi söylemleri olsa da sokak ve mahalleler kadın yeri olarak tanımlanmaktadır. Bu durumun sebebini ise erkeklerin genelde mekân olarak çarşığı kullanırken kadınların evden çıkıp kapısının önünde oturmasından kaynaklıdır. Bu manzaranın çokta görülmesiyle açıklayabiliriz.

Pazar, market her iki cinsiyete de hitap eden yerler olarak tanımlandığı gibi sadece kadınların veya sadece erkeklerin yeri olarak da tanımlanmıştır. Bazı kadın görüşmecileri ilçeye bir gün kurulan pazarın ortam olarak rahatsız edici olduğunu söylemiş ve erkekler gitse daha iyi olur demişken; bazı görüşmecilerse mutfağa giren kişinin kadın olması ve kadının eve alınacakları daha iyi hesaplayıp tutumlu olması gibi özelliklerinden dolayı kadınlar için daha uygun diye tabir etmiştir. Pazara ve markete bakış açısı değişmektedir.

Fotoğraf 4.6: Derinkuyu’da Kurulan Pazardan Bir Görüntü

Kaynak: <https://www.facebook.com/DERINKUYU50/>

Tuhafiyeler, giyim eşyası satan yerler noktasında görüşler ortaktır. Hem kadınlar hem de erkekler bu alanların kadınlar için daha uygun olduğunu söylemiştir. Bu yerler kadınlar için daha uygun ve kadınların daha rahat ettiği alanlar olarak tanımlanmıştır. İlçede bulunan düğün salonu, her iki cinsiyetin de ortak yeri olarak tanımlanmıştır. İlçede sayılı kamusal alanlardan bir tanesi olan park ise ilk sorulduğu zaman görüşmeciler tarafından her iki cinsiyete de hitap eden bir yer olarak tanımlanmıştır. Ama daha sonrasında ilçe özelinde cevaplamaları istendiğinde ise erkek yeri olarak tanımlanmıştır. Bu tanımlamayı da parkın konumundan, ilçede halkının kadınların dışarıda gezmesine, parka gelmesine çokta iyi bakılmamasından kaynaklandığını söyleyerek açıklamaktadırlar. Derinkuyu Kültür Park’ı konum olarak sanayilerin de yoğun olarak bulunduğu bir alandır. Bu durumda ilçe kadınlarının parkı kullanmasına engel olmaktadır. Kadınlar rahat edemedikleri için parka gitmediklerini ve ‘ bak şunun gelini de çıkmış parka gitmiş’ gibi söylemlere maruz kalmamak için gitmek istese bile gitmemeyi tercih ettiğini söylemiştir. Kırsal alanlardaki birincil ilişkilerin, cemaat bağlarının etkisiyle kadınlar ‘etraf ne der’ baskısını fazlaca hissettiklerini ve bu durumun iyi yanları olduğu gibi kötü yanları da olduğu u ifade etmektedirler.

Fotoğraf 4.7: Derinkuyu'daki Kültür Park'a Ait Bir Görüntü

Kaynak: <https://www.facebook.com/DERINKUYU50/>

Derinkuyu'daki kamusal alanlara cinsiyetçi bir gözle bakarken ve kullanım açısından değerlendirildiğinde toplumsal cinsiyet özelliklerinin ağırlığı söz konusudur. Kamusal alan olarak sayılan yerlerin azlığı ve ilçede hâkim olan kültürden kaynaklı olarak da bazı alanlar kadınlar tarafından daha çok kullanılırken bazı alanlarsa erkekler tarafından kullanılmakta ve bu durumlar da toplumun büyük bir kesimi tarafından onaylanmaktadır. Kadınların kamusal alanları ihtiyaçları oldukça ve makul ölçülerde kullanması gerektiği, kendine laf getirmemesi gerektiği söylenmektedir.

Genel kabullerin dışına çıkılan alanlarda ise hem kadınlar hem de erkekler baskıya maruz kalmaktadır. Bu dışlanmaya arŐıyı örnek verebiliriz. Derinkuyu Belediyesi konum olarak arŐıdadır. Belediye seçimleri sırasında partiler tarafından kadın kolları, gençlik kolları ve parti üyelerinin de katılımıyla belediye önünde konuŐmalar yapılmıştır. Bu konuŐmalara katılan kadın ilçe halkı tarafından; 'kadının çarşıda ne işi var, kadınların oraya gidip öyle bayrak sallaması, bağırması doğru mu' diyerek eleştirilmiştir. Görüşmeciler, kadınların kamusal alanları kullanırken kendisine laf söz getirmemesi, ölçülü olması gerektiğini söylemiş ve bu olayı örnek vermiştir. Bu durumun böyle algılanmasında hem siyasetin hem eril yapısı hem de çarşının erkek mekânı olarak tanımlanması sebep olmuştur diyebiliriz. Kadınlar bu

bakış açısından kaynaklı olarak öteki konumuna düşmüş ve toplumun genel kabulü dışında hareket ettiği için toplumsal baskıya maruz kalmıştır.

Alanların cinsiyete göre ayrılmasına gençlerin karşı çıktığını ama bu görüşlerin ve ilçe halkının değişmek gibi bir niyeti olmamasından kaynaklı olarak bu durumun devam ettiğini söylemişlerdir.

Mekânlar toplumsal ilişkilerden dolayısıyla toplumsal cinsiyet ilişkilerinden de bağımsız değildir. Bu durum kamusal mekânların kadınlar ve erkekler için kullanımında farklılıklara sebep olmaktadır. Kadınlar kendilerine izin verildiği ölçüde ve kendilerinden beklenen roller doğrultusunda kamusal mekânları kullanmaktadır. Yaşanan değişimler ve dönüşümlerle birlikte kadınlar ve erkekler için mekân kullanımında değişen yanlar olsa da toplumsal cinsiyet özellikleri baskınlığını sürdüren bir değerdir.

SONUÇ VE ÖNERİLER

Kadın ve kamusal alan ilişkisi toplumsal hayatın en çetrefilli konularından bir tanesi olarak karşımıza çıkmaktadır. İnsanlık tarihine baktığımızda kadının toplum içindeki konumunun doğrusal bir çizgide ilerlemediğini görüyoruz. Zaman ve mekâna göre değişen ekonomik ve sosyal koşullar toplumsal yaşamın her alanında olduğu gibi kadının toplum içindeki konumunun şekillenmesinde de etkili olmuştur.

Türkiye’de gerek çalışma yaşamı gerekse sosyal yaşam alanlarında kadınların geçmişe oranla daha görünür olduklarını söyleyebiliriz. Cumhuriyetin ilanı ve sonrasında yapılan inkılâplarla birlikte kadınlar kamusal alanın görünür yüzleri ve inkılâpların taşıyıcısı konumuna gelmiştir. Kadınların eğitim hayatına ve çalışma hayatına katılımının her geçen gün artması kadınların kamusal alandaki görünürlüklerinin de artmasını sağlamıştır.

Gerek dünyada gerekse Türkiye’de zayıflayan geleneksel örüntüler, kadın sivil toplum kuruluşlarının çabaları ve BM gibi uluslar arası kuruluşların destekleri kadınların kamusal alandaki görünürlüklerinin artmasına katkıda bulunmuştur. Ancak bu gelişmelere rağmen kadınların kamusal alandaki görünürlüklerinin istenen düzeyde olduğunu söylemek oldukça zordur. Gerek ekonomik gerekse sosyal koşulların sınırlandırılmasıyla kadınlar kamusal alanda istedikleri konuma gelmekte güçlüklerle karşılaşmaktadır. Bu güçlükler kimi zaman toplumsal cinsiyet rollerinden kimi zaman da geleneksel değerlerin ağırlığından kaynaklanabilmektedir. Toplumsal hayatta kadınların görünürlüğünün artması kadınlara ‘annelik ve eşlik’ görevlerinin hatırlatılmasıyla kadınların toplumsal hayata katılımının sınırlandırıldığını söyleyebiliriz.

Kadınların kamusal alanlarla bu sorunlu ilişkisinin Nevşehir’in Derinkuyu ilçesinde var olduğunu söyleyebiliriz. Araştırmanın temel probleminde Derinkuyu’da yaşayan kadınların kamusal alanla sorunlu ilişkisinden yola çıkılmıştır. Derinkuyu, tarım ve hayvancılığın temel geçim kaynağı olması, nüfusun homojen yapısı, yaygın birincil ilişkilerin ve güçlü cemaat bağlarından kaynaklı olarak kırsal özelliklerin daha baskın hissedildiği bir ilçedir. Kadınlar ve erkekler arasında iş yönünden uzmanlaşma ve ayrışma görülmeyip herkesin her işi gücü yettiğince yapması beklenirken kadınlar mekân kullanımını açısından erkeklerden ayrılmaktadır. Kadınlar ve erkekler arasındaki farklılık kamusal mekânların kullanımında ortaya çıkmaktadır.

Kadınların iş zamanı olan yaz mevsiminde tarlada çalışması, dışarı çıkması, kış mevsiminde ise tarla işleri bittikten sonra başka iş olanağının olmamasından kaynaklı olarak kadınların gündelik hesabıyla patates toplamaya gitmesi doğal bir durumken aynı kadının gezmesi, sokakta yürümesi kadınlar için sorunları ve baskıyı beraberinde getirmektedir. Kadınlar kamusal alanları kendilerine izin verildiği ölçüde ve cinsiyet rolleri doğrultusunda kullanmaktadır. Kamusal alan herkesin alanı olmayı ifaden heterojen bir kavram olsa da eril bir yapıya sahiptir. Bu eril yapı da kadınların kamusal alanları sınırlı ölçüde ve belirli şartlarda kullanmalarına sebep olmaktadır. Aksi durumlardaysa kadınlar dışlanmaya, baskıya maruz kalmaktadır.

Toplumsal cinsiyet, kadınlar ve erkekler arasındaki farklılıklarda kültürel özelliklere vurgu yapan bir kavramdır. Sosyalleşme süreciyle birlikte kadınlara ve erkeklere toplumsal cinsiyet rolleri ve beklentileri öğretilmiştir. Kadınlar toplumsal cinsiyet rolleri doğrultusunda 'eşlik ve annelik' vasıflarıyla tanımlanmış ve özel alana ait görülmüştür. Erkekler ise evin geçimini sağlamakla ve kamusal alanla tanımlanmaktadır. Kadınlardan ve erkeklerden beklenti de bu doğrultuda olmaktadır.

Toplumsal cinsiyet rolleri kadınların ve erkeklerin toplumsal hayata katılmasını etkilemiştir. Kadınlar özel alanla ve bu alandaki işlerle tanımlandığı, ev işleri ve bakım işleriyle ilgilendikleri için toplumsal hayata katılımlarının da bu doğrultuda olması beklenmiştir. Ebelik, hemşirelik, öğretmenlik gibi meslekler kadınlar için daha uygun görülmüştür. Kadınların çalışma hayatına katılması da cinsiyet rolleri doğrultusunda hediyelik eşya satan yerlerde, kreşlerde, bakım evleri gibi alanlarda çalışıp cinsiyet rollerinin gerektirdiği gibi davranması beklenmiştir. Erkeklerse genellikle kamusal alanlarda ve evin geçimiyle tanımlandığı için kamusal alanlarda rahat etmekte ve iş konusunda da herhangi bir sınırlamayla karşılaşmamaktadır.

Toplumsal cinsiyet rolleri kadınların ve erkeklerin mekân kullanımını da etkilemektedir. Mekânlara toplumsal ilişkilerden bağımsız, boş, yansız, durağan bir yapı olarak bakış eksik bir bakış olarak kalmaktadır. Mekânların fiziki yanı olduğu kadar sosyal bir yanı da vardır. Bu sosyal yan toplumsal ilişkilerden, toplumsal cinsiyet ilişkilerinden de bağımsız değildir. Bu yüzden kadınların ve erkeklerin mekân kullanımları ve amaçları da farklılaşmaktadır. Kadınlar daha çok tuhafiyeler, kermesler, düğün salonu, pazar ve market gibi mekânları ihtiyaç duydukları ölçüde kullanırken; erkekler kadınlara göre kamusal alanlarda daha rahat etmekte ve istediği

zaman ve istediği gibi kullanabilmektedir. Alanların cinsiyete göre ayrılmasında kadınlar özel alanla tanımlanırken erkeklerinse kamusal alanla tanımlanması erkeklerin kamusal alanlarda daha özgür olmasını sağlarken kadınlar kamusal alanlarda erkeklerin ‘ötekisi’ konumuna düşürmüştür. Bu ayrılma da kadınlar için sorunları beraberinde getirmiştir.

Kadın ve kamusal alana dair literatür oldukça geniş olmasına rağmen ‘kadın görünürlüğü’ söz konusu olduğu zaman çalışmalar çeşitlenmektedir. Medyada kadın, siyasette kadın, sinemada kadın gibi çeşitli alanlarda kadın çalışmalarını görmek mümkündür. Feminist çalışmaların da etkisiyle kadın çalışmalarına artan bir ilgi olsa da kadın görünürlüğüne olan ilginin diğer alanlara göre daha az olduğunu söyleyebiliriz. Mekân çalışmalarıysa mekânı daha çok sınıf, iktidar, güç, kırsal mekân- kentsel mekân, AVM gibi mekânlar özelinde çalışılmıştır. Son zamanlarda zaman çalışmaları kadar mekân çalışmaları da ilgi duyulan, çalışılan bir alan olsa a da mekân çalışmalarına cinsiyetçi bakış açısıyla bakmamanın bu alanın eksik yanı olduğunu söyleyebiliriz.

Derinkuyu’daki kamusal mekânlara cinsiyetçi bir gözle bakmak, kadınların kamusal mekânlarla ilişkisini incelemek bu araştırmanın temel problemidir. Mekân çalışmasıyla cinsiyet çalışmasını birleştirip kadınların kamusal mekânlardaki görünürlüğüne Derinkuyu özelinde bakmak amaçlanmıştır. Bu doğrultuda Derinkuyu’da yaşayan kadınlarla ve erkeklerle görüşmeler yapılmıştır. Kamusal alanlarda sorun yaşayanların kadınlar olduğu varsayımından yola çıkıldığı için de ağırlıklı olarak kadınlarla görüşmeler yapılmıştır. Pandemi sürecinden dolayı zaman zaman ilçede vaka sayılarının artması, bazı görüşmecilerin hasta olması, ortamdan ve görüşmecilerin ev davetinde rahat edememesinden kaynaklı olarak görüşmeci sayısının istenen düzeyden daha az olması ise araştırmanın sınırlıklarındandır.

Kadın ve kamusal alan arasındaki sorunlu ilişkinin Derinkuyu özelinde de yaşandığını söyleyebiliriz. Derinkuyu’da hem kadınların hem de erkeklerin ortam görüşü kamusal mekânların yetersiz olduğu ve ilçenin kalkınma açısından eksiklerinin olduğu yönündedir. Hem kadın hem de erkek görüşmecilerin görüş birliğinde oldukları bir başka konu da Derinkuyu’da kamusal alanlarda erkeklerin daha rahat olduğu ve kadınların kamusal alanda rahat edemediklerini etseler bu alanlara daha çok dahil olacaklarıdır. Kadınların kamusal alanlarda rahat edememesinin nedenlerini ise; ilçenin zihniyeti, geleneksel yapılarına bağlılığı, ilçede halkının kadını ev dışındaki

alanlarda görmeye alışık olmamasıyla, kalkınma açısından geri kalmış olunması, değişim ve gelişime kapalı olmayla açıklamışlardır.

İlçede iş olanaklarının yetersiz oluşu, turizm için avantaj sağlayabilecek imkânlarla sahip olmasına rağmen turizm olanaklarının yeterince gelişmemiş olması, geçim kaynağının tarım ve hayvancılık olması, değişim ve gelişimin yavaş olması gibi sebeplerden dolayı Derinkuyu Nevşehir'in diğer ilçelerine nazaran daha az bilinen ve gelişen bir ilçesidir.

İlçenin bu durumu, hâkim kültürel ve geleneksel yapısı da kadınların zaten az ve yetersiz olan kamusal alanlarda erkeklere göre daha dezavantajlı konuma düşmesine ve az olan alanları kullanırken de sorun yaşamalarına sebep olmuştur. Kadınlar cinsiyet rolleri doğrultusunda mekânları kullanırken daha rahat etmekte bu alanların dışında sorunlar yaşamaktadır.

Kadınlar genellikle işlerin başladığı yaz aylarında kamusal alanların görünen yüzlerindedir. Tarlada çalışır, ahır işlerini yapar. Kırsal alanların özelliklerinden bir tanesi olan uzmanlaşma olmadığı için kadın ve erkek arasında iş açısından bir ayrım yoktur. Herkes her işi yapabilir. Kadın ve erkek arasındaki ayrım ev işleri ve kamusal alanların kullanımında görülmektedir.

Kadınlar, toplumsal cinsiyet algısının da etkisiyle özel alanlarla tanımlanıp eşlik ve annelik vasıflarıyla öne çıkmaktadır. Bu tanımlama da kadınların kamusal alanlarda erkeklerin ötekisi durumuna düşmesine ve kamusal alanları kullanırken belli ölçülerde ve cinsiyet rolleri doğrultusunda kullanabilmelerine sebep olmaktadır. Kadınlar genelde kendilerine uygun olan yerlere gitmekte(tuhafiye, pazar, market vs.), kendilerine uygun görülen mesleklerde(ebelik, hemşirelik, çocuk bakımı vs.) çalışmakta ve bu alanların dışına çıktıklarında sorun yaşamaktadır.

Mekânlar, toplumsal ilişkilerden dolayısıyla toplumsal cinsiyet ilişkilerinden bağımsız alanlar değildir. Mekânların üretilen, anlamlandırılan yapısında toplumsal cinsiyet algısı belirleyici bir etkidir. Bu durumu Derinkuyu'daki mekânların kadınlar ve erkekler tarafından kullanılması ve tanımlanmasında da görmek mümkündür. Yapılan görüşmeler ve gözlemler doğrultusunda kadınların ve erkeklerin kamusal alanları kullanımının cinsiyet rolleri doğrultusunda olduğu ve mekânları 'kadın yeri ve erkek yeri' olarak sınıflamalarında ortak görüşlere sahip olduklarını söyleyebiliriz.

Hem kadınlar hem de erkeklerin Derinkuyu için kamusal mekânları kullanım ve sınıflama açısından görüş birliğine sahip oldukları mekânlar şu şekildedir; çarşının erkek yeri olduğu, tuhafiyelerin kadın yeri olduğu, kadınların kapıya çıkıp oturmasından kaynaklı olarak mahallenin kadınların yeri olduğu, ilçede bulunan parkın yerinden ve ortamdan kaynaklı olarak erkeklerin mekânı olduğu söylenmiştir.

Hem kadınların hem de erkeklerin rahat kullandıkları alanlarsa; market, pazar, düğün salonudur. Hatta bazı kadın görüşmeciler Derinkuyu için en kamusal yerin marketler olduğunu ifade etmiştir. Ayrıca bu alanlar hem kadınların hem de erkeklerin sosyalleşme imkânı bulduğu ve etkileşimin fazla olduğu mekânlardır.

Kamusal alanı heterojen bir yapısı olsa da erkeklerin kamusal alanla tanımlanmasından ve bu alanın erkeklere ait görülmesinden dolayı eril yapının baskınlığı söz konusudur. Bu durum da özel alanla tanımlanan kadınların kendi alanlarının dışına çıkıp kamusal alanlara dâhil oldukları zaman sorun yaşamalarına sebep olmaktadır. Kadınların kamusal alanla sorunlu ve gerilimli ilişkinin Derinkuyu özelinde de yaşandığını söyleyebiliriz. Hem kadın hem de erkek görüşmecilerin verdiği cevaplarla Derinkuyu’da kamusal alanların eril bir yapıya sahip olduğu ve kamusal alana çıkmanın kadınlar için sorunları da beraberinde getiren bir durum olduğunu söyleyebiliriz.

Kadınların kamusal alanlarda rahat olmadıkları hem kadın hem de erkek görüşmecilerin görüş birliğinde oldukları bir konudur. Kadın görüşmeciler kamusal alan deneyimlerinde rahat olmadıklarını ve ‘kadın görmeye alışamadılar, sokağa çıktığın zaman sanki bu kadının burada ne işi var der gibi bakıyorlar, yukarı bakarak yürüyemiyoruz’ gibi ifadelerle de kamusal alanlara çıktıkları zaman baskı gördüklerini ifade etmişlerdir. Erkek görüşmecilerin; ‘kadınlar kamusal alanlarda rahat değil rahat olsalar dışarı çıkarlar, kadınlara dışarı çıkınca iyi bakılmaz, kadının yeri evi olarak görülür’ gibi ifadelerle kamusal alanların ve kadınların sorunlu ilişkisini görmek mümkündür.

Derinkuyu’da yaşayan kadınlara kamusal alan deneyimleri sorulduğundaysa kadınlar, rahatsız edici bakışlara maruz kaldıklarını ve bazen sözlü olarak da rahatsız edildiklerini söylemişlerdir. Kamusal mekânların kullanımına dair deneyimlerindeyse özellikle ‘erkek yeri’ olarak görülen yerlere girişlerinde ve bu alanları kullanırken sorun yaşadıklarını ve zorlandıklarını ifade etmişlerdir. Özellikle erkek yeri olarak

görülen çarşı kadınların gitmek istemedikleri, gittikleri zaman da rahat edemedikleri ve sınırlarının zor olduğu alanların başında gelen bir mekândır. İlçedeki kadınların çarşıya gitmesi kabul gören bir durum değildir. Çarşıya gitme rahatlığına sahip olan kadınlarınsa ilçeye dışarıdan gelen kadınlar olduğunu söyleyebiliriz. Çünkü ilçede yaşayanlar için çarşı; ‘kadın görmeye alışık olunmayan ve kadınların giremediği’ mekânların başında gelmektedir.

Derinkuyu’da kadınların kamusal alan deneyimlerinde rahat ettikleri yerler; marketler, düğün salonu, evlerinin önünde rahatça oturabildikleri için mahalleler ve tuhafiyelerdir. Kadınlar bu alanlarda rahat hareket edebilmektedir. Bu alanlar dışında kamusal alanları kullanırken tedirgin olduklarını ve rahatsız edici davranışlara, bazen rahatsız edici sözlere ve bakışlara maruz kaldıklarını ifade etmişlerdir.

Derinkuyu’da kadınların kamusal alan deneyimlerinde rahat hareket ettikleri ve sosyalleşme imkânı buldukları alanların sayısı sınırlıdır. Mahalleler, düğünler, marketler(marketinde çarşı içinde olmaması kadınların daha rahat gitmesini sağlamaktadır), kadınların gündelik hesabı olarak gittikleri patates toplama işi kadınların en çok sosyalleşme imkânı bulduğu ve bazen hiç göremedikleri insanları gördükleri ve yeni insanlar tanıdıkları yerlerdir.

Derinkuyu’da yaşayan kadınların sosyalleşmelerinde kamusal alan deneyimlerinde bahsetmemiz gereken iki alan daha vardır. Bu alanlar kadınların bir araya gelebildikleri, evden uzaklaşıp sosyalleşme imkânı buldukları ve kendileri için bir şeyler yaptıkları alanlardır. Bu alanlardan ilki ilçedeki Halk Eğitim Merkezinin açtığı kurslardır.

Halk Eğitim Merkezi’nin açtığı kurslara kadınların katılımı, hangi kurslara daha çok katıldıkları, kadınların kurslara olan ilgisi ve kadınların kurs açılmasına dair talepleri olup olmadığına dair Halk Eğitim Merkezi’nin müdür yardımcısı ve merkezde usta öğreticilik yapan hocayla kurslara dair sohbet edilmiştir. Kadınların kurslara olan ilgisinin şartlara ve kursa göre değiştiği görülmüştür. Derinkuyu’da kadınlar genel olarak kurslara ilgisizken İşkur destekli olarak açılan ve kadınların kurslara katılarak belli bir süre de olsa para kazanabildikleri kurslara büyük oranda katılım gösterip devamlılık sağlamakta ve bu kurslara karşı taleplerinin olduğunu söyleyebiliriz.

Kadınların açılan kurslara ilgi göstermeleri halinde de bir süre devam edip daha sonrasında iş yükünden(tarım, hayvancılık işleri gibi) ve geniş aile yapısından(kayınvalide ve elti faktörleri gibi) kaynaklı olarak kursa gelmek isteseler bile gelemedikleri görülmüştür. Ayrıca ilçede kursların ‘ne gerek var kursa’ diye düşünülmesinden kaynaklı olarak vakit kaybı olarak görülmesi de kadınların kurslara katılmasına engel olmaktadır.

Halk eğitim kurslarına katılabilen kadınlar, kursa katılıyor olmanın, sosyalleşme imkânı bulup farklı insanlar tanıdıkları için mutlu olduklarını söylemektedir. Kurslar bazı kadınlar için fırsat olarak görülse de bazı kadınlar içinse çevre baskısı, iş yükü ve aile yapısından kaynaklı olarak gidilemeyen yerlerden bir tanesidir.

Derinkuyu’daki kadınların sosyalleşmelerinde ve kamusal alan deneyimlerinde bahsetmemiz gereken ve ilk olmasından da kaynaklı olarak önemli bir gelişme olan ‘Anadokya Kadın Kooperatifi’dir. Anadokya Kadın Kooperatifi, Derinkuyu’daki kadınlar için ilk olmasından kaynaklı olarak önemli bir yere sahiptir. Kooperatif, yedi kurucu üyenin ve ilçede görev yapan bazı öğretmenlerin destekleriyle kurulmuş olan ‘il kadın girişimcilik’ örneğidir.

Kooperatifle ilgili bilgi almak için yapılan görüşmede kooperatifi kurmaktaki amaçlarını ve isteklerini kadınlar; ‘Bizde girişimci olalım istedik, bizim de kooperatifimiz olsun, bizde bir şeyler başaralım istedik’ gibi ifadelerle anlatmıştır. Kadınlara yönelik iş yeri olsun, kadınlar da çalışsın, kadınlar da kendisini önemli hissetsin diyerek çıktıklarını ve Derinkuyu için de bir ilk olan kadın girişim örneği olan kooperatifi kurmuşlardır.

Anadokya Kadın Kooperatifi, Derinkuyu’da bulunan Üzümlü Kilisenin karşısındaki Üzümlü Konak’ta açılan kooperatifte kadınlar mantı, erişte, dolma, sebzeli erişte, yöresel yemekler gibi yöreye ait çeşitli yemekleri hem gelen turistlere hem de sipariş üzerinden pazarlayarak satmaya başlamışlardır. Kurulmuş olmalarına rağmen düzenlerini kurmak, yerlerini düzenlemek, tanıtımlarını yapmak için çalışmakta ve düzenlerini kurup daha fazla kadına ulaşmayı tanıtımlarını yapmayı amaçlamaktadırlar. Yeni olmalarından ve daha yolun başında olmalarından dolayı tanıtıma ve desteğe ihtiyaç duymaktadırlar.

Yöresel yemeklerin dışında kooperatifteki kadınlar lavanta ekimi de yapmıştır. İlçede belirlenen bir araziye kadınlar ticaretini yapmak için lavanta ekmişlerdir. Lavantaların yağını ve çiçeğini de satmak kooperatifin faaliyetlerinden bir tanesidir. Ayrıca kadınlar, ilçedeki Halk Eğitim Merkezi ve kaymakamlığın da destekleriyle hem tanıtımlarını daha etkili yapmak hem de yaptıkları yemekleri daha güzel tanıtılabilmek amacıyla açılan fotoğrafçılık kursuna katılmaktadır. Kooperatife katılmak içinse gönüllü olmak, çalışmaya ve bir şeyleri değiştirmeye istekli olmak yeterlidir. Gönüllülük esasıyla isteyen herkes kooperatife katılıp destek olabilmektedir.

Derinkuyu için yeni bir fikir olan kadın kooperatifi kurma fikri kadınlar tarafından dile getirildiği zaman destekleyenler olduğu gibi karşı çıkanlar da olmuştur. ‘Yapamazsınız, başaramazsınız’ gibi karşı çıkışlar olduğu gibi ‘iyi yapmışsınız, yapın, çalışın’ gibi destekleyici söylemlerle de karşılaşmışlardır.

Kadınlar tıpkı halk eğitim kursları gibi kooperatife de katılmak istemekte ama hem ailelerinin hem de çevrenin etkisiyle kooperatife istenen düzeyde bir katılım olmamaktadır. Kadınların katılım konusunda geri durmasının bir başka sebebi de kooperatifin gönüllülük esaslı olmasıdır. Yörede iş sıkıntısından kaynaklı olarak kadınlar genelde maddi getirisi olan işlerde çalışmayı ve böyle işlere/ yerlere gitmeyi daha çok tercih etmektedir. Kooperatif ilçedeki kadınlar için ilk olsa da ilçe gerçekleri doğrultusunda bakıldığında zamanla idealist ve ilçe halkının alışkın olmadığı bir gelişmedir. Toplumsal cinsiyet rollerinin de etkisiyle kadınların Derinkuyu’daki iş yükünün fazlalığı ve ilçenin kalkınma açısından eksiklerinden kaynaklı olarak bu tarz girişimlerin benimsenmesinin ve desteklenmesinin süreç içerisinde yerleşeceğini ve kooperatife bakışın zamanla değişebileceğini söyleyebiliriz.

Anadokya Kadın Kooperatifi her şeye rağmen kadın girişimcilik örneği olması, kadınların ‘bende varım’ deme şekli olması, kadınların bir şeyleri başarmak ve değiştirmek için yola çıkmış olmaları açısından ilçe açısından ve ilçenin kadınları açısından güzel bir kazanımdır. Kooperatif girişimi ilçedeki kadınların yanı sıra kaymakamlık ve belediye başkanlığı tarafından da desteklenen Derinkuyu için ilk sayılabilecek güzel bir kazanımdır.

Derinkuyu’daki kamusal alanlarla kadınlar arasındaki gerilimli ilişkiyi aşma çabası daha çok gençlerden ve genç kuşak kadınlardan gelmektedir. Görüşmelerde de

görülmüştür ki gençler ve genç kuşak kadınlar toplumsal cinsiyet rollerinin baskınlığını ve bu roller doğrultusunda çizilen sınırların varlığının farkındadır. Bu durumu ‘ bazı sınırlar var ve biz bunların dışına çıkamıyoruz, bunları aşip zihniyeti değiştirmek lazım’ gibi ifadelerle anlatmaktadır. Görüşmeci gençler ve genç kadınların medeni hallerine göre toplumsal cinsiyet rollerine ve hayata bakışları farklılaşmaktadır. Evliler genellikle annelik ve eşlik vasıflarını daha fazla öne çıkarıp hayattan beklentilerini ve isteklerini de çocukları üzerine kurarken; genç ve bekâr olan görüşmeciler toplumsal cinsiyet rollerine daha esnek bakmaktadır. İşlerin paylaşılması, kadınların da görünür olabileceği, kadınların da erkek mesleği(mühendislik gibi) olarak görülen meslekleri yapabileceğini düşünmekte ve hayattan beklentilerindeyse kendilerini öncelemektedirler. İş bir işim olsun, kendi düzenimi kurayım, ayaklarımın üstünde durayım gibi bireysel istekleri olduğu görülmüştür. Gençler, kadınların da daha fazla görünür olmasını istemekte ve Derinkuyu’nun zihniyetinden ve ‘kadın görmeye alışık olunmamasından’ şikayetçi olduklarını ifade etmişlerdir.

Gençler ve genç kuşak kadınlar daha fazla görünür olmak istemekte ve kadınlara çizilen sınırların(ev işi, tarla işi gibi) aşılmasını istemektedir. Bu istek Derinkuyu gibi gelişimin ve değişimin daha yavaş olduğu, cemaat bağlarının ve geleneksel değerlerin baskın olduğu, kalkınma açısından eksikleri olan, kırsal alan özelliklerine sahip bir yerde zor gerçekleştirilecek ve zaman zaman baskıyla karşılaşılan bir durum olsa da kooperatifin kurulması, gençlerin okuyup kendi işini bulup kendini ispatlama çabalarıyla bakıldığı zaman umut vaat eden bir istektir.

Derinkuyu gibi cemaat bağlarının, toplumsal cinsiyet değerlerinin baskın olduğu bir yerde bu sorunların çözümü için çözüm önerilerini şu şekilde sıralayabiliriz;

Derinkuyu’da iş olanaklarının azlığı ilçe halkı açısından göz önüne olan sorunlardan bir tanesidir. Derinkuyu kırsal alan olmasından ve temel geçim kaynağının tarım, hayvancılık ve mevsimlik işlerin olması gençlerin alternatif yollar aramasına sebep olmaktadır. Gençler bu işleri yapmakta zorlanmakta veya bu işleri yapmak istemedikleri için ilçe dışında iş arayışlarına girişmektedir. Bu durum da hem gençlerin dışarı gitmesine hem de sürekli göç veren bir yer konumuna düşmesine sebep olmaktadır. Ayrıca ilçede görev yapan öğretmenlerin, gelen memurların ve

turistlerin kalabilecekleri bir otel veya gidebilecekleri mekânların azlığı da ilçeye gelen yabancıların ilçede kalmamasına sebep olmaktadır.

Gençleri ve dışarıdan gelenleri ilçede tutmak ve ilçenin çehresini değiştirmek için ilçeye uygun iş kolları(patates cips fabrikası veya kuru fasulye paketleme fabrikası gibi) oluşturulabilir. Tarım ve hayvancılık daha iyi şartlarda ve daha bilinçli yapılabilir diye ilçe halkı bilinçlendirilebilir. Bilinen ürünlerin dışında ürünler ekilip Pazar yoklaması yapılabilir. Tarım ve hayvancılık için şartlar iyileştirilip gençler için de bu işler cazip hale getirilebilir. Gençlere yönelik projeler veya alanların sayısı arttırılmaya çalışılıp gençlerin ilçede kalması sağlanabilir.

İlçede yer altı şehri gibi güzel bir imkân da vardır. İlçenin tanıtımı daha fazla yapılarak turizm açısından da alanlar oluşturulabilir. Kalkınma açısından hamleler de yapılarak ilçenin çehresi değiştirilebilir. Yeşil alanları arttırmak, otel veya kafe gibi mekânlar açarak sosyal hayat hareketlendirilebilir. Tarım üzerine festival etkinlikleri olabilir. İlçede daha önceden kuru fasulye festivali gibi bir organizasyon yapılmış ve görüşmecilerden bazıları o festivali ‘güzel olmuştu’ diyerek o festivali anlatmaktadır.

Kırsal kalkınma kadar önemli olan bir başka husus ise ilçenin zihniyeti ve kültürel yapısıdır. İlçede kadınların kamusal alanları daha rahat kullanmasını sağlayabilmek ve kadınların kamusal alanla olan gerilimi azaltmak için kamusal alanın herkesin kullanabildiği alanlar olduğu ve kamusal kelimesinin sadece devleti ve memuriyeti kapsamayan bir kavram da olduğunu daha fazla vurgulamak gerekmez. İnsanların kamusal alana bakışını değiştirmek gerekmektedir.

İlçede kadınlara bakışı değiştirebilmek onların da varlığını kabul edebilmeleri için eğitim düzeyi arttırılmaya çalışılabilir. Daha nitelikli eğitim verilip toplumsal cinsiyet rollerinin de esneyebileceği vurgulanabilir. Bunu yaparken ilçe halkı açısından daha kolay benimsenebilmesi ve kabul edilebilir olması için ilçe şartlarına da uygun şekilde yapılmalıdır. Örneğin kadınların da mühendis olabileceği veya tarımda ve hayvancılık sektörlerinde bedenen çalışan kadınlar olabileceği gibi veteriner olarak veya ziraat mühendisi olarak da kadınların da çalışmasının mümkün olduğu anlatılmaya belki de gösterilmeye çalışılabilir. Bu konulardaki algıların değiştirilmesi için gençler teşvik edilebilir.

İlçenin zihniyetini ve farklılıklara alışıp ilçenin bakış açısını değiştirebilmek için ilçeye dışarıdan gelenleri sosyal hayata dâhil etmeye ve gelenleri ilçede tutmaya yönelik çalışmalar yapılıp ilçenin çehresi değiştirilmeye çalışılabilir.

KAYNAKÇA

- Alkan, A. (Derleyen). (2020). Cins Cins Mekân (4.Basım). İstanbul: Varlık Yayınları.
- Altun, D. ve Toker, H. (Editörler). (2017). Toplumsal Cinsiyet Farklı Disiplinlerden Yaklaşımlar (1.Baskı). Ankara: Nika Yayınevi.
- Alver, K. (Editör). (2012). Kent Sosyolojisi (1. Basım). Ankara: Hece Yayınları.
- Alver, K. (2013). Siteril Hayatlar (3. Baskı). Ankara: Hece Yayınları.
- Aydın. M. (2015). Siyasetin Sosyolojisi (4.Baskı). İstanbul: Açılım Kitap.
- Bal, H. (2015). Kent Sosyolojisi. Ankara: Sentez Yayıncılık.
- Bourdieu, P. (2019). Eril Tahakküm.(Çev. Bediz Yılmaz). İstanbul: Bağlam Yayıncılık.
- Creswell, J. W. (2020). Nitel Araştırma Yöntemleri Beş Yaklaşım Göre Nitel Araştırma ve Araştırma Deseni (5.Baskı). (Çev. Edt. Mesut Bütün, Selçuk Beşir Demir). Ankara: Siyasal Kitabevi.
- Ç. Rahte, E. (2009). Kamusal Mahremiyet Medya: ‘‘Kadın Tartışma Programları Üzerine’’ Etnografik Bir İnceleme. Ankara: Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. Yayınlanmış Doktora Tezi.
- Çaha, Ö. (2017). Sivil Kadın (4. Baskı). Ankara: Savaş Yayınevi.
- Çetin, A. (2006). Kamusal Alan ve Kamusal Mekân Olarak ‘‘Sokak’’. Ankara: Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi.
- Demirci, M. S. (2015). Toplumsal Cinsiyet Açısından Yeniden Evlenmeler: Kadın ve Erkekler Gözünden Niteliksel Bir İnceleme. Ankara: Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi.
- Donovan, J. (2020). Feminist Teori. (Çev. Aksu Bora, Meltem Ağduk Gevrek, Fevziye Sayılan). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Dökmen, Z. Y. (2018). Toplumsal Cinsiyet (9.Basım). İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Elçi, E. (2011). Türkiye’de ‘Kadın Olmak’ Söylemi: Kadınlarla Yapılmış Bir Söylem Çalışması. Psikoloji Çalışmaları Dergisi, 31, 1- 28.

- Entwistle, J. (2012). Cinsiyet / Toplumsal Cinsiyet, Temel Sosyolojik Dikotomiler. Jenks, C. (Ed.), Şahin, İ. (Çev.), Ankara: Birleşik Yayınevi.
- G. Ersöz, A. (2015). Özel Alan/ Kamusal Alan Dikotomisi: Kadınlığın 'Doğası' ve Kamusal Alandan Dışlanmışlığı. Sosyoloji Araştırmaları Dergisi, 1(18), (80-102).
- Göksel, Z. S. (2015). Türkiye'de Kadınların Kamusal Görünürlüğü ve Etkinliği Bağlamında Siyasi Partilerin Kadın Kolları: Mecliste Temsil Edilen Siyasi Partilerin Kadın Kolları Üzerine Sosyolojik Bir Araştırma. Konya: Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi.
- Göle, N. (2011). Modern Mahrem (14.Basım). İstanbul: Metis Yayınları.
- Göle, N. (2017). İslam'ın Yeni Kamusal Yüzleri (5.Basım). İstanbul: Metis Yayınları.
- Harvey, D. (2014). Postmodernliğin Durumu. (Çev. Sungur Savran). İstanbul: Metis Yayınları.
- Kanbir, F. (2017). Türkiye Cumhuriyetinde Kadın Hareketleri. Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 21(1), 209- 224.
- Kovanlıkaya, Ç. (2014). Osmanlı'nın Son Döneminden Günümüze Kadın Yurttaşın İnşasında Ataerkil Zihniyet Şiddeti. İletişim Yayınları, (435- 475).
- Lefebvre, H. (2014). Mekânın Üretimi. (Çev. Işık Ergüden). İstanbul: Sel Yayıncılık.
- Neuman, W. Lawrence. (2017). Toplumsal Araştırma Yöntemleri Nicel ve Nitel Yaklaşımlar 1. Cilt. Ankara: Yayınodası Yayınları.
- Neuman, W. Lawrence. (2017). Toplumsal Araştırma Yöntemleri Nicel ve Nitel Yaklaşımlar 2. Cilt. Ankara: Yayınodası Yayınları.
- Odabaşı, M. (2018). Türkiye'de Anonim Mekân Üretimi Örneği Olarak Mahalle Camileri. İstanbul: Bahçeşehir Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü. Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi.
- Onat, N. (2013). Kamusal Alan ve Sınırları (1.Baskı). İstanbul: Yön Matbaacılık.
- Özbay, C. (2013). Türkiye'de Hegemonik Erkekliği Aramak. Doğu Batı 63: 185- 204.
- Özbek, M. (Editör). (2004). Kamusal Alan (1.Baskı). İstanbul: Hil Yayın.

- Özensel, Ertan. (2014). Türkiye’de Kırsal Yapıların Dönüşümü Kırsal Sosyolojisi. Konya: yy
- Ritzer, George ve Jeffrey Stepnisky. (2015). Çağdaş Sosyoloji Kuramları ve Klasik Kökenleri. (çev. İrmak Ertuna Howison). yyy: De Ki Basım Yayın Ltd. Şti
- Sancar, S. (2016). Erkeklik: İmkansız İktidar (4. Basım). İstanbul: Metis Yayınları.
- Sancar, S. (2017). Türk Modernleşmesinin Cinsiyeti (4. Baskı). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Sankır, H. (2010). Eril Tahakküm ve Üstün Erillik Olgusunun Plâstik Sanatlar Alanında Toplumsal Cinsiyet Rollerinin Oluşumuna Etkileri Üzerine Sosyolojik Bir Değerlendirme. Ankara Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler E-Dergisi.
- Sarı, Ö ve Esgin, A. (Editörler). (2016). Toplumsal Analizler Eksenlerinde Kent Fragmanları, Ankara: Phoenix Yayınevi.
- Saygılıgil, F. (Hazırlayan). (2016). Toplumsal Cinsiyet Tartışmaları (1. Baskı). Ankara: Dipnot Yayınları.
- Slater, D. (2012). Kamusal / Özel, Temel Sosyolojik Dikotomiler. Jenks, C. (Ed.). Kenevir, F. (Çev.). Ankara: Birleşik Yayınevi.
- Slattery, M. (2017). Sosyolojide Temel Fikirler. (Çev. Ümit Tatlıcan ve Gülhan Demiriz). Ankara: Sentez Yayıncılık.
- Sunar, L. (Yayına Hazırlayan). (2005). Sivil Bir Kamusal Alan (1. Basım). İstanbul: Kaknüs Yayınları.
- Tuncer, S. (2015). Dışarı Çıkmak: Özelden Kamusala Feminist Bir Saha Hikâyesi. Hacettepe Üniversitesi İletişim Fakültesi Kültürel Çalışmalar Dergisi, 2(2), 30- 58.
- Yükselbaba, Ü. (2008). Habermas’da Kamusal Alan/ Özel Alan Ayrımı. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmış Doktora Tezi.

<https://www.facebook.com/DERINKUYU50/>

<http://www.sdergi.hacettepe.edu.tr/>

<https://scholar.google.com/>

